

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS TEISĖS IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS KATEDRA**

LAURA RUBLIAUSKAITĖ

Tarptautinės teisės studijų programos studentė

**PASAULIO PREKYBOS ORGANIZACIJOS IR EUROPOS SAJUNGOS
NORMŲ KONKURENCIJA**

Magistro baigiamasis darbas

Mokslinis vadovas -
Dr. Eglė Radušytė

Vilnius, 2006

**THE COMPETITION BETWEEN WORLD TRADE ORGANIZATION AND
EUROPEAN UNION NORMS**

TURINYS

I	IVADAS	5
I	ES/EB PPO SISTEMOJE	9
1.	EB KOMPETENCIJA PRISIIMTI ĮSIPAREIGOJIMUS PAGAL PPO SUSITARIMUS	13
2.	EB ĮSIPAREIGOJIMAS PRIEŠ PPO NARES TARPTAUTINĖS TEISĖS LYGIU BEI PRIEŠ EB VALSTYBES NARES EB TEISĖS SISTEMOJE	15
II	PPO IR EB TEISĖS NORMŲ SANTYKIS	18
1.	PPO IR EB NORMŲ VIRŠENYBĖS PROBLEMA	18
1.1.	PPO normų viršenybės klausimas regioninių integracinių zonų atžvilgiu	19
1.1.1.	Viršenybės klausimas PPO susitarimų normose	19
1.1.2.	Viršenybės klausimas PPO ginčų sprendimo institucijų ataskaitose	20
1.2.	PPO susitarimų teisinė galia EB teisės sistemoje.....	24
2.	PPO SUSITARIMŲ TIESIOGINIO TAIKYMO PROBLEMA	28
2.1.	PPO susitarimų implementavimo reikalavimai PPO susitarimuose.....	29
2.2.	PPO susitarimų tiesioginis taikymas EB teisės sistemoje	30
III	PPO NORMŲ TIESIOGINIS VEIKIMAS EB TEISĖS SISTEMOJE	34
1.	TIESIOGINIO VEIKIMO SAŲVOKA	34
2.	PPO NORMŲ TIESIOGINIO VEIKIMO REGULIAVIMAS PPO SUSITARIMUOSE	35
3.	PPO NORMŲ TIESIOGINIO VEIKIMO REGULIAVIMAS EB TEISĖS SISTEMOJE.....	37
3.1.	EB tarptautinių susitarimų ir GATT 1947 tiesioginio veikimo kriterijai	37
3.2.	Europos Tarybos sprendimas 94/800	38
3.3.	<i>Portugalija v. Taryba</i> - ETT argumentavimo įvertinimas.....	40
3.4.	PPO normų <i>ribotas</i> tiesioginis veikimas – <i>Fediol</i> ir <i>Nakajima</i>	50
3.5.	<i>TRIPS</i> tiesioginio veikimo problema.....	56
IV	ĮSIPAREIGOJIMŲ PPO LAIKYMOSI KONTROLĖS MECHANIZMAS EB TEISĖJE	59
	IŠVADOS	64

PASIŪLYMAI	66
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	67
SANTRAUKA.....	77
SUMMARY	78

IVADAS

Pasaulio prekybos organizacija (toliau - PPO) ir Europos Sąjunga (toliau - ES¹) – dvi tarptautinės organizacijos (toliau - TO) svarbios tarptautiniams prekybos santykiams liberalizuoti ir koordinuoti. PPO – universali specializuota klasikinė (tarpvvyriausybinė) tarptautinė organizacija, priklausanti JT sistemai, ES – regioninė bendrosios kompetencijos viršnacionalinė tarptautinė organizacija. Šių organizacijų integracijos laipsnis bei apimtis skiriasi, tačiau tam tikrose sferose jų interesai ir kompetencijos persidengia.

Europos Bendrijos (toliau – EB, Bendrija) - PPO (pradėjusi funkcionuoti 1995 metais sausio 1 dieną²) steigėjos. EB yra saistoma įsipareigojimais PPO, tuo pačiu Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos (toliau -GATT 1994³) XXIV straipsniu, kuris yra muitų sąjungų ir laisvųjų prekybos zonų (toliau – regioninių integracinių zonų) atitikimo PPO įsipareigojimams matas. Tačiau EB, kurta atsižvelgiant į GATT 1947 XXIV straipsnį kaip muitų sąjungą, išaugo į TO su „nauja teisės sistema tarptautinėje teisėje“⁴, ne tik su ekonominės, bet ir socialinės, teisinės integracijos sritimis.

PPO - dinamiška teisės sistema, kuri koncentruojasi į pasaulio prekybos liberalizavimą. Ji nesiekia kitokių neekonominių tikslų. Tačiau prekybos liberalizavimas gali kelti grėsmę EB svarbiems neekonominiams interesams, pavyzdžiui, aplinkosaugai ar žmogaus teisėms, visuomenės sveikatai ir kitiems.⁵ EB savo teisės sistemos viduje bei užsienio santykiuose siekia pusiausvyros tarp laisvosios prekybos būtinybės ir jos kitų politikos tikslų. Tiek užsienio prekybos santykiuose, tiek savo teisės sistemos viduje EB siekia suteikti pirmumą ne PPO normoms, bet savo teisės normoms. Tokiu būdu EB konkuruodama su PPO normomis siekia

¹ ES, kai kalbama apie visas tris ES struktūros sudedamąsias dalis (ramsčius), EB, kai kalbama apie EB struktūrinę politiką (ES pirmąjį ramstį). Nors ES turi platesnę struktūrą, teisinį subjektiškumą turi Europos Bendrija. Nors PPO steigimo sutarties XI straipsnyje minima, kad PPO nare tapo Europos Bendrijos bei PPO oficialiajame puslapyje rašoma, kad PPO nare yra Europos Bendrijos, darbe vartojama sąvoka Europos Bendrija, Bendrija, EB, nes ETT 1/94 nuomonėje nustatė, kad dėl Europos anglių ir plieno bendrijos ir Europos atominės energijos bendrijos (nebefunkcionuoja kaip savarankiškas teisės subjektas) produktų užsienio santykiuose yra kompetentinga Europos Bendrija.

² Encyclopedia of the European Union. Edited by Desmond Dinam.- London: Macmillan, 1998. – P. 489.

³ GATT - trumpinys anglų kalba: *General Agreement on Tariffs and Trade*, GATT 1994 sudaro 1947 metais priimtas GATT susitarimas (GATT 1947) su pakeitimais ir GATT 1994 straipsnių aiškinamosiomis nuostatomis.

⁴ ETT Byla C-26/62 *N.V. Algemene Transport – en Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse adnistratie der belastingen*, 1963 ECR I, B d. 2 p.

⁵ **Pauwelyn, Joost.** Conflict of norms in public international law: the example of the World Trade Organization: internal hierarchy and how WTO law relates to other rules of International law. – United Kingdom: Cambridge University Press, 2004. – P. 20.

įgyvendinti savo tiek ekonominius, tiek neekonominius tikslus. Tačiau dėl tokio EB santykių reguliavimo ir teisinėje literatūroje, ir praktikoje kyla ginčų. Tokiam EB reguliavimui nėra vieningo pritarimo.

PPO ir EB normų konkurenciją, t.y. EB ir PPO prekybos santykių reguliavimo pirmumo dilemą, galima nagrinėti dviem aspektais: pirma, EB ir PPO prekybos santykių reguliavimo pirmumą EB valstybėms narėms bei, antra, šių normų reguliavimo pirmumą, kai jis turi poveikį kitoms PPO narėms, nepriklausančioms EB. Dėl darbą ribojančios apimties koncentruojamasi ties pirmuoju aspektu. Kai dėl antrojo aspekto, reikėtų atskiros išsamios analizės.

Pirmuoju aspektu PPO ir EB normų konkurenciją aktualu nagrinėti todėl, kad, Lietuvai tapus EB nare, ji (kaip ir visos kitos EB valstybės narės) yra tiek EB, tiek ir PPO narė ir jai svarbu, kokios normos - EB ar PPO - turi pirmumą reguliuoti jos prekybos santykius. Jai svarbu, kuriomis normomis ji gali remtis, jei atsiranda nesuderinamumas tarp PPO ir EB normų, nes nuo to gali priklausyti jos bei jos privačių subjektų interesų įgyvendinimas. EB ir PPO normų pirmumo klausimas gali būti reguliuojamas PPO (ar tarptautinės) teisės, tačiau ir pati EB gali riboti ar suteikti PPO normoms galimybę veikti EB teisės sistemoje. Todėl PPO ir EB normų EB valstybių narių atžvilgiu konkurencijai atskleisti darbe nagrinėjami PPO ir EB normų viršenybės, PPO normų tiesioginio taikymo, tiesioginio ir netiesioginio veikimo EB teisės sistemoje klausimai. Nagrinėjant šiuos klausimus, svarbu įvertinti EB kuriamus prieš PPO normas EB teisės sistemoje papildomus EB normų apsaugos mechanizmus.

Darbe keliama **hipotezė**, kad EB siekia pirmumo reguliuoti EB valstybėms narėms prekybos santykius, reglamentuojamus PPO normomis, tuo ribodama EB valstybėms narėms galimybę jomis remtis.

Todėl **darbo objektas** – PPO ir EB normų santykis bei EB teisės nustatyti mechanizmai PPO normoms veikti EB teisės sistemoje.

Darbo dalykas - PPO steigimo sutarties, jos priedų normos, reglamentuojančios PPO normų taikymą PPO narėse, bei PPO ginčų sprendimo institucijų ataskaitos, EB Sutarties ir EB antrinės teisės normos, susijusios su tarptautinių susitarimų padėties nustatymu EB teisės sistemoje, ETT jurisprudencija, tarptautinės sutarčių teisės principai, susiję su šia tema.

Darbo tikslas – išnagrinėti, ar EB siekia pirmumo reguliuoti EB valstybėms narėms prekybos santykius, reglamentuojamus PPO normomis, tuo ribodama EB valstybėms narėms galimybę jomis remtis, t.y. patvirtinti, iš dalies patvirtinti, arba paneigti hipotezę.

Siekiant tikslo, **iškelti** tokie **uždaviniai**:

- 1) nustatyti PPO ir EB bei jos valstybių narių interesų ir kompetencijų sankirtą,

- 2) išsiaiškinti, koks yra PPO ir EB normų teisės santykis tarptautinės teisės požiūriu,
- 3) nustatyti PPO susitarimų taikymo būdą EB teisės sistemoje bei PPO normų santykį su kitomis EB teisės normomis,
- 4) išnagrinėti EB teisės sistemoje tarptautinėms teisės normoms taikomus tiesioginio veikimo reikalavimus ir įvertinti jų taikymą PPO normoms,
- 5) įvertinti PPO normų netiesioginį veikimą, Bendrijos, EB valstybių narių bei privačių asmenų galimybę prašyti Bendrijos teismų patikrinti EB ir valstybių narių teisės aktų teisėtumą atsižvelgiant į PPO normas.

Tyrimo šaltiniai. Darbe remiamasi keliomis šaltinių grupėmis.

Bendraisiais tarptautinės sutarčių teisės šaltiniais: 1969 Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ (toliau – 1969 Vienos konvencija), 1986 metų Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų“ (toliau – 1986 Vienos konvencija). Nors pastaroji konvencija dar neįsigaliojusi, tačiau ja galima remtis, kaip tarptautinius papročius kodifikuojančiu teisės aktu⁶.

Europos Bendrijos teisės šaltiniais, Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija. Pirminės Europos Bendrijos teisės šaltiniai: Europos Bendrijos steigimo sutartis, Europos Sąjungos sutartis. *Antrinės teisės šaltiniai:* Tarybos sprendimas 94/800, iš kurio matyti, koku būdu ir kokia apimtimi EB įsipareigojo dėl PPO susitarimų. Darbe daugiausia dėmesio skiriama *ETT jurisprudencijai*, kaip svarbiam EB teisės aiškinimo ir kūrimo instrumentui. Tuo pačiu labai svarbu apžvelgti šią teisinę praktiką dėl jurisprudencijos kritikos teisinėje doktrinoje ir nustatyti, ar ETT argumentavimai teisinėje praktikoje yra pagrįsti.

PPO teisės šaltiniais: PPO steigimo sutartimi bei jos priedais - Bendruoju susitarimu dėl muitų tarifų ir prekybos, Bendruoju susitarimu dėl paslaugų prekybos (toliau - GATS⁷) bei Susitarimu dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (toliau - TRIPS⁸), ypač Susitarimu dėl ginčų sprendimą reglamentuojančių taisyklių ir tvarkos (toliau - DSU⁹). Ginčų sprendimo institucijų ataskaitomis, kurios padeda vertinti EB ir PPO normų santykį.

Europos Bendrijos, bendrosios tarptautinės, tarptautinių sutarčių teisės teorijos bei tarptautinės prekybos teisės *specialistų darbais bei monografijomis*. Šioje srityje savo

⁶ 1986 Vienos konvencijos preambulės 5, 7, 16 d.:

http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf (Nagrinėjant darbe įvairius klausimus, svarbūs šios konvencijos 17, 26, 27, 31, 46 straipsniai. Nors konvencija dar nėra įsigaliojusi, tačiau teisinėje literatūroje ja remiamasi kaip tarptautinės teisės papročius kodifikuojančiu dokumentu. Jos tekstas beveik identiškas 1969 Vienos konvencijai, kuri taip pat kodifikuoja tarptautinės teisės papročius.)

⁷ GATS - trumpinys anglų kalba: *General Agreement on Trade in Services*.

⁸ TRIPS - trumpinys anglų kalba: *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*.

⁹ DSU - trumpinys anglų kalba: *Dispute Settlement Understanding*.

publikacijomis žinomi J. Pauwelyn, E.-U. Petersmann, J.H.H. Weiler, G. de Burca, J. Bourgeois, M. Hilf, M. Cremona, J. Scott, A. Bogdandy, C.-D. Ehlermann ir kt. Specialioji teisinė literatūra rinkta Nacionalinėje Vokietijos bibliotekoje Frankfurte prie Maino bei Bavarijos žemės bibliotekoje Miunchene¹⁰.

Lietuvos tarptautinės teisės bei Europos Sąjungos teisės specialistai šios temos beveik nėra tyrę. Bendrosios tarptautinių organizacijų teorijos klausimais remiamasi - D. Žalimo, S. Žaltauskaitės-Žalimienės, Z. Petrausko, J. Saladžiaus knyga „Tarptautinės organizacijos”.

Tyrimo metodai: teoriniai - lyginimo, analizės; empiriniai - dokumentų ir bylų analizės.

Darbo struktūros charakteristika. Darbą sudaro: įvadas, 4 skyriai, išvados.

I darbo skyriuje „*ES/EB PPO sistemoje*” charakterizuojamos PPO ir ES/EB, siejant su muitų sąjungų kūrimu PPO teisės sistemoje, apibrėžiamos PPO ir EB interesų sritys, nustatoma EB ir jos valstybių narių kompetencijos išsipareigoti pagal PPO normas bei EB ir jos valstybių išsipareigojimo pobūdis tarptautinės teisės bei EB teisės sistemos lygiu.

II skyriuje „*PPO ir EB teisės normų santykis*” nustatoma PPO susitarimų taikymo būdo reikalavimai PPO susitarimuose, aiškinamasi, ar EB teisės sistemoje tiek PPO, tiek kitų EB tarptautinių susitarimų normos yra vienodai implementuojamos; analizuojama, ar PPO normos ir PPO ginčų sprendimo institucijos PPO normoms suteikia viršenybę prieš regionines integracines zonas, ar Bendrija turi PPO normoms suteikti viršenybę dėl GATT 1994 XXIV straipsnio tikslo „teisiškai kontroliuoti” regionines integracines zonas, nustatoma PPO normų teisinė galia EB teisės sistemoje.

III skyriuje „*PPO normų tiesioginis veikimas EB teisės sistemoje*” apibrėžiama tiesioginio veikimo sąvoka, aiškinamasi, ar PPO teisėje reglamentuojama, kad PPO narės turi suteikti PPO normoms tiesioginį veikimą, nagrinėjamas ETT argumentavimas dėl PPO normų tiesioginio veikimo klausimo bei įvertinami papildomi tiesioginio veikimo reikalavimai PPO normoms, apžvelgiama TRIPS tiesioginio veikimo problema.

IV skyriuje „*Išsipareigojimų PPO laikymosi kontrolės mechanizmas EB teisėje*” apžvelgiama EB institucijų, EB valstybių, teismų ir asmenų galimybė kreiptis į ETT nustatyti EB, valstybių narių nacionalinių priemonių suderinamumą su PPO normomis bei PPO normų netiesioginio veikimo galimybė Bendrijoje.

¹⁰ Die Deutsche Bibliothek Frankfurt am Main; Bayerische Staatsbibliothek, München.

I. ES/EB PPO SISTEMOJE

PPO – universali tarptautinė organizacija, sprendžianti klausimus, susijusius su tarptautinės prekybos normomis.¹¹ Pagrindinis PPO *tikslas* yra, pirma, kuo labiau liberalizuoti prekybą, inicijuojant ir parengiant daugiašalius tarptautinius susitarimus, kuriais mažinami tarifai ir kiti prekybos barjerai bei panaikinami diskriminacinių tarptautinių prekybinių santykių režimai,¹² antra, spręsti iš šių susitarimų kylančius ginčus. Kitaip tariant, PPO yra pasaulio ekonominių ir prekybinių santykių pagrindas.

Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis¹³ (toliau – PPO sutartis) reglamentuoja bendrą institucinę struktūrą valstybių narių prekybiniams ryšiams organizuoti: numato PPO tikslus, taikymo sritį, funkcijas, struktūrą, organizacinius klausimus, narystės šioje organizacijoje klausimus bei šio susitarimo keitimą, įsigaliojimą. Šioje sutartyje nėra materialinės teisės nuostatų. Jos yra prieduose, kuriuose pateikiamos įvairios „*daugiašalės* prekybos sutartys“. Šie priedai yra sudėtinė PPO sutarties dalis. 1 priedą sudaro *materialiosios* nuostatos, t.y. 16 daugiašalių susitarimų, kurių svarbiausi - GATS, TRIPS ir GATT 1994. 2 ir 3 priede numatytos *procesinės* nuostatos – DSU bei Prekybos politikos priežiūros mechanizmas. PPO sutartis ir 1 - 3 prieduose esančios normos sudaro vieną „paketą“ ir yra privalomos visoms PPO narėms. 4 priede numatyti *keliašaliai* prekybos susitarimai, skirti “toms valstybėms¹⁴, kurios yra juos priėmusios ir yra toms valstybėms privalomi”¹⁵. Jie “nesukuria teisių ir pareigų toms valstybėms, kurios nėra prie jų prisijungusios”¹⁶. PPO nėra statiška teisės sistema, keičiami anksčiau sudarytieji, priimami nauji susitarimai - laipsniškai liberalizuojama pasaulio prekyba.

PPO teisė remiasi tam tikrais principais. Pagrindiniai *principai* yra šie:

- *didžiausio palankumo* (GATT I str., GATS II str., TRIPS 4 str.),
- *nacionalinio režimo* (GATT III str., GATS XVII str., TRIPS 3 str.),
- *nediskriminavimo* (GATT XIII str.),

¹¹ Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J. Tarptautinės organizacijos. – Vilnius: Justitia, 2001.- P. 591, 593.; ETT nuomonė 1/94 Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektinės nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis, [1994] ECR I-05267: „Pačios sudėtingiausios per visą pasaulio istoriją ekonominės derybos baigėsi 1994 m. balandžio 15 d. Marakeše pasirašius Baigiamąjį dokumentą, išreiškiantį daugiašalių derybų dėl prekybos Urugvajaus raundo rezultatus. Šios derybos truko septynerius metus – jos prasidėjo priėmus 1986 m. rugsėjo 20 d. Punta del Estės ministrų deklaraciją.” – I d.

¹² Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis//Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620. - Preambulės 3 d.

¹³ Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis//Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620.

¹⁴ Pagal PPO steigimo sutarties aiškinamąsias pastabas “ “valstybė” ar “valstybės” apibrėžia ir bet kokią atskirą muitų teritoriją, kuri yra PPO narė”.

¹⁵ Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis//Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620. - II str. 3 d.

¹⁶ Ten pat. - II str. 3 d.

- *laisvesnės prekybos* - kiekybinių, tarifinių ir netarifinių prekybos ribojimų bei prekybos barjerų draudimas (GATT XI str.),
- *sąžiningos prekybos* (GATT XIX str., XXVIIIbis, XXXIII str., XXIII str., GATS XXI str. 2d. a) p., TRIPS 7 str.), (yra išimčių dėl besivystančių šalių).

PPO steigimo susitarties preambulės 5 dalyje susitariančiosios šalys pareiškė, kad jos yra „*pasiryžusios* laikytis pagrindinių principų ir siekti tikslų, kuriais grindžiama daugiašalės prekybos sistema”.

Tačiau PPO teisės principai turi *išimčių*. Svarbi išimtis, apie kurią kalbama ir šiame darbe, yra galimybė kurti muitų sąjungas¹⁷ ir laisvasias prekybos zonas¹⁸ (toliau – regioninės integracinės zonos) pasaulio prekyboje, nors jų esmė ir tikslai prieštarauja PPO principams. Toks „nukrypimas” buvo įteisintas GATT 1947 teisėje bei PPO teisėje – GATT 1994 XXIV straipsnyje bei Susitarime dėl 1994 m. GATT XXIV straipsnio išaiškinimo. Svariausi argumentai, kodėl ši išimtis buvo įtraukta į GATT 1947 bei PPO teisės sistemas, - regioninio liberalizavimo per muitų sąjungas ir laisvasias zonas galimas teigiamas poveikis pasaulio ekonomikai¹⁹, kai regioninės integracinės zonos prekybą kuriantys veiksniai pranoksta prekybą iškreipiančius veiksnius,²⁰ bei tai, kad prekybos santykiuose tokios integracinės zonos jau veikia ir esamos padėties draudimas galėtų būti nesėkmingas, kiltų pavojus pasaulio prekybos kūrimui. Be abejo, tik atitinkančios tam tikrus reikalavimus regioninės integracinės zonos gali skatinti pasaulio prekybą, todėl, reguliuojant jų kūrimą ir veiklą pagal griežtai sutartimis nustatytas sąlygas, atsirastų galimybė jas teisiškai „kontroliuoti”.²¹

Taigi GATT 1994 XXIV straipsnis nustato tokius svarbiausius *reikalavimus* muitų sąjungoms:

- sudarius muitų sąjungą, trečiųjų šalių, „kurios nėra tokios sąjungos ar susitarimo šalimis, prekybos atžvilgiu negali būti didesnės arba labiau apribojančios negu

¹⁷ **Muitų sąjunga** (pagal GATT 1994 XXIV str. 8 d. a) p.) reiškia: „muitai ir kitos prekybą ribojančios priemonės [...] yra iš esmės panaikinamos visos prekybos tarp sąjungos sudėtinių dalių atžvilgiu arba iš esmės visos prekybos iš šių teritorijų kilusių prekių atžvilgiu” ir “kiekviena sąjungos narė prekybai su teritorijomis, neįeinančiomis į sąjungą, taiko iš esmės tokius pačius muitus ir kitas prekybos reguliavimo priemones”.

¹⁸ **Laisvosios prekybos zona** (pagal GATT 1994 XXIV str. 8 d. b) p.) reiškia „dviejų ar daugiau muitų teritorijų grupę, kurioje muitai ir kitos prekybą ribojančios priemonės [...] yra iš esmės panaikinamos tarp sutarčiai priklausančių šalių prekybai produktais, kilusiais iš tų šalių”.

¹⁹ Regionalism: friends or rivals? // http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/bey1_e.htm.

²⁰ GATT XXIV straipsnio išaiškiniame nurodyta, kad tik tada muitų sąjungos vykdo GATT 1994 XXIV straipsnio tikslą, kai „sudarant ar plečiant tokius [muitų sąjungų] susitarimus, jų šalys, kiek įmanoma, vengia daryti neigiamą įtaką kitų Šalių narių prekybai” (Bendrasis susitarimas "Dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT 1994)"/Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620).

²¹ **Hilpold, Peter.** Die EU im GATT/WTO-System: Aspekte einer Beziehung “sui generis”. Frankfurt am Main: Lang, 1999. – P. 15.

bendros muitų ir prekybos reguliavimo priemonės, taikytos šiose teritorijose iki muitų sąjungos sudarymo”²²;

- „muitai ir kitos prekybą ribojančios priemonės [...] yra iš esmės panaikinamos visos prekybos tarp sąjungos sudėtinių dalių atžvilgiu arba iš esmės visos prekybos iš šių teritorijų kilusių prekių atžvilgiu”²³;
- turi būti pateiktas „muitų sąjungos [...] sudarymo per pagrįstą laikotarpį planas ir kryptys”²⁴.

Taigi GATT XXIV str. suteikia palankesnes sąlygas muitų sąjungos narėms, tačiau kartu neleidžia kurti naujų ribojimų *vis-à-vis* PPO nares.

GATS V str., V bis str. numato ekonominę bei darbo rinkų integraciją, bet ne muitų sąjungų kūrimą.

Europos (Ekonominės) Bendrijos (toliau - EEB), kaip muitų sąjungos kūrimas taip pat buvo pagrįstas GATT 1947 XXIV str. išimtimi. Tačiau vargu, ar iš EEB išaugusią ES galima vadinti paprasta muitų sąjunga. ES dabar yra ne tik ekonominė, bet ir politinė sąjunga.²⁵ Jos integracijos laipsnis bei apimtis pranoksta PPO narių tarpvyriausybinius kooperacinius tikslus. ES tapo viršnacionaline tarptautine organizacija su „nauja teisės sistema tarptautinėje teisėje”²⁶. Valstybės, tapdamos jos narėmis, atsisako dalies savo suverenių teisių bei pripažįsta ES viršenybę netgi prieš savo nacionalinę konstitucinę teisę. ES siekia ne vien prekybos liberalizacijos tarp valstybių narių, kaip paprastai tai siekia muitų sąjungos. Jos tikslus sudaro ir neekonominių santykių sfera – jos valstybių narių integracija socialinėje bei teisinėje srityse (pvz.: aplinkosauga (Europos Bendrijos steigimo sutartis²⁷ (toliau – EBS) 174 str.), socialinė politika (EBS 136 - 145 str.), visuomenės sveikata (EBS 152 str.), žmogus teisės (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija²⁸) ir t.t.), vykdoma bendra užsienio politika. Taigi ES tikslų

²² GATT 1947 (1994) XXIV str. 5 d. a) p.

²³ GATT 1947 (1994) XXIV str. 8 d. a) p. i) p.p.

²⁴ GATT 1947 (1994) XXIV str. 5 d. c) p.

²⁵ **Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J.** Tarptautinės organizacijos. – Vilnius: Justitia, 2001.- P. 792, Europos Sąjunga: enciklopedinis žinynas/[R. Griekienis, K. Maniokas, R. Martikonis ... [et al.]; sudarė Gediminas Vitkus. – 2-asis patais. ir papild. leid. – Vilnius: Eugrimas, 2002. – P.134.

²⁶ ETT Byla C-26/62 *N.V. Algemene Transport – en Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*, [1963] ECR I. - B d. 2 p.

²⁷ Europos Bendrijos konsoliduota steigimo sutartis//Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2 (Official Journal C 325, 12/12/2002).

²⁸ http://www.ec.europa.eu/justice_hom/unit/charte/index_en.html.

amplitudė yra plati. Ji siekia pusiausvyros tarp laisvosios prekybos būtinybės ir jos kitų politikos tikslų.²⁹

Teisinėje literatūroje kai kurie autoriai mano³⁰, kad EB normos gali būti suprantamos kaip specialiosios normos reguliuoti prekybos santykius, nes PPO, suteikdama galimybę kurti muitų sąjungas, tuo pačiu suteikia galimybę ir sąjungai reguliuoti jos prekybos santykius. Tačiau tokia reguliavimo riba nėra aiški, nes muitų sąjungų kūrimas yra PPO principų išimtis, ir neaišku, kiek ši išimtis savo reguliavimu turi atitikti kitus įsipareigojimus PPO.

Paprastai specialiosios normos turėtų sukonkretinti PPO normas ir todėl EB valstybių narių atžvilgiu joms turėtų būti teikiama pirmenybė. Taigi EB galėtų konkretinti PPO normas ir tuo būdu suteikti savo normoms galimybę būti viršesnėmis EB teisės sistemoje. Tačiau dėl neaiškios reguliavimo ribos EB gali labiau nei būtina apriboti EB valstybėms narėms galimybę naudotis PPO normomis ar užginčyti EB normas, prieštaraujančias PPO įsipareigojimams.

Be to, kyla klausimas, kaip PPO normų ribojimas EB teisės sistemoje yra suderinamas su EB teisei būdinga ypatybe suteikti asmenims teises.

EB atsiranda sunkumų derinant savo siekiamus tikslus su tarptautiniais prekybiniais įsipareigojimais PPO. Šių organizacijų vertybių prioritetai bei PPO ir EB normų reguliavimo EB valstybių narių prekybos santykiams pirmumo dilema kelia sunkumų jų tarpusavio santykiuose bei pačioms EB valstybėms narėms.

Aiškinantis PPO ir EB normų pirmumą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip *PPO normos* apibrėžia PPO susitarimų vietą PPO narių nacionalinėse teisės sistemose, kaip šios nuostatos turi būti taikomos, kokį veikimą jos nustato nacionalinėse teisės sistemose ir kaip *PPO narės normos* apibrėžia PPO normų padėtį PPO narės nacionalinėje teisės sistemoje, šiuo atveju Bendrijos teisės sistemos normos. Klausimus, kurie nėra sureguliuoti PPO sutartimis, sprendžia PPO narės savo nacionalinėse teisės sistemose, t.y. ir EB³¹ teisės sistemoje. Tuomet narė savo teisės sistemoje tarptautiniam susitarimui savo nuožiūra gali suteikti tokią padėtį, kuri paprastai reguliuojama konstitucinės teisės normomis. Jeigu konstitucinėmis teisės normomis nėra šie klausimai reguliuojami, tai juos sprendžia kompetentingos institucijos – dažniausiai teismai.

²⁹ **Pauwelyn, Joost.** Conflict of norms in public international law: the example of the World Trade Organization: internal hierarchy and how WTO law relates to other rules of International law. – United Kingdom: Cambridge University Press, 2004. – P. 20.

³⁰ Ten pat. – P. 250.

³¹ Europos Sąjungoje bendrosios prekybos politikos sritis priklauso Europos Bendrijai (EBS 133 str.). Pagal EBS 300 straipsnį ji gali šioje srityje sudaryti tarptautinius susitarimus.

Norint išsiaiškinti šiuos klausimus, pirmiausia reikėtų nustatyti EB (ji turi teisinį subjektiškumą sudaryti tarptautinius susitarimus)³² kompetenciją išpareigoti pagal PPO susitarimus, kad būtų aiški PPO ir EB santykių sankirta. Svarbi ir EB valstybių narių padėtis šiuose santykiuose, nes jos yra taip pat PPO narės. Nuo EB ir jos valstybių narių kompetencijų susiderinimo, pasinaudojimo, išpareigojimų būdų tarptautiniu ir EB teisės lygiu gali priklausyti jų galimybė įgyvendinti savo interesus PPO, sustiprinti arba susilpninti jų padėtį šioje organizacijoje. Tuo pasinaudodama, Bendrija galėtų įgyti pranašumo. Kalbant apie EB valstybių narių interesus, reikia turėti omeny ir Lietuvos, kaip EB narės, interesus.

1. EB KOMPETENCIJA PRISIIMTI ĮSIPAREIGOJIMUS PAGAL PPO SUSITARIMUS

EB kompetencijos apimties klausimas prisiimti išpareigojimus pagal PPO susitarimus buvo sprendžiamas EB ketinant tapti PPO nare. Ypač aštrios diskusijos kilo ir tarp pačios EB, ir jos valstybių narių dėl kompetencijų PPO. Europos Teisingumo Teismas (toliau – ETT, Teismas) pagal EBS 228 straipsnio 6 dalį. [dab. 300 str. 6 d.]. ETT suformulavo 1/94 nuomonę³³ dėl *Bendrijos kompetencijos sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektualios nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis* [dab. 300 str. 6 d.] (toliau – 1/94 Nuomonė).

ETT 1/94 Nuomonėje nustatė, kad pagal EBS sutarties 113 straipsnį [dab. 133 str.] EB turi išimtinę kompetenciją (taip pat Euratomo ir EAPB srityse³⁴) dėl daugiašalių prekių prekybos susitarimų, nurodytų PPO steigimo sutarties 1A priede.³⁵ Jis pabrėžia prekybos politiką kaip atvirą sistemą.³⁶ Todėl dėl GATS nurodo, kad pagal GATS I straipsnio 2 dalies prasmę tik paslaugų teikimas iš vienos šalies narės teritorijos į kitos šalies narės teritoriją, nejudant asmenims, priklauso Bendrijos išimtinai kompetencijai pagal 113 straipsnį [dab. 133 str.], išskyrus paslaugas transporto sektoriuje.³⁷ Srityse, kur EB nėra išleidusi teisės akto, tuo klausimu yra kompetentingos EB valstybės narės.

³² Europos Bendrijos konsoliduota steigimo sutartis//Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2 (Official Journal C 325, 12/12/2002). – 281, 282 str.

³³ ETT nuomonė 1/94 *Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektualios nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis*, [1994] ECR I-05267.

³⁴ Ten pat. – 24, 27, 34 p.

³⁵ Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis//Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620.

³⁶ ETT nuomonė 1/94 *Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektualios nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis*, [1994] ECR I-05267. - 39 p.

³⁷ Ten pat. – 43 p., 48 - 50 p., dėl ypatingų paslaugų kaip transporto sektorius, ETT nurodo į ETT bylą C-22/70 *Komisija v. Taryba (AETR)*, [1971] ECR 263. - 15-29 p.

Kai dėl TRIPS susitarimo, ETT nustatė, kad EB turi išimtinę kompetenciją tik dėl draudimo išleisti į laisvą apyvartą suklastotas prekes. Šioje srityje dar 1986 metais buvo išleistas ES Ministrų Tarybos (toliau - Tarybos) reglamentas nr. 3842/86³⁸. ETT nuomone, reglamentai ir direktyvos yra pakankama priemonė unifikuoti EB vidaus santykius valstybių narių nacionalinėse teisės sistemose intelektinės nuosavybės srityje³⁹ ir jai nebūtina šiose srityse sudaryti tarptautinių sutarčių.

Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad Bendrijai dar trimis būdais gali kilti ir numanoma *išimtinė* užsienio⁴⁰ kompetencija: a) ji gali išplaukti ne tik iš deleguotosios (aiškiosios) užsienio kompetencijos, bet ir iš EB vidinių nuostatų išplaukiančios numanomos kompetencijos, b) išimtiniais atvejais iš numanomos užsienio kompetencijos normų, kurios paremtos vidinėmis nuostatomis ir šios vidinės nuostatos neturėtų prasmės be tarptautinės teisės nuostatų, arba c) kai tarptautinės teisės nuostata neatskiriama susijusi su EB teisės nuostata.⁴¹ EB kompetencija yra evoliucionuojančio pobūdžio. Ji gali pereiti Bendrijai iš EB valstybių narių.

Taigi pagal ETT 1/94 Nuomonę EB turi išimtinę kompetenciją dėl daugiašalių prekių prekybos susitarimų, nurodytų PPO steigiamojo susitarimo 1A priede, taip pat dėl dalies GATS ir TRIPS nuostatų. Kai dėl kitų GATS nuostatų, tai EB ir jos valstybių narių kompetencija yra pasidalinusi, o dėl TRIPS kitų nuostatų EB kol kas neturi užsienio kompetencijos. Šioje TRIPS reguliuojamų santykių sferoje EB suteikta tik harmonizavimo teisė EB vidaus teisės santykiuose.⁴²

Nepaisant ETT pastangų atskirti EB ir jos valstybių narių kompetencijas įsipareigoti dėl PPO normų, ETT 1/94 Nuomonė teisinėje literatūroje yra smarkiai kritikuojama⁴³, nes ETT nepavyko aiškiai atskirti kompetencijų. Tačiau tai ir sunku padaryti, nes EB kompetencija evoliucionuojančio pobūdžio, dažnai praktikoje net ir neįmanoma aiškiai atskirti EB ir jos valstybių narių kompetencijų. Jų kompetencijų maišasis - besitęsianti realybė. ETT, tai

³⁸ ETT nuomonė 1/94 Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektinės nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis, [1994] ECR I-05267. – 63-71 p.

³⁹ Ten pat. - 57, 59-60 p.

⁴⁰ **EB “išorinė (užsienio) kompetencija** - galimybė reguliuoti tarptautinius santykius su trečiosiomis valstybėmis ar tarptautinėmis organizacijomis bei įsipareigoti pagal tarptautinę teisę”. - **Appela, Andrea**. Constitutional Aspects of Opinion 1/94 of the ECJ concerning the WTO Agreement. // International and Comparative Law Quarterly. Vol.45, 1996. – P. 444.

⁴¹ ETT nuomonė 1/94 Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektinės nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis, [1994] ECR I-05267. – 95-96 p.

⁴² Ten pat. – 34, 53, 71, 98, 105 p.

⁴³ **Benedek, Wolfgang**. Die Europäische Union im Streitbeilegungsverfahren der WTO.- Berlin: BWV, Berliner Wiss.-Verl., 2005.- P. 50-51.

suprasdamas, nurodė *bendradarbiavimo* pareigą, kaip potencialių kompetencijos ginčų kilimo prevencinę priemonę. Tokia pareiga išplaukia, anot ETT, iš būtinybės „Bendrijos vieningo tarptautinio atstovavimo“⁴⁴, kuris turi užtikrinti derybų procedūras, tarptautinių susitarimų sudarymą bei jų įgyvendinimą⁴⁵. „Bet kokioms problemoms, kurios gali kilti įgyvendinant PPO susitarimą ir jo priedus, reikalinga koordinacijos būtinybė užtikrinti veiksmų vieningumą, kur Bendrija ir valstybės narės susitarime dalyvauja kartu, negali keisti padalintų kompetencijų klausimo“, „kompetencijų pasiskirstymas negali priklausyti nuo susitarimo administravimo problemų“⁴⁶.

Nicos sutartimi įvestas pakeitimas dėl EB kompetencijos bendrosios prekybos politikoje. Papildyta EBS 133 straipsnio 6 dalis, kurioje nurodoma, jog “susitarimai, susiję su prekyba kultūros ir audiovizualinėmis paslaugomis, švietimo paslaugomis, socialinėmis ir žmogaus sveikatos paslaugomis, priklauso padalintai Bendrijos ir jos valstybių narių kompetencijai”⁴⁷.

Taigi galima padaryti išvadą, kad EB neturi išimtinės kompetencijos įsipareigoti visų PPO susitarimų apimtimi. EB užsienio kompetencija yra siauresnė nei PPO teisinių santykių reguliavimo sfera, tačiau ji gali evoliucionuoti ir plėstis. Akivaizdu ir tai, kad aiškios linijos tarp Bendrijos ir jos valstybių narių kompetencijų nėra ir jos įpareigtos bendradarbiauti, t.y. Bendrija ir jos valstybės narės yra priklausomos įgyvendinant tarptautinius įsipareigojimus. Neginčytina tai, kad Bendrijos ir jos valstybių narių kompetencijų atribojimo problema Bendrijoje yra viena iš opiausių problemų, kurią būtinai reikia spręsti.

2. EB ĮSIPAREIGOJIMAS PRIEŠ PPO NARES TARPTAUTINĖS TEISĖS LYGIU BEI PRIEŠ EB VALSTYBES NARES EB TEISĖS SISTEMOJE

Suprantama, kad Teismui 1/94 Nuomonėje išaiškinus, jog EB stokoja išimtinės užsienio kompetencijos sudaryti visiems PPO susitarimams, EB teko įsipareigoti PPO kartu su savo valstybėmis narėmis mišriuoju susitarimu. „Kai susitarimo ar sutarties dalyko dalis priklauso

⁴⁴ ETT nuomonė 1/94 Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektinės nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis, [1994] ECR I-05267.- 108 p.

⁴⁵ **Geiger, Rudolf.** External Competences of the European Union and the Treaty - Making Power of Its Member States // Arizona Journal of International and Comparative Law. 1997, Vol.14 No.2. – P. 327.; ETT nuomonė 1/94 Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektinės nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis, [1994] ECR I-05267. – 108 p.

⁴⁶ ETT nuomonė 1/94 Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektinės nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis, [1994] ECR I-05267. – 107 p.

⁴⁷ Europos Bendrijos konsoliduota steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2 (Official Journal C 325, 12/12/2002). - 133 str. 6 d. 2 p.

Bendrijos kompetencijai ir dalis jo valstybėms narėms”, EB ir valstybės narės gali pasinaudoti „mišriojo susitarimo” formule.⁴⁸

EB yra vienintelė regioninė integracinė preferencinė zona, kuriai aiškiai pripažintos narystės teisės PPO.⁴⁹ Pagal PPO steigimo sutarties XI straipsnio 1 dalį EB teisinis statusas tapo aiškus⁵⁰, t.y. EB tampa PPO nare steigėja⁵¹. Tai dar kartą pabrėžiama PPO steigimo sutarties XIV straipsnyje. Tačiau PPO nare steigėja yra ne tik EB, bet ir jos valstybės narės.

Pagal PPO steigimo sutarties XI ir XIV straipsnius galima manyti, kad tiek EB, tiek EB valstybės narės yra lygiavertės ir pilnateisės PPO steigėjos. PPO atsirado EB ir jos narių dviguba *sui generis* narystė bei PPO, EB ir EB valstybių narių santykių trikampis. PPO steigimo sutartyje bei jo prieduose nėra nuostatos, nurodančios, kaip yra pasidalinusios kompetencijos tarp EB ir jos valstybių narių.

Baigiamojo akto, kuriame pateikti daugiašalių derybų dėl prekybos Urugvajaus raundo rezultatai, 4 dalyje rašoma, jog „atstovai sutinka, kad PPO steigimo sutartis turi būti atvira prisijungti visa apimtimi [...] visiems dalyviams pagal [PPO steigimo sutarties] XIV straipsnį.”⁵² Formuluoję „prisijungti visa apimtimi” neabejotinai reiškia, kad PPO „nare steigėja” galima tapti tik pasirašant visa apimtimi PPO steigimo sutartį su 1-3 priedais. Jie negali būti skaidomi dalimis. Taigi tiek EB, tiek EB valstybės narės gali būti PPO narėmis, kai kiekviena įsipareigoja tarptautiniu lygiu visa PPO steigimo sutarties ir jos 1-3 priedų apimtimi.

Taip pat remiantis 1969⁵³ metų bei 1986⁵⁴ metų Vienos konvencijų 17 straipsnių 1 ir 2 dalimis galima teigti, kad valstybė ar tarptautinė organizacija laikoma įsipareigojusia dėl dalies tarptautinio susitarimo nuostatų, tik jei ši dalis yra aiškiai nurodoma. Taigi tokios nuostatos nėra ir tarptautinės teisės lygiu “PPO susitarimai įpareigoja tiek EB, tiek jos valstybes nares visu sutarties turiniu”.⁵⁵ Taip pat tarptautinės teisės doktrinoje⁵⁶, kai mišriajame susitarime nėra

⁴⁸ ETT nuomonė 2/91 *Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 170 dėl saugumo darbe naudojant cheminius produktus*, [1993] ECR I-01061 - 36 p.

⁴⁹ http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.

⁵⁰ GATT 1947 Bendrijos statusas nebuvo neaiškus. Ji nebuvo oficialiai pasirašiusi GATT 1947, tačiau dalyvavo derybose, kaip susitariančioji šalis. Kitos GATT 1947 šalys toleravo tokią EB padėtį tyliu sutikimu.

⁵¹ Tačiau ši situacija nei patvirtina, nei paneigia, kad EB atitinka GATT 1994 XXIV straipsnį.

⁵² **Steinberger, Eva.** *The WTO Treaty as a Mixed Agreement: Problems with the EC's and the Member States' Membership of the WTO* // *European Journal of International Law*. 2006, Vol.17 No. 4. – P. 844.

⁵³ 1969 metų Vienos konvencija "Dėl tarptautinių sutarčių teisės" // *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-480.

⁵⁴ 1986 Vienos konvencija (http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf).

⁵⁵ **Ott, Andrea.** *GATT und WTO im Gemeinschaftsrecht: die Integration des Völkervertragsrechts in die Europäische Gemeinschaftsrechtsordnung am Beispiel des GATT-Vertrags und der WTO-Übereinkünfte.* - Berlin: Carl Heymanns Verlag KG, 1997.- P. 212.

įsipareigojimo klauzulės, laikoma, kad tiek tarptautinė organizacija, tiek jos valstybės narės įsipareigojusios visu susitarimo turiniu. Taigi tiek EB, tiek jos valstybės, tarptautinės teisės požiūriu įsipareigojo visa PPO susitarimų apimtimi, nors iš tikrųjų kiekviena atskirai neturi kompetencijos visų susitarimų normų atžvilgiu.

EB teisėje ETT 1/94 Nuomonėje pabrėžė, kad EB ir jos valstybių narių kompetencijų padalijimo klausimas yra jų vidaus reikalas, bet neturi atsiliiepti šių nuostatų įsipareigojimų laikymuisi užsienio santykiuose⁵⁷. Taigi EB ir jos valstybės narės turi tarpusavyje nusistatyti pačios, kaip jos įgyvendins savo įsipareigojimus Bendrijos ir jos valstybių narių nacionalinėse teisės sistemose. PPO steigimo sutarties bei jos priedų sudarymą EB savo teisės sistemoje patvirtino Europos Tarybos sprendimu 94/800⁵⁸ *dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986-1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos Bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu* (toliau – ET sprendimas 94/800) „kiek tai susiję su jos kompetencija“⁵⁹, tačiau pridėjo visą PPO susitarimo bei jo priedų tekstą, nenurodydama konkrečių nuostatų dėl jos kompetencijos. Be ETT 1/94 Nuomonės Bendrijoje nėra kito teisės akto, atribojančio Bendrijos ir jos valstybių narių kompetencijas. Tačiau jis nėra įpareigojantis kitas PPO nares. EB valstybės narės implementavo PPO susitarimus pagal savo nacionalines konstitucines nuostatas taip pat nenurodydamos, kokias PPO nuostatas jos kompetentingos įgyvendinti.

Taip atsirado erdvė priskirti kompetenciją dėl PPO nuostatų įgyvendinimo EB ar jos valstybėms narėms. Kilus abejonėms ar nesutarimams tarp EB institucijų ir jos valstybių narių dėl kompetencijos, ETT turėtų nuspręsti, kas yra kompetentingos dėl konkrečios nuostatos įgyvendinimo. Tačiau EB teisėje EBS 300 straipsnio 7 dalis įpareigoja Bendrijos institucijas ir valstybes nares laikytis pagal EBS 300 straipsnį sudarytų visų tarptautinių susitarimų nuostatų.

Taigi EB ir valstybių narių kompetencijų padalijimo problema apsunkina tarptautinių susitarimų sudarymą bei jų įgyvendinimą ir tarptautiniu lygiu, ir pačioje Bendrijoje bei jos

⁵⁶ **Albert Bleckmann, Giorgio Gaja, Stein, Streinz, Tomuschat, Vedder, Arnold - Pitschas, Christian.** Die völkerrechtliche Verantwortlichkeit der Europäischen Gemeinschaft und ihrer Mitgliedstaaten: zugleich ein Beitrag zu den völkerrechtlichen Kompetenzen der Europäischen Gemeinschaft.- Berlin: Duncker und Humblot, 2001.- P. 240.

⁵⁷ ETT nuomonė 1/94 Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektinės nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis, [1994] ECR I-05267.- IX d.

⁵⁸ Tarybos sprendimas 94/800/EC *dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986-1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu* // OJ 1994 L 336/1.

⁵⁹ Tarybos sprendimas 94/800/EC *dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986-1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu* // OJ 1994 L 336/1.

valstybėse narėse. Tarptautiniu lygiu tiek EB, tiek jos valstybės narės pagal PPO susitarimus *vis-à-vis* kitas PPO nares yra įsipareigojusios visų nuostatų apimtimi, nors kiekviena atskirai dėl visų PPO susitarimų nuostatų jos kompetencijos neturi. EB viduje tiek EB, tiek EB valstybės narės yra įsipareigojusios pagal savo kompetenciją, tačiau pagal EBS 300 straipsnio 7 dalį jos privalo laikytis visų PPO susitarimų nuostatų. Nuo Bendrijos teisės sistemoje esančių mechanizmų, kurie reguliuoja, kaip turi būti įgyvendinti PPO susitarimai Bendrijoje bei jos valstybėse narėse, priklauso, ar jie varžo EB ar jos valstybes nares, ar suteikia kažkuriai daugiau savarankiškumo ir galimybių įgyvendinti savo interesus.

II. PPO IR EB TEISĖS NORMŲ SANTYKIS

Kai tarp PPO ir EB normų, kylančių iš skirtingų teisės šaltinių, kurias turėtų taikyti EB valstybės narės, atsiranda nesuderinamumą, reiktų aiškintis šių normų pirmumo klausimą, PPO normų tiesioginio ir netiesioginio veikimo galimybę.⁶⁰

Šiame darbo skyriuje nagrinėsime PPO ir EB normų viršenybės (pirmumo) klausimą. Tai dvidimensinis klausimas. Sprendimo reikia ieškoti iš dviejų skirtingų perspektyvų – tarptautinės teisės ir EB teisės pusės.

1. PPO IR EB NORMŲ VIRŠENYBĖS PROBLEMA

Tarptautinės teisės požiūriu PPO ir EB - dvi tarptautinės organizacijos, įkurtos steigimo sutartimis, kuriose įtvirtinti siekiami jų tikslai ir funkcijos, t.y. du tarptautinės teisės subjektai, kurių normos yra „tokios pačios vertės“⁶¹. Tačiau šios teisės sistemos sąveikauja – EB kartu su savo valstybėmis narėmis tapo PPO nare ir privalo laikytis priimtų įsipareigojimų, tuo pačiu ir GATT 1994 XXIV straipsnio. Atrodo, jog EB, kaip regioninė organizacija, yra pasaulio prekybos subsystema ir, kilus nesuderinamumui, PPO normos turėtų turėti pirmumą prieš subsystemos normas, tačiau iš kitos pusės EB teisės normas galima būtų vertinti kaip PPO normų specialiąsias normas, konkretinančias PPO normas. Tokiu atveju EB normos turėtų įgyti pirmumą prieš PPO normas. Taigi iškyla dilema. Be to, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad EB

⁶⁰ **Matthias Oesch.** The Relationship Between WTO, EC and Domestic Law, Berne, The World Trade Institute. // www.iew.unibe.ch/pdf/awr_wto-domestic-law.pdf.

⁶¹ **Pauwelyn, Joost.** Conflict of norms in public international law: the example of the World Trade Organization: internal hierarchy and how WTO law relates to other rules of International law. - United Kingdom: Cambridge University Press, 2004. – P. 13.

išaugo į ES ir yra ne tik muitų sąjunga su prekybiniais interesais, bet virto į viršnacionalinę tarptautinę organizaciją su politine, socialine ir teisine integracija. Jos pirminėje teisėje yra įtvirtinti ir neekonominiai tikslai, kurie yra lygiai taip pat svarbūs, kaip prekybiniai interesai. PPO normos, nukreiptos liberalizuoti prekybą, gali kelti grėsmę aplinkosaugai ar žmogaus teisėms, t.y. kitiems Bendrijos teisės sistemoje svarbiems teisės institutams.⁶²

1.1. PPO normų viršenybės klausimas regioninių integracinių zonų atžvilgiu

1.1.1. Viršenybės klausimas PPO susitarimų normose

PPO steigimo sutarties II straipnio 2 dalis nurodo, kad PPO steigimo sutartis ir jos 1 - 3 priedai (daugiašalės sutartys) privalomi visoms valstybėms narėms.

Tačiau kiti PPO steigimo sutarties straipsniai sukonkretina tam tikrą PPO ir jos narių teisės sistemų normų santykį bei nurodo PPO steigimo sutarties ir jos priedų normų santykį savo teisės sistemos viduje.

PPO steigimo sutarties XVI straipsnio 3 dalis nurodo, „jei atsiranda prieštaravimas tarp šios [PPO steigimo] Sutarties ir bet kurios daugiašalės prekybos sutarties nuostatų, tame prieštaravime viršenybę turi šios [PPO steigimo] Sutarties nuostatos”.

XVI straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad PPO nariai yra įpareigoti [dėl PPO susitarimų] užtikrinti “savo įstatymų, kitų teisės aktų ir administracinių procedūrų atitikimą savo įsipareigojimams”.

TRIPS 41 straipsnis taip pat reikalauja suderinti PPO narės įstatymus su TRIPS nuostatomis.

Šie PPO susitarimų straipsniai atspindi 1969 bei 1986 Vienos konvencijų 26, 27 straipsnius.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad XVI straipsnio 4 dalyje bei TRIPS 41 straipsnyje tarp teisės aktų neminimi konstituciniai teisės aktai, arba kitaip - „itin svarbios vidaus teisės normos”⁶³. Tai atspindi 1969 ir 1986 Vienos konvencijų 46 straipsnius.⁶⁴ Tuomet, PPO

⁶² **Pauwelyn, Joost.** Conflict of norms in public international law: the example of the World Trade Organization: internal hierarchy and how WTO law relates to other rules of International law. - United Kingdom: Cambridge University Press, 2004. – P. 20.

⁶³ 1969 Vienos konvencijos 46 str 1 d., 1986 Vienos konvencijos 46 str. 2 d.

⁶⁴ 1969 ir 1986 Vienos konvencijų 46 straipsniai leidžia valstybės ar tarptautinės organizacijos sutikimą laikyti sutartį įpareigojančia pripažinti negaliojančiu, jei buvo pažeista itin svarbi vidaus teisės norma.

susitarimuose nėra absoliučios PPO normų viršenybės PPO narių teisės sistemų atžvilgiu, kokia, pavyzdžiui, egzistuoja EB normoms prieš jos valstybes nares.

PPO ginčų sprendimų institucijos taip pat neišvystė tokio viršenybės teisinio instituto,⁶⁵ kaip išvystė ETT⁶⁶ EB teisės sistemoje. Vargu, kad ir ateityje jos galėtų šį institutą išvystyti, nes DSU 3 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad „Ginčų sprendimo tarybos sprendimai bei rekomendacijos negali praplėsti ar susiaurinti apibrėžtosiose sutartyse numatytų teisių ir pareigų”.

Taigi kiekviena PPO narė gali nustatyti jos konstitucinių normų santykį su PPO tarptautinėmis teisės normomis.

PPO normos nenurodo, ar EB, kuri turėtų būti „kontroliuojama” GATT 1994 XXIV straipsnio, privalo suteikti PPO normoms savo teisės sistemoje aukštesnę teisinę galią už EB pirminę teisę (ypač steigimo sutartį), ar vis dėlto EB, kaip ir kitos PPO narės, gali pati laisvai nustatyti EB pirminės teisės bei PPO normų santykį.

Taigi PPO steigimo sutarties II ir XVI straipsniai, TRIPS 41 straipnis nustato PPO susitarimų hierarchiją PPO teisės sistemoje bei PPO nuostatų pirmumą PPO narių nacionalinės teisės normų atžvilgiu, išskyrus PPO normų ir PPO narių konstitucinių normų atžvilgiu. PPO narės yra įpareigosos suderinti savo nacionalines teisės nuostatas su PPO susitarimais. Atrodo, jei EB savo teisės sistemoje reguliuotų prekybinius santykius specialiosiomis normomis pagal PPO susitarimų normas, jos turėtų neprieštarauti šioms PPO normoms, o jas tik konkretinti. Dėl konstitucinių normų tokio įpareigojimo nėra, PPO narės gali pačios šį santykį nustatyti. Tačiau kyla klausimas, ar EB, kuri turėtų būti „kontroliuojama” GATT 1994 XXIV straipsnio, visgi privalo suteikti PPO normoms savo teisės sistemoje aukštesnę teisinę galią už EB pirminę teisę, ar vis dėlto EB, kaip ir kitos PPO narės, gali pati laisvai nustatyti EB pirminės teisės bei PPO normų santykį.

1.1.2. Viršenybės klausimas PPO ginčų sprendimo institucijų ataskaitose

Įdomu atkreipti dėmesį į PPO ginčų sprendimo institucijų – kolegijos bei Apeliacinio komiteto (toliau abi kartu - GSI⁶⁷) - praktiką, kurioje jos nagrinėjo, pirma, GSI kompetenciją

⁶⁵ **Bogdandy, Armin von; Makatsch, Tilman.** Collision, Co-existence or Co-operation? Prospects for the Relationship between WTO Law and European Union Law // *The EU and the WTO: Legal and Constitutional Issues*. Edited by **Gráinne de Burca** and **Joanne Scott**.-Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2003.- P. 143.

⁶⁶ ETT byla C-6/64 *Flaminio Costa v. ENEL* [1964] ECR 1251.

⁶⁷ GSI – PPO ginčų sprendimo institucijos.

spręsti muitų sąjungų suderinamumą su PPO teise bei, antra, ar muitų sąjunga, remdamasi GATT 1994 XXIV straipsniu, gali pateisinti kitų įsipareigojimų PPO pažeidimus. Atsakymai į šiuos klausimus padėtų nustatyti, ar muitų sąjungos tam tikri interesai visgi gali turėti prioritetą prieš įsipareigojimus PPO.

Taigi GSI pirmiausia kėlė klausimą, ar regioninės integracinės zonos, kaip tokios, gali būti pripažintos ginčo objektu (*in passim*) ginčų sprendimo procese. Kolegija palieka klausimą neišspręstą.⁶⁸ Tačiau Apeliacinis komitetas aiškiai pasisako *Indijos – importo kiekybinių ribojimų žemės ūkio, tekstilės ir pramoninėms prekėms*⁶⁹ byloje, kad ateityje, jei reikės, jis įvertins regioninių integracinių zonų suderinamumą su PPO teise. Šis požiūris leidžia suprasti, kad regioninė integracinė zona turi būti suderinama su PPO normomis, t.y. jas atitikti.

Svarstydamas antrąjį klausimą (ar GATT 1994 XXIV straipsniu gali būti pateisinami įsipareigojimų PPO pažeidimai), Apeliacinis komitetas prieštarauja pirmojo klausimo išvadoms.

Šiuo klausimu svarbi *Turkijos – Tekstilės ir drabužių prekių importo ribojimų*⁷⁰ byla. 1961 metais EEB ir Turkija sudarė asociacijos sutartį įkurti muitų sąjungą. 1995 metais EB - Turkijos Asociacijos taryba priėmė 1/95 sprendimą, kuris reguliavo paskutinės muitų sąjungos stadijos įgyvendinimą tarp Turkijos ir EB. Šio sprendimo 12 straipsnio 2 dalis nurodė, kad Turkija, kai sprendimas įsigalios, pagal GATT 1994 XXIV straipsnį tekstilės sektoriuje iš esmės taikys tokią pačią politiką, kaip taiko EB. Kad šį sprendimą įgyvendintų, Turkija įvedė įvairius kiekybinius ribojimus tekstilės drabužių prekių importui iš Indijos.⁷¹

PPO kolegija, sudaryta Indijos pageidavimu, savo ataskaitoje pareiškė, kad Turkijos įvesti kiekybiniai ribojimai nesuderinami su GATT 1994 XIII ir XI straipsniais bei su Tekstilės ir drabužių susitarimo⁷² 2 straipsnio 4 dalimi.⁷³ Turkija padavė apeliaciją. Svarbiausias jos klausimas buvo, ar įvesti ribojimai gali būti pateisinami GATT 1994 XXIV straipsniu.

Kolegija savo ataskaitoje aiškina, kad muitų sąjungų kūrimas apskritai jau leidžia pažeisti svarbiausius GATT principus, tačiau tikrai su griežtai nustatytais apribojimais. Todėl GATT 1994 XXIV straipsnis neleidžia įvesti abejotinus kiekybinius ribojimus.⁷⁴ Kolegija išaiškino, kad GATT 1994 XXIV straipsnis leidžia kurti muitų sąjungas priemonėmis, kurios glaudžiai

⁶⁸ PPO kolegijos ataskaita WT/DS34/R (1999 05 31). - 9.153 p.

⁶⁹ PPO Apeliacinio komiteto ataskaita WT/DS90/AB/R (1999 08 23). – 80-109 p., taip pat PPO Apeliacinio komiteto ataskaita WT/DS34/AB/R (1999 10 22).- 60 p.

⁷⁰ PPO kolegijos ataskaita WT/DS34/R (1999 05 31); PPO Apeliacinio komiteto ataskaita (1999 10 22).

⁷¹ PPO kolegijos ataskaita WT/DS34/R (1999 05 31). - 2.2-2.46, 4.1-4.3, 9.86 p.

⁷² angl. *Agreement on Textiles and Clothing (ATC)*.

⁷³ PPO kolegijos ataskaita WT/DS34/R (1999 05 31).- 9.86 p.

⁷⁴ Ten pat. - 9.153 p.

susijusios su ribota išimtimi pažeisti didžiausio palankumo principą. Jos nuomone, PPO pareigos visada pralenkia kuriančius ir gilinančius muitų sąjungų integracinius interesus.

Kolegija mano, jog regioninė integracinė zona privalo atitikti PPO didelės apimties tikslus. Išimtyms yra leistinos tikrai atsižvelgiant į GATT 1994 I straipsnį (didžiausio palankumo principą). GATT 1994 XXIV straipsnis negali pateisinti nesuderinamumo su kitomis pareigomis PPO. Taigi, pasak kolegijos, yra aiški prekybos sistemos hierarchija, t.y. daugiašalė PPO sistema turi viršenybę prieš regioninę ekonominę sistemą. Tokia hierarchija reikštų, kad regioninė integracinė zona yra PPO subsystema, o GATT 1994 XXIV straipsnis - kriterijus nustatyti regioninės integracinės zonos suderinamumą su viršesnėmis pareigomis GATT 1994.

Apeliacinio komiteto požiūris nuo kolegijos skiriasi dviem atžvilgiais: a) *išplečia pagrindus pasiteisinti* GATT 1994 XXIV straipsniu dėl įsipareigojimų PPO pažeidimo (ne tik dėl GATT 1994 I straipsnio pažeidimų) ir b) *sugriežtina reikalavimus*, kuriuos turi atitikti asociacija (sąjunga), kad galėtų vadintis muitų sąjunga.

Apeliacinis komitetas išplečia galimybę remtis GATT 1994 XXIV straipsniu kaip „gynyba“ dėl įsipareigojimų PPO nesilaikymo. Jis nustato, kad GATT 1994 XXIV straipsnio 5 dalis leidžia suprasti, jog „GATT 1994 nuostatos „*neturėtų kliudyti*“⁷⁵ muitų sąjungų kūrimo“⁷⁶. Apeliacinis komitetas toliau rašo, kad „GATT 1994 nuostatos *neturi padaryti neįmanomu* muitų sąjungų kūrimą. Taigi ši [GATT 1994 XXIV straipsnio] 5 dalis aiškiai parodo, kad [GATT 1994] XXIV straipsnis su tam tikromis sąlygomis gali pateisinti įvedimą priemonių, kurios yra nesuderinamos su kai kuriomis kitomis GATT 1994 nuostatomis, ir gali būti remiamasi šiuo straipsniu kaip galima „gynyba“ pateisinti nesuderinamumą“⁷⁷.

Tačiau Apeliacinis komitetas taip pat nurodo, kad tai netaikoma priemonėms, kurios yra nesuderinamos su GATT 1994 XI ir XIII straipsniais.⁷⁸

Taigi yra esminis skirtumas tarp kolegijos ir Apeliacinio komiteto nuomonių. Apeliacinio komiteto nuomone, regioninių integracinių zonų kūrimu galima pateisinti regioninių integracinių zonų teisės priemonių nesuderinamumus su viršesnėmis pareigomis PPO. Narės gali remtis GATT 1994 XXIV straipsniu kaip gynyba pateisinti ne tik GATT 1994 I straipsnio (didžiausio palankumo principo), bet ir kitų GATT 1994 normų pažeidimus.⁷⁹ Todėl GATT 1994 XXIV

⁷⁵ angl. „*shall not prevent*“.

⁷⁶ PPO Apeliacinio komiteto ataskaita WT/DS34/AB/R. - 45 p.

⁷⁷ Ten pat. - 45 p.

⁷⁸ Ten pat. - 65 p.

⁷⁹ The EU and the WTO: Legal and Constitutional Issues. Edited by **Gráinne de Burca** and **Joanne Scott**. - Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2003.- P. 142.

straipsnis apskritai yra bendra išimtis.⁸⁰ Taigi Apeliacinio komiteto ataskaitoje yra mažiau kategoriškų reikalavimų dėl daugiašalių įsipareigojimų viršenybės ir dėl to mažiau reikalavimų dėl PPO sistemos viršenybės. Apeliacinis komitetas pripažino, kad regioninės integracinės zonos su preferenciniu reguliavimu gali apskritai sukurti ir pozityvius rezultatus pasaulio prekybai. Jo nuomone, regioninės integracinės zonos išsivystymo lygis vertinamas pagal tai, kiek ji pirmiausia teigiamai prisideda siekti aukščiausių PPO tikslų (gyvenimo lygio, pasaulio prekybos kilimas ir t.t.), ir tik tada, ar ji leidžia kilti naujiems preferenciniams (ir dėl to diskriminaciniams) veiksams. Tačiau Apeliacinis komitetas tuo pačiu metu nurodo griežtesnius reikalavimus, kuriuos muitų sąjunga turi atitikti, kad galėtų naudotis GATT 1994 XXIV straipsniu kaip gynyba. „Pirma, šalis, norėdama naudotis [straipsniu] kaip gynyba, turi parodyti, kad svarstoma priemonė, kuri įvesta kurti muitų sąjungą, pilnai atitinka GATT 1994 XXIV straipsnio 8 dalies a) punkto ir 5 dalies a) punkto reikalavimus. Ir, antra, šalis privalo parodyti, kad muitų sąjungos kūrimas būtų trukdomas, jei nebūtų leidžiama įvesti svarstomos priemonės. Abi šios sąlygos turi būti išpildytos, kad galima būtų remtis [GATT 1994] XXIV straipsniu kaip gynyba.“⁸¹

Pasak Pauwelyn, Apeliacinis komitetas remiasi pragmatiniu požiūriu kaip skatinti tarptautinę prekybą,⁸² tačiau, svarbiausia, kad ši Apeliacinio komiteto ataskaita parodo, jog nėra kategoriškos PPO daugiašalės prekybos sistemos viršenybės prieš išvystytas regionines integracines bendradarbiavimo zonas. Vadinas, EB nėra kategoriškai įpareigota vykdyti visus įsipareigojimus PPO. Ji turi tam tikrą galimybę pasiteisinti dėl įsipareigojimų PPO nesilaikymo. Tai reiškia, kad tam tikrais atvejais muitų sąjungų normos gali būti nesuderinamos su įsipareigojimais PPO ir būti viršesnės už PPO normas.

Taigi antruoju klausimu išvada priešinga nei pirmuoju. Tačiau, įvertinant tai, kad svarstant regioninės integracinės zonos suderinamumo klausimą gali būti atsižvelgiama į Apeliacinio komiteto aiškinimus, galima konstatuoti, jog griežtos PPO ir regioninių integracinių zonų hierarchijos nėra. Taigi nėra ir griežto reikalavimo Bendrijai suderinti savo pirminę teisę su PPO nuostatomis.

Bet reikia atkreipti dėmesį į tai, kad šiuose nagrinėtuose ginčiuose GATT 1994 XXIV straipsniu gynyba (dėl įsipareigojimų PPO pažeidimų) susijusi su muitų sąjungos ekonominiais

⁸⁰ The EU and the WTO: Legal and Constitutional Issues. Edited by **Gráinne de Burca** and **Joanne Scott**. - Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2003. – P. 142.

⁸¹ PPO Apeliacinio komiteto ataskaita WT/DS34/AB/R. - 58 p.

⁸² **Bogdandy, Armin von; Makatsch, Tilman**. Collision, Co-existence or Co-operation? Prospects for the Relationship between WTO Law and European Union Law. // The EU and the WTO: Legal and Constitutional Issues. Edited by **Gráinne de Burca** and **Joanne Scott**.-Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2003. – P. 142.

interesais. Tačiau EB neturi galimybės pasiteisinti savo neekonominiiais interesais dėl PPO įsipareigojimų nevykdymo.

Taigi svarbu išsiaiškinti, koks yra nustatytas PPO normų ir EB normų teisės santykis EB teisės sistemoje ir kaip gali būti sprendžiama atsiradusi konkurencija tarp įsipareigojimų PPO ir EB neekonominių tikslų, nustatytų EB teisės normomis.

1.2. PPO susitarimų teisinė galia EB teisės sistemoje

Pagal EBS 300 straipsnį sudaryti EB tarptautiniai susitarimai yra įpareigojantys EB institucijas bei valstybes nares. Tačiau ši nuostata neduoda aiškaus atsakymo dėl šių susitarimų teisinės galios EB teisės sistemoje.⁸³

EBS 300 str. 6 dalis reglamentuoja, kad ETT, Europos Parlamento, Europos komisijos, ES Ministrų Tarybos ar EB valstybių narių prašomas, gali pateikti nuomonę, ar „numatomas sudaryti [tarptautinis] susitarimas yra suderinamas su šios [EB] Sutarties nuostatomis. Jei [Europos] Teisingumo Teismo nuomonė neigiama, [tarptautinis] susitarimas gali įsigalioti tik pagal Europos Sąjungos sutarties 48 straipsnį“, t.y. pakeitus atitinkamą EBS nuostatą. Taigi galima daryti išvadą, kad EBS yra EB „konstitucija“, o tarptautiniai susitarimai, kurie neatitinka EBS normų, negali būti viršesni.⁸⁴

Tačiau reiktų apžvelgti, kaip ETT savo teisinėje praktikoje aiškino EB *pirminės teisės* ir tarptautinių sutarčių normų santykį.

Pirmiausia svarbu pastebėti, kad *Les Verts* byloje ETT apibrėžė EBS kaip „pagrindinę konstitucinę chartiją“⁸⁵.

ETT 1/91 Nuomonėje dėl susitarimo, įkuriančio Europos ekonominę erdvę tarp EB ir EFTA⁸⁶ šalių, nurodė, kad, atsiradus nesuderinamumui tarp tarptautinio susitarimo ir pačios EBS

⁸³ **Lavranos, Nikolas.** Legal Interaction between Decisions of International Organizations and European Law. - Groningen: Europa Law Publishing, 2004. – P. 23.

⁸⁴ **Bourgeois, Jacques H.J.** The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges // **Weiler, J.H.H.** The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 98.

⁸⁵ ETT byla C-294/83 *Les Verts v. Europos Parlamentas*, [1986] ECR 1339. - 23 p.

⁸⁶ EFTA yra trumpinys anglų kalba: *European Free Trade Association* (Europos laisvosios prekybos asociacija).

normų, tarptautinis susitarimas yra žemiau EBS.⁸⁷ (Bendrieji teisės principai, kuriems priklauso ir pagrindinės žmogaus teisės, turi tokią pat teisinę galią, kokią turi EBS.⁸⁸)

Dėl mišriųjų susitarimų teisinio statuso EB teisės sistemoje ETT teisinė praktika parodo, kad jie laikomi turinčiais tokį patį teisinį statusą, kokį turi ir tarptautinės sutartys, sudarytos EB be jos valstybių narių.⁸⁹

*Komisija v. Italija*⁹⁰ byloje ETT aiškino, kad EBS „turi viršenybę prieš tarptautinius susitarimus, sudarytus iki jos [EBS] įsigaliojimo, įskaitant susitarimus GATT [1947] srityje“. Taigi galima sakyti, kad šioje byloje ETT suteikia GATT [1947] susitarimams žemesnę galią nei EBS. Tačiau tai buvo vienintelė byla, kurioje ETT užsimena apie EBS ir GATT 1947 susitarimų santykį. Apskritai ETT vengia vertinti tiek EBS ir GATT 1947 normų santykį, tiek vėliau EBS ir PPO normų santykį. Pavyzdžiui, *Diamantarbeiders*⁹¹ byloje ETT aiškina, kad valstybių narių muitams lygiaverčiai mokesčiai vertinami EB teisės normomis, o apie GATT 1947 net neužsimena. *Bulk Oil v. Sun International*⁹² byloje Teismas nustato valstybės narės įvestus kiekybinius apribojimus atsižvelgdamas į EB teisę, bet nekalba apie GATT 1947 XI bei XIII straipsnių pažeidimus.

Remiantis ETT bendra teisine praktika dėl EBS ir tarptautinių susitarimų santykio, EB teisės sistemoje PPO normos, atrodo, yra žemesnės teisinės galios nei EBS.

Dėl EB *antrinės teisės* ir tarptautinių susitarimų *International Fruit* ir *Vokietija v. Taryba* bylose⁹³ ETT nurodė, kad, esant tarptautinės teisės normos ir EB antrinės teisės normos kolizijai, tarptautinės teisės norma yra viršesnė už EB antrinės teisės normas.

Teisinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad teisės normų hierarchijoje tarptautiniai susitarimai yra tarp pirminės ir antrinės teisės nuostatų.⁹⁴

Taigi PPO susitarimų nuostatos EB teisės sistemoje turi žemesnę teisinę galią nei EB pirminė teisė ir aukštesnę nei jos antrinė teisė. Jeigu atsižvelgsime į PPO susitarimo XVI

⁸⁷ **Bourgeois, Jacques** H.J. The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges // **Weiler, J.H.H.** The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 97.

⁸⁸ ETT byla C-112/77 *Töpfer v. Komisija* [1978] ECR 1019. - 19 p., The EU and the WTO: Legal and Constitutional Issues. Edited by **Gráinne de Burca** and **Joanne Scott**.-Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2003.- P. 531.

⁸⁹ ETT byla C-12/86 *Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd*, [1987] ECR 3719 8-9 p. ir ETT byla C-192/89 *S.Z. Sevince v. Staatsecretaris van Justitie*, [1990] ECR I-3461. – 7-9 p.

⁹⁰ ETT byla C-10/61 *Komisija v. Italija*, [1962] ECR 1.

⁹¹ ETT byla C-37&38/73 *Diamantarbeiders*, [1973] ECR 1609.- 12 p.

⁹² ETT byla C-174/84 *Bulk Oil v. Sun International*, [1986] ECR 588. – 37 p.

⁹³ ETT bylos C- 21&24/74 *International Fruit Company NV and others v. Produktschap voor Groenten en Fruit*, [1972] ECR 1219. - 7 p., ETT byla C-280/93 *Vokietija v. Taryba*, [1994] ECR I-4973. - 111 p.

⁹⁴ Martenczuk, Geiger, Streinz, Oppermann, kaip juos nurodo **Nikolas Lavranos**. Legal Interaction between Decisions of International Organizations and European Law. - Groningen: Europa Law Publishing, 2004. – P. 24.

straipsnio 4 dalį, prieštaravimo dėl to nerasime, nes šiuo atžvilgiu pagal PPO XVI straipsnio 4 dalį su PPO nuostatomis turėtų būti suderinama EB antrinė teisė, o dėl EBS, kaip konstitucinių EB teisės normų, ji atitikimo nereikalauja.

Tarptautinės teisės požiūriu EB, be abejo, privalo laikytis tarptautinių įsipareigojimų – *pacta sunt servanda*⁹⁵ principo. Tačiau kai dėl EB pirminės teisės, reikia pripažinti, kad tarptautinė organizacija steigama pagal steigimo sutartį, kuri yra tarptautinės organizacijos pagrindas, nes joje nustatyti organizacijos tikslai ir funkcijos, jos struktūra, institucijos ir t.t.. Kilus tokių nuostatų ir kitų tarptautinių įsipareigojimų nesuderinamumui, vargu, ar būtų veikiau laikomasi tarptautinių įsipareigojimų (išskyrus *jus cogens* normas) nei tarptautinės organizacijos steigimo sutarties, ypač, kai įstatuose bei tarptautinėje sutartyje nėra konkrečiai nurodytas tarptautinės organizacijos steigimo sutarties ir tarptautinės sutarties santykis. Abejotina, ar EB galėtų laikytis įsipareigojimų PPO pažeidžiant savo „konstitucinę“ sutartį. EB būtų keblioje situacijoje, kai jai reikėtų įgyvendinti PPO įsipareigojimus, kurie prieštarautų jos neekonominiams tikslams, nustatytiems EBS.

Be to, EB galėtų remtis ir 1969 Vienos konvencijos 46 straipsnio 1 dalimi bei 1986 Vienos konvencijos 46 straipsnio 2 dalimi dėl įsipareigojimų nevykdymo, nes „pažeista itin svarbi vidaus teisės norma“ – EBS norma ar kita EB pirminės teisės nuostata.

Tai, kad tarptautinės teisės normos yra aukščiau nei EB antrinės teisės normos, gali turėti įtakos Bendrijai įgyvendinant savo neekonominius interesus. EB, norėdama įgyvendinti EBS tikslus gali priimti tam tikrus antrinės teisės aktus, pavyzdžiui, reglamentus ar direktyvas, tačiau šie teisės aktai, kuriais siekiama įgyvendinti neekonominius interesus, neturėtų prieštarauti PPO normoms, todėl EB būtų varžoma šioje srityje.

Praktikoje dažniausiai kyla ginčų būtent dėl EB antrinės teisės, kuria siekiama įgyvendinti EB neekonominius tikslus, ir PPO normų suderinamumo. Akivaizdu, kad tiek pagal PPO steigimo sutarties XVI straipsnį 4 dalį, tiek pagal ETT teisinę praktiką tokia prieštaraujanti EB antrinės teisės norma privalo būti suderinama su PPO normoms. Tačiau ETT, esant tokiems nesuderinamumas, dažnai gina EB reglamentavimą⁹⁶.

⁹⁵ Principas įtvirtintas ir 1969 Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės 26 straipsnyje (1969 metų Vienos konvencija "Dėl tarptautinių sutarčių teisės" // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-480).

⁹⁶ pvz.: ETT byla C-280/93 *Vokietija v. Taryba*, [1994] ECR I-4973, ETT byla C-465/93 *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft v. Bundesamt für Ernährung*, [1995] ECR I-3799, ETT byla C-469/93 *Amministrazione delle finanze dello Stato v. Chiquita Italia SpA*, [1995] ECR I-4533, ETT byla C-364&365/95 *T. Port GmbH & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas*, [1998] ECR I-1023.

Vokietija *Vokietija v. Taryba*⁹⁷ byloje Teismui aiškino, kad Bendrija Tarybos reglamentu 404/93 pažeidžia PPO teisės normas. Vokietija argumentavo, kad reglamentas bananų rinkoje nustato AKR⁹⁸ šalims nepriklausančių prekybininkų nepateisinamą diskriminaciją, pažeidžia tarifų kvotas, taip pat proporcingumo principą.⁹⁹

Tačiau ETT nesutiko su Vokietijos nuomone ir pareiškė, kad reglamentu 404/93 buvo ketinama „išlaikyti pusiausvyrą“ tarp įsipareigojimų PPO ir EB socialinių tikslų. Dėl proporcingumo principo ETT suteikė plačią kompetenciją EB „leidžiamosioms institucijoms“ bei nustatė, kad ši kompetencija nebuvo viršyta.¹⁰⁰ *T.Port*¹⁰¹, *Portugalija v. Taryba*¹⁰² bylose ETT toliau gynė EB interesus. ETT, pateisindamas Bendrijos PPO normoms prieštaraujantių tų pačių santykių reglamentavimą, suteikė EB normoms pirmumą ir leido dėl šių santykių EB normoms konkuruoti su PPO normomis. Tačiau PPO GSI *Europos Bendrijos – Bananų importo režimo, pardavimo ir paskirstymo*¹⁰³ byloje pripažino, kad toks EB reguliavimas neatitinka PPO normų. EB ilgai nepripažino GSI sprendimų. Bananų ginčas buvo išspręstas tik 2003 metais EB ir JAV derybomis.¹⁰⁴

Taigi tarptautinės teisės požiūriu EB privalo vykdyti savo įsipareigojimus ir suderinti savo antrinę teisę su PPO normomis. Tačiau EB nori išlaikyti daugiau savarankiškumo savo interesams įgyvendinti. Kaip bus iš III ir IV darbo dalių matyti, ji sukuria net tam tikrą savo interesų „apsaugos mechanizmą“.

Bendrijos sudarytos tarptautinės sutartys taip pat turi viršenybę ir jos *valstybių narių* nacionalinės *teisės* atžvilgiu,¹⁰⁵ įskaitant jų konstitucines teisės normas.¹⁰⁶ *Kupferberg* byloje ETT nustatė, kad „pagal EEB Sutarties 228 straipsnio 2 dalį [dab. EB Sutarties 300 str. 7 d.] tarptautinės sutartys yra privalomos ir Bendrijos institucijoms, ir valstybėms narėms. Europos Bendrijos institucijos ir valstybės narės turi vykdyti pareigas, kylančias iš tarptautinių sutarčių. Valstybės narės užtikrina pareigų, kylančių iš Europos Bendrijos institucijų sudarytų tarptautinių

⁹⁷ ETT byla C-280/93 *Vokietija v. Taryba*, [1994] ECR I-4973.

⁹⁸ AKR – Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno šalys.

⁹⁹ ETT byla C-280/93 *Vokietija v. Taryba*, [1994] ECR I-4973. – 19-20 p.

¹⁰⁰ Ten pat. - 20 p.

¹⁰¹ ETT byla C-364&365/95 *T. Port GmbH & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas*, [1998] ECR I-1023.

¹⁰² ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395.

¹⁰³ PPO kolegijos ataskaita WT/DS27/R (1999 05 27), PPO Apeliacinio komiteto ataskaita WT/DS27/AB/R (1999 09 09).

¹⁰⁴ **Tancredi, Antonello.** EC Practice in the WTO: How Wide is the „Scope for Manoeuvre“? // European Journal of International Law. 2004, Vol.15 No.5. – P. 935.

¹⁰⁵ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai **R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius**].- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004. – P. 25.

¹⁰⁶ **Lavrano, Nikolas.** Legal Interaction between Decisions of International Organizations and European Law. - Groningen: Europa Law Publishing, 2004. – P. 23-24.

sutarčių, tinkamą įgyvendinimą tiek trečiųjų šalių, tiek ir Europos Bendrijos, kuri išipareigojo tinkamai vykdyti tarptautines sutartis, atžvilgiu.”¹⁰⁷ Pagal tarptautinę teisę EB valstybės narės turėtų pačios nustatyti jų kompetencijai priklausančių PPO ir nacionalinės sistemos normų santykį. Tačiau Bendrijoje tokia valstybių laisvė yra ribota.

Taigi EB teisės sistemoje tarptautiniai susitarimai, tuo pačiu ir PPO susitarimai, yra žemesnės teisinės galios nei EB pirminė teisė ir aukštesnės nei EB antrinė teisė. Valstybių narių nacionalinė teisė yra žemiausioje hierarchijos pakopoje, t.y. žemiau nei EB pirminė teisė, EB tarptautiniai susitarimai bei EB antrinė teisė. Kai dėl EB ekonominių santykių reguliavimo, jis gali turėti viršenybę prieš PPO normas, jei atitinka PPO normomis nustatytus ir Apeliacinio komiteto išaiškintus reikalavimus. Kai dėl neekonominių santykių reguliavimo, jis turi atitikti PPO normas, tačiau EB lieka galimybė remtis 1969 bei 1986 Vienos konvencijų 46 straipsniais. Teisinėje praktikoje matoma, kad ETT gina netgi EB antrine teise reguliuojamus prekybos santykius, paremtus neekonomiais tikslais.

2. PPO SUSITARIMŲ TIESIOGINIO TAIKYMO PROBLEMA

Tarptautinės teisės normų padėtis EB teisės sistemoje priklauso ir nuo jų implementavimo būdo, nes tarptautinėje teisėje įprasta, kad tarptautinės teisės normos *proprio vigore* (gyvybinės jėgos) valstybių teritorijose savaimė neturi. Taigi PPO narės turi imtis konkrečių priemonių, kad jų nacionalinėse teisės sistemose būtų vykdomos tarptautinės teisės normos. Tai galioja ir EB.

Nuo PPO normų implementavimo būdo EB teisės sistemoje priklauso tarptautinės teisės taikymas, t.y. ar šis tarptautinis susitarimas yra *taikomas tiesiogiai*¹⁰⁸, tuo suteikiant tarptautinio susitarimo nuostatoms galimybę funkcionuoti EB vidaus teisės sistemoje, ar susitarimas *taikomas netiesiogiai*, t.y., pavyzdžiui, EB institucijų teisės aktu transformuojant tarptautinės teisės nuostatą į EB vidaus teisės normas, tokiu būdu ribojant tarptautinės normos galimybę funkcionuoti vidaus teisės sistemoje. Paprastai EB teisės sistema laikoma monistine, tačiau žvelgiant į PPO normų padėtį EB teisės sistemoje, tai atrodo ginčytina, ir galima kalbėti apie EB

¹⁰⁷ ETT byla C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg*, [1982] ECR 3641. - 14 p.

¹⁰⁸ „**Tiesiogiai taikoma** tarptautinio susitarimo norma tampa valstybių narių teisės sistemos dalimi ir gali būti visiškai įgyvendinta nepriimant nacionalinių teisės aktų dėl šių normų transformavimo”. **Kent, Penelope**. Law of the European Union, 3rd Edition.- Pearson Education Limited, England, 2001. – P. 66, **Vadapalas, Vilenas**. Tarptautinė teisė: bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998. – P. 45.

pastangas riboti EB valstybėms narėms galimybę remtis PPO normomis ir teikti pirmumą vykdyti EB normas.

2.1. PPO susitarimų implementavimo reikalavimai PPO susitarimuose

PPO susitarimuose nėra konkrečiai pasakyta, kaip PPO narės turėtų įgyvendinti PPO nuostatas savo teisės sistemose, t.y., ar PPO nuostatos turi funkcionuoti narių nacionalinėse sistemose kaip tarptautinės teisės normos, ar jas galima įvairiais būdais perkelti į nacionalinę teisės sistemą. Taigi PPO susitarimai PPO narių nacionalinės teisės sistemoms nenurodo implementavimo būdo, tačiau PPO svarbu, kad jos nariai pagal PPO steigiamojo susitarimo XVI straipsnį užtikrintų “savo įstatymų, kitų teisės aktų ir administracinių procedūrų atitikimą savo įsipareigojimams”, t.y. laikytųsi įsipareigojimų PPO.¹⁰⁹

Todėl toliau nagrinėjant, kokį PPO normų taikymo būdą pasirenka EB PPO normoms įgyvendinti, svarbiau atkreipti dėmesį į EB teisės sistemoje susiformavusią praktiką dėl tarptautinių normų implementavimo nei lyginti PPO narių PPO susitarimų implementavimo būdus jų nacionalinėse teisės sistemose. PPO susitarimų ir kitų tarptautinių susitarimų Bendrijoje implementavimo būdų lyginimas padėtų atskleisti EB atvirumą PPO normoms EB teisės sistemoje. Bendrijos tarptautinių sutarčių implementavimo būdų lyginimas su kitų PPO narių implementavimo būdais vargu ar padėtų atskleisti EB atvirumą PPO normoms, nes jei tarptautinėje sutartyje nėra konkrečiai nurodyta, kaip tarptautinė sutartis turi būti įgyvendinta susitariančiosios šalies nacionalinėje teisės sistemoje, laikoma, kad tarptautinio susitarimo įgyvendinimo būdą nustato kiekvienos susitariančiosios šalies konstitucinės teisės normos arba, jei tokių nuostatų nėra, kompetentinga teisminė institucija.¹¹⁰ Tarptautinėje teisėje nėra bendros pareigos visoms susitariančiosioms šalims tarptautinį susitarimą įgyvendinti savo nacionalinėse teisės sistemose vienodai, jei tarptautinė sutartis konkrečiai tai nenurodo, netgi nepaisant tai, kad nuo tarptautinio susitarimo implementavimo būdo nacionalinėje teisės sistemoje priklauso ir susitarimo nuostatų efektyvumas nacionalinėje teisės sistemoje.

Taigi išvada ta, kad PPO susitarimai palieka savo narėms nuspręsti jos normų implementavimo būdus jų nacionalinėse teisės sistemose, todėl bet kuris jos nuostatų

¹⁰⁹ **Uepermann, Robert.** International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions. (Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law) Jean Monnet Working Paper. 2003, 9/03. – P. 8., TRIPS 41 str.

¹¹⁰ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai **R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius**].- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004.- P. 32.

implementavimo būdas nepažeidžia įsipareigojimų PPO. Bendrijos požiūris į PPO normų ir jos kitų tarptautinių susitarimų normų implementavimo būdus padėtų atskleisti, ar EB siekia labiau riboti PPO normų funkcionavimą EB teisės sistemoje.

2.2. PPO susitarimų tiesioginis taikymas EB teisės sistemoje

EBS nenurodo tarptautinių susitarimų implementavimo būdo EB teisės sistemoje.¹¹¹ EB Sutarties 300 straipsnio 7 dalis (ex 228) teigia, kad EB sudaryti susitarimai šiomis sąlygomis yra „įpareigojantys Bendrijos institucijas bei valstybes nares“¹¹².

EB institucinės nuostatos taip pat nenurodo tarptautinių susitarimų taikymo būdo,¹¹³ nenurodo ir Tarybos sprendimas 94/800¹¹⁴.

Pagal ETT teisinę praktiką tarptautiniai susitarimai, kurie yra *įsigalioję*, tinkamai *sudaryti pagal EBS 300 arba 310 straipsnius*, todėl laikomi *Bendrijos institucijų teisės aktu* EBS 234 str. 1 d. b) p. prasme, yra *EB teisės sudėtinė dalis*.¹¹⁵ *Haegeman* byloje ETT išdėstė, kad: “[tarptautinis] susitarimas buvo sudarytas pagal [EBS] 228 ir 238 str. [dab. 300 ir 310 str.] [...], todėl *ties, kiek tai susiję su Bendrija*, susitarimas yra *vienas iš Bendrijos institucijų teisės aktu* EBS 177 str. 1d. b) p. [dab. 234 str. 1 d. b) p.] prasme. Taigi susitarimo nuostatos nuo jo įsigaliojimo yra sudėtinė Bendrijos teisės dalis”¹¹⁶. Šį požiūrį ETT patvirtino ir vėlesnėje savo

¹¹¹ **Bourgeois, Jacques** H.J. *The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges* // **Weiler, J.H.H.** *The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade?* – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 92.

¹¹² Lietuviškas vertimas: „susitarimai yra privalomi Bendrijos institucijoms ir valstybėms narėms”.

¹¹³ **Bourgeois, Jacques** H.J. *The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges* // **Weiler, J.H.H.** *The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade?* – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 77.

¹¹⁴ Tarybos sprendimas 94/800/EC dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986-1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu // OJ 1994 L 336/1.

¹¹⁵ **Bourgeois, Jacques** H.J. *The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges* // **Weiler, J.H.H.** *The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade?* – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 93.

¹¹⁶ ETT byla C-181/73 *Haegeman v. Belgija*, [1974] ECR 449. - 3-5 p.

teisinėje praktikoje – *Kupferberg, Demirel, Sevince, Racke* bylose, 1/91 Nuomonėje¹¹⁷. Tai būdinga monistinei teisės sistemai. Tokia nuomonė vyrauja ir teisinėje literatūroje.¹¹⁸

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad ETT mišriuosius susitarimus laiko Bendrijos institucijų aktu EBS 234 straipsnio prasme tik jos kompetencijos apimtimi įgyvendinti šiuos susitarimus. Tačiau EB teisės sistemos sudėtine dalimi laikomas viso susitarimo nuostatos. ETT taip pat mano, kad yra kompetentingas aiškinti visas mišriojo susitarimo nuostatas dėl vieningo taikymo būtinybės.

Tačiau ETT teisinė praktika, susijusi su GATT 1947/PPO parodo, kad Teismas, kitaip nei dėl kitų tarptautinių susitarimų, vengia PPO normas įvardinti esant EB teisės sistemos sudėtine dalimi, nors to aiškiai ir nepaneigia. Todėl kyla abejonių, ar EB PPO normų atžvilgiu galima laikyti monistine teisės sistema.

*Haegeman*¹¹⁹ byloje ETT, remdamasis tuo, kad EEB – Graikijos asociacijos sutartis yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis, pripažino sau jurisdikciją aiškinti šios sutarties normas. Kai dėl GATT 1947 nuostatų, ETT, norėdamas pateisinti savo jurisdikciją aiškinti preliminariuoju nutarimu GATT 1947 nuostatas, *SPI&SAMI* byloje rėmėsi jų tikslu ir tuo, kad Bendrija pakeitė valstybes nares dėl GATT įsipareigojimų, bet ne tuo, kad GATT 1947 būtų EB teisės sistemos sudėtinė dalis: „[...] kadangi dėl esančių GATT įsipareigojimų įgyvendinimo Bendrija pakeitė valstybes nares [...], GATT [1947] nuostatos yra tokios, dėl kurių Teisingumo Teismas turi jurisdikciją, remiantis EBS 177 str. [dab. 234 str.], aiškinti jas preliminariuoju nutarimu, nepriklausomai nuo tokio aiškinimo tikslo”.¹²⁰ Taigi ETT remiasi kitomis priežastimis ir nenurodo, kad GATT 1947 yra Bendrijos teisės sistemos sudėtinė dalis.

ETT visgi pripažįsta sau jurisdikciją aiškinti GATT 1947 nuostatas remdamasis EBS 177 [dab. 234 str.] straipsniu ir konkrečiai nenurodydamas, kad GATT 1947 yra vienu iš Bendrijos institucijų teisės aktų EBS 234 str. 1 d. b) p. prasme. Be to, GATT 1947 nebuvo sudarytas pagal EBS 300 straipsnį ir todėl kažin ar galima laikyti GATT 1947 susitarimą vienu iš Bendrijos

¹¹⁷ Dėl mišriųjų susitarimų ETT patvirtino, kad jie yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis: ETT byla 104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg*, [1982] ECR 3641. - 13 p., ETT byla C-12/86 *Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd*, [1987] ECR 3719. – 8-9 p., ETT byla C-192/89 *S.Z. Sevince v. Staatsecretaris van Justitie*, [1990] ECR I-3461. - 7-9 p.; dėl vienos EB sudarytų tarptautinių susitarimų: ETT byla C-162/96 *Racke v. Hauptzollamt Mainz*, [1998] ECR I-3655. - 41 p., ETT nuomonė 1/91 (*Draft agreement between the Community, on the one hand, and the countries of the European Free Trade Association, on the other, relating to the creation of the EEA*), [1991] ECR I-6079. - 39-40 p.

¹¹⁸ Ch. Tomuschat, Groeben, Thiesing, Ehlermann, kaip juos nurodo Bourgeois (**Bourgeois, Jacques** H.J. *The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges* // **Weiler, J.H.H.** *The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade?* – Oxford: Oxford University Press, 2001.) – P. 93.

¹¹⁹ ETT byla C-181/73 *Haegeman v. Belgija*, [1974] ECR 449. - 6 p.

¹²⁰ ETT bylos C-267&269/81 *Amministrazione della Finanze dello Stato v. Società Petrolifera Italiana (SPI) and SpA Michelin Italiana (SAMI)*, [1983] ECR 801. – 19-20 p.

institucijų teisės aktų EBS 234 straipsnio prasme. Todėl kyla abejonės, ar be susitarimo sudarymo sąlygos pagal EBS 300 arba 310 straipsnius buvo galima GATT 1947 susitarimą laikyti vienu iš Bendrijos institucijų teisės aktų 234 str. straipsnio prasme ir dėl šios sąlygos neišpildymo GATT 1947 susitarimą EB teisės sistemos sudėtine dalimi.

Generalinis advokatas (toliau - GA) Tesauro linkęs manyti, kad ETT, „pateisindamas savo jurisdikciją preliminariu nutarimu aiškinti EB sudarytus susitarimus su kitomis valstybėmis ne narėmis, [...] [tarptautinius susitarimus] laikė institucijų teisės aktais”.¹²¹ Todėl ETT, pripažindamas jurisdikciją aiškinti GATT 1947 normas, turėtų jas laikyti sudėtine EB teisės sistemos dalimi.

Bet žvelgiant į vėlesnę ETT jurisprudenciją dėl GATT 1947/PPO nuostatų, tokio GA Tesauro argumentavimo nepakanka teigti, kad GATT 1947/PPO nuostatos yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis, t.y., kad jos EB teisės sistemoje yra tiesiogiai taikomos.

Schlüter byloje ETT kalba apie transformuotas GATT 1947 teisės normas. Bylos 6 punkte aiškinama, kad GATT 1947 nuostata „gali suteikti šalims teises, kuriomis tokios šalys gali remtis nacionaliniame teisme, nes ji [nuostata] yra Bendrijos reglamento dalis”¹²². ETT tai dar kartą aiškino *Nakajima*¹²³ byloje.

Skirtingai nei kitose bylose, kuriose ETT pabrėždavo, kad tarptautinis susitarimas yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis. *Fediol*¹²⁴ byloje ETT teigė, kad „GATT [1947] nuostatos [yra] tarptautinės teisės normų sudėtinė dalis, į kurią *nurodo* Reglamento 2 str. 1 dalis [...]”¹²⁵.

Taigi paprastai, jei tarptautinės teisės normos yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis, tai jų implementuoti transformavimu ar nuorodos būdu nereikia. Tokios ETT nuostatos GATT 1947 atžvilgiu verčia manyti, kad ETT nėra linkęs GATT 1947 nuostatų laikyti tiesiogiai taikomomis EB teisės sistemoje.

Jei ETT vengė nurodyti, ar GATT 1947 nuostatos buvo EB teisės sistemos sudėtinė dalis, tai PPO normų atžvilgiu jis turėtų aiškiai įvertinti, ar PPO normos yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis, kaip ir kiti Bendrijos sudaryti tarptautiniai susitarimai. Šįkart PPO susitarimai sudaryti pagal EBS 300 straipsnį ir todėl gali būti laikomi vieni EB institucijų teisės aktų EBS 234 straipsnio prasme.

¹²¹ **Bourgeois, Jacques** H.J. The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges // **Weiler, J.H.H.** The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 77.

¹²² ETT byla C-9/73 *Carl Schlüter v. Hauptzollamt Lörrach*, [1973] ECR 1135.– 6 ir 32 p.

¹²³ ETT byla C-69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v. Council of the European Communities*, [1991] ECR I-2069.

¹²⁴ ETT byla C-70/87 *Fediol v. Komisija*, [1989] ECR 1781.

¹²⁵ Ten pat. - 2 p. (pažymėta autorės).

Tačiau ETT konkrečiai vis tiek nepasako, ar PPO normos yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis. Jeigu vadovautumėmės *Demirel*, *Sevince*, *Haegeman*, *Kupferberg*, *Racke* bylose bei ETT 1/91 Nuomonėje¹²⁶ ETT nustatytomis sąlygomis, nurodančiomis, kada tarptautinis susitarimas yra laikomas EB teisės sistemos sudėtinė dalimi, tai reiktų pripažinti, kad PPO susitarimai jas atitinka, t.y. PPO susitarimai yra *įsigalioję*, jie yra *sudaryti pagal EBS 300 straipsnio* reguliuojamas procedūras ir todėl yra „vieni iš *Bendrijos institucijų teisės aktų*“ EBS 234 straipsnio prasme. ETT taip pat pripažino, kad jis kompetentingas aiškinti PPO normas.¹²⁷

Tačiau *Portugalija v. Taryba*¹²⁸ byloje ETT, aiškindamas apie PPO normų tiesioginį veikimą, nurodo į *Fediol* ir *Nakajima* bylas¹²⁹ (šios bylos bus plačiau nagrinėjamas III skyriaus 3 poskyrio 4 klausime, kalbant apie PPO normų tiesioginį veikimą EB teisės sistemoje).

Taigi apibendrinant galima teigti, kad PPO nuostatų implementavimo būdai, kaip transformavimas arba nuoroda, Bendrijos teisės sistemoje reiškia, kad šios nuostatos nėra tiesiogiai taikomos Bendrijoje. Tai visgi, ar tuomet PPO susitarimai yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis? Akivaizdu, kad, remiantis ETT bendrąja teisine praktika dėl tarptautinių susitarimų, galima būtų sakyti, jog PPO nuostatos atitinka ETT nustatytus reikalavimus pripažinti tarptautines nuostatas EB teisės sistemos sudėtinė dalimi, tačiau jo teisinė praktika *Fediol* ir *Nakajima* bylose verčia tuo abejoti. Pasak Eeckhout, dar nėra aiškaus atsakymo, ar PPO susitarimai yra EB teisės sudėtinė dalis.¹³⁰ Kadangi nėra aiškaus atsakymo, ar PPO susitarimai yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis, todėl neaišku, ar PPO nuostatos, kurias įgyvendinti yra kompetentingos EB valstybės narės, taip pat yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis.

Galima teigti, kad ETT teisinė praktika dėl požiūrio į PPO normų bei kitų EB sudarytų tarptautinių susitarimų taikymo būdą EB teisės sistemoje nėra vieninga. ETT vengia nurodyti, ar PPO normos, kaip ir kiti EB tarptautiniai susitarimai, yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis, t.y. tiesiogiai taikomos. Matoma, kad PPO normų padėtis EB teisės sistemoje yra kitokia nei

¹²⁶ ETT byla C-12/86 *Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd*, [1987] ECR 3719. – 8-9 p., ETT byla C-192/89 *S.Z. Sevince v. Staatsecretaris van Justitie*, [1990] ECR I-3461. - 7-9 p., ETT byla C-162/96 *Racke v. Hauptzollamt Mainz*, [1998] ECR I-3655. - 41 p., ETT nuomonė 1/91 (*Draft agreement between the Community, on the one hand, and the countries of the European Free Trade Association, on the other, relating to the creation of the European Economic Area*), [1991] ECR I-6079. - 39-40 p.

¹²⁷ ETT (sujungtos) bylos C-300/98 *Dior* ir C-392/98 *Assco*, [2000] ECR 11307. - 37 p.

¹²⁸ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. - 49 p. (Byloje C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465. ETT vėl patvirtino savo požiūrį)

¹²⁹ ETT byla C-70/87 *Fediol v. Komisija*, [1989] ECR 1781. -19-22 p., ETT byla C-69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v. Council of the European Communities*, [1991] ECR I-2069. – 31 p.

¹³⁰ **Eeckhout P.** The Domestic Legal Status of the WTO Agreement: Interconnecting Legal Systems. 34 CML Rev. 1997. – P. 5.

paprastai susiformavusi praktika dėl kitų tarptautinių susitarimų normų. Jų *proprio vigore* EB teisės sistemoje yra ribojama. Tai suteikia galimybę EB savo normomis valstybėms narėms reguliuoti prekybos santykius.

III. PPO NORMŲ TIESIOGINIS VEIKIMAS EB TEISĖS SISTEMOJE

EB teisės sistemoje tiesioginiu veikimu yra išplečiamas tarptautinių susitarimų normų įpareigojantis pobūdis, tuo pačiu ir kontrolė EB veiksmams. Šiame darbo skyriuje svarbu išsiaiškinti, ar PPO normos ir GSI reikalauja suteikti PPO normoms tiesioginį veikimą, kaip Bendrijos teisėje vertinama PPO normų tiesioginio veikimo galimybė. Teisinėje literatūroje Bendrijos požiūris dėl PPO normų tiesioginio veikimo vertinamas, kaip ribojantis EB valstybėms narėms remtis PPO normomis suteikiant savosioms pirmumą.

1. TIESIOGINIO VEIKIMO SĄVOKA

Van Gend en Loos byloje¹³¹ ETT nurodė, kad EB sukūrė „naują teisės sistemą tarptautinėje teisėje, kurios [...] subjektai yra ne tik [EB] valstybės narės, bet ir jų piliečiai“¹³². Toliau ETT aiškino, kad: „Bendrijos teisė yra nepriklausoma nuo valstybių narių teisės, ir ji ne tik nustato pareigas asmenims, bet ir suteikia teises, kurios yra sudėtinė tų asmenų teisių ir pareigų visumos dalis“¹³³. Taigi EB teisėje labai svarbu, kad piliečiai galėtų ginti savo teises, ypač kai jos yra pažeidžiamos EB institucijų ar EB valstybių narių veiksmams. Taigi ETT išvystė tiesioginio veikimo institutą EB teisės sistemoje, kuris yra svarbus kontrolės mechanizmas, užtikrinantis, kad EB ir jos valstybės narės laikytųsi įsipareigojimų. ETT pabrėžė, kad „asmenų, suinteresuotų išsaugoti savo teises, budrumas yra veiksminga kontrolė“¹³⁴. Siaurąja prasme tiesioginį veikimą galima apibūdinti kaip teisės normos turinio savybę, galinčią suteikti asmenims teises, kuriomis jie galėtų naudotis. Plačiąja prasme tiesioginį veikimą galima apibūdinti kaip mechanizmą, suteikiantį asmeniui teisę pasiremti EB nuostata (taip pat ir tarptautinės teisės nuostata, kai ji yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis) Bendrijos bei nacionaliniuose teismuose, kurie privalo pripažinti, ginti ir įgyvendinti tokios nuostatos

¹³¹ ETT Byla C-26/62 *N.V. Algemene Transport – en Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse adnistratie der belastingen*, [1963] ECR I. – II B 7 p.

¹³² Ten pat. - B d. 2 p.

¹³³ Ten pat. – II B 8 p.

¹³⁴ Ten pat. – II B 21 p.

suteikiamas teisės, t.y. tiesioginis veikimas siaurąja prasme ir procesinės galimybės ginti teises teismuose.¹³⁵

Tarptautinėje teisėje tiesioginio veikimo teisės institutas nėra dar pakankamai susiformavęs, tačiau jau taikomas. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija suteikia teisę asmenims kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą ginti savo pažeistas teises, kai yra panaudotos visos vidaus gynybos priemonės. Tiesioginio veikimo institutą galima aptikti ir Olandijos konstitucijoje.¹³⁶ Tačiau reikia pastebėti, kad tarptautinės teisės subjektai tarptautinėms teisės nuostatomis nustato skirtingus kriterijus pripažinti jas tiesiogiai veikiančiomis.

Šiame darbo skyriuje yra nagrinėjamas PPO normų tiesioginis veikimas siaurąja prasme. Procesinės galimybės ginti teises teismuose yra nagrinėjamos IV darbo skyriuje.

2. PPO NORMŲ TIESIOGINIO VEIKIMO REGULIAVIMAS PPO SUSITARIMUOSE

Kaip anksčiau buvo minėta, PPO susitarimuose yra skirtingų nuostatų, kurios nustato įsipareigojimų įgyvendinimą (PPO steigiamojo susitarimo XVI str. 4 d., TRIPS 41 str.), tačiau jos nieko nepasako apie PPO normų tiesioginio veikimo galimybę. Nėra jokios nuostatos, aiškiai nusakančios, kad susitarimai visa apimtimi ar konkrečios nuostatos turi tiesioginį veikimą. Urugvajaus raundo metu Šveicarija siūlė PPO susitarimuose nustatyti, kad PPO normos turėtų tiesioginį veikimą, tačiau konsenso šiuo klausimu nepavyko pasiekti. Svarbiausi raundo dalyviai (JAV, Japonija) atmetė tokią galimybę, ir nuostata dėl tiesioginio veikimo nebuvo įtraukta į PPO susitarimus.¹³⁷ Taigi nėra GATT/PPO įpareigojimo reikalauti EB suteikti tiesioginį veikimą GATT/PPO nuostatomis. PPO ginčų sprendimo institucijos taip pat nėra nurodžiusios, ar PPO narės turi suteikti PPO nuostatomis tiesioginį veikimą.

PPO kolegijos ataskaita *1974 JAV prekybos įstatymo 301-310 straipsnių* byloje sako, jog: „faktas, kad PPO institucijos iki šiol neišaiškino jokių įsipareigojimų, kaip esančių tiesiogiai veikiančiais, nereiškia, kad tai trukdo bet kurios [PPO] narės teisės sistemoje pagal nacionalinius konstitucinius principus, nustatyti, jog kai kurie įsipareigojimai suteikia asmenims teises“.¹³⁸

¹³⁵ **T. von Danwitz**, Der EuGH und das Wirtschaftsvölkerrecht – ein Lehrstück zwischen Europa Recht und Politik // *Juriste Zeitung*, 2001. – P. 721.

¹³⁶ **Bourgeois, Jacques** H.J. The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges // **Weiler, J.H.H.** The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 87.

¹³⁷ Ten pat. – P. 109.

¹³⁸ PPO kolegijos ataskaita WT/DS152/R (1999 12 22).

Taigi PPO susitarimai ir PPO ginčų sprendimo institucijos kiekvienai narei palieka individualiai nuspręsti, ar suteikti PPO normoms tiesioginį veikimą savo teisės sistemose. PPO narės gali laisvai pačios nustatyti pagal nacionalines nuostatas, o jeigu jų nėra, teismų išaiškinimais. ETT pabrėžė tai *Kupferberg* byloje, kad: „sutinkamai su tarptautinės viešosios teisės principais, Bendrijos institucijos, kurios turi galias derėtis ir sudaryti susitarimą su valstybėmis ne narėmis, gali laisvai su šiomis šalimis nuspręsti, kokį veikimą suteikti susitarimo nuostatomis susitariančiųjų šalių vidaus [nacionalinėje] teisėje. Tik tuomet, jei šis klausimas nėra išspręstas susitarimu, tai priklauso nustatyti teismams, turintiems šiuo klausimu jurisdikciją, ir ypač [Europos] Teisingumo Teismui savo jurisdikcijos ribose pagal [EB] Sutartį, tokiu pačiu būdu, kaip ir bet koks aiškinimo klausimas, susijęs su [tarptautinio] susitarimo taikymu Bendrijoje”.¹³⁹

EB ir PPO normų galimai konkurencijai atskleisti svarbu išsiaiškinti EB požiūrį dėl tiesioginio veikimo PPO normų ir kitų EB tarptautinių normų atžvilgiu, bet ne lyginti PPO narių požiūrius dėl tiesioginio veikimo suteikimo PPO nuostatomis jų nacionalinėse teisės sistemose. Kaip minėjome, kiekviena PPO narė gali savarankiškai nuspręsti dėl PPO normų tiesioginio veikimo, todėl vargu, ar šių narių sprendimų lyginimas padėtų atskleisti galimą PPO ir EB normų konkurenciją.

Dėl tiesioginio veikimo suteikimo PPO normoms teisinėje literatūroje yra įvairių *pro* ir *kontra* aiškinimų. Tačiau šio darbo tikslas nėra įtikinti ar paneigti tiesioginio veikimo naudą, bet išsiaiškinti, ar ETT PPO normoms iškelia papildomus reikalavimus ir svarsto PPO susitarimų charakteristiką, kuri, manoma, nėra pakankamai teisiškai pagrįsta ir dažnai prieštarauja ETT logikai dėl kitų tarptautinių susitarimų apibūdinimo ir tiesioginio veikimo reikalavimų, t.y. ar EB nori išsaugoti kuo daugiau savarankiškumo prieš PPO normas ir suteikti pirmumą savosioms normoms.

¹³⁹ ETT byla C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg*, [1982] ECR 3641. - 17 p.

3. EB TARPTAUTINIŲ SUSITARIMŲ IR PPO NORMŲ TIESIOGINIO VEIKIMO REGULIAVIMAS EB TEISĖS SISTEMOJE

3.1. EB tarptautinių susitarimų ir GATT 1947 tiesioginio veikimo kriterijai

Tiesioginio veikimo kriterijai EB teisės normomis nėra reguliuojami. Juos išvystė ETT savo teisine praktika. Pirmą kartą tiesioginio veikimo kriterijus ETT suformulavo *Van Gend en Loos*¹⁴⁰ byloje. Pirmiausia jis nustatė, kad tiesiogiai veikianti teisės norma turi būti „aiški“, „besąlyginė“, ji turi „nepriklausyti nuo vėlesnių valdžios veiksmų“. Šioje byloje ETT nagrinėjo, ar EBS 12 straipsnis yra tiesiogiai veikiantis. Jis įvertino, kad „[EEB] Sutarties prasmę, bendrą struktūrą ir formuluotes [...] jis veikia tiesiogiai ir suteikia individualias teises, kurias privalo ginti nacionaliniai teismai“¹⁴¹.

*International Fruit*¹⁴² byloje ETT pirmą kartą turėjo spręsti, ar GATT 1947 XI straipsnis gali būti tiesiogiai veikiantis. Jis nustatė, kad asmenys negali remtis GATT nuostata nacionaliniuose teismuose norėdami užginčyti Bendrijos teisės akto neteisėtumą, atsižvelgiant į GATT nuostatas. Tačiau, įvertindamas GATT 1947 normų tiesioginio veikimo galimybę, jis aiškino, kad „GATT yra derybomis pagrįstas diplomatinis forumas“; „jis stokoja aiškaus, tikslaus ir teisinio vykdymo“, t.y. „GATT 1947 ginčų sprendimo procesas mažiau primena teisinį procesą, o labiau orientuotas į politinį (derybinį) ginčų sprendimą“¹⁴³. Toliau ETT dėstė, kad „tiesioginis veikimas turi būti analizuojamas daugiašalės sistemos kontekste ir reikia atsižvelgti į tai, kad Bendrijos pagrindiniai prekybos partneriai, tokie, kaip Jungtinės Amerikos Valstijos ir Japonija, taip pat neigia GATT teisės tiesioginį veikimą“. Taigi todėl ETT nusprendė, kad „GATT yra laikomas lanksčiu teisės instrumentu“ ir negali būti tiesiogiai veikiantis.¹⁴⁴

Nors tam tikrais atvejais ETT linkęs pripažinti, kad GATT nuostatos gali turėti tiesioginį veikimą, bet kitaip nei įprasta tarptautiniams susitarimams šios GATT 1947 nuostatos turėjo

¹⁴⁰ ETT Byla C-26/62 *N.V. Algemene Transport – en Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*, [1963] ECR I. – II B 12-13 p.

¹⁴¹ Ten pat. – II B 22 p.

¹⁴² ETT bylos C- 21&24/74 *International Fruit Company NV and others v. Produktschap voor Groenten en Fruit*, [1972] ECR 1219.

¹⁴³ **N'Gunu N. Tiny**. Judicial Accommodation: NAFTA, the EU and the WTO // Jean Monnet Working Paper 04/05, 2005. – P. 31.

¹⁴⁴ Ten pat. – P. 31.

atitikti *Nakajima* ir *Fediol* bylose¹⁴⁵ ETT įvardintus papildomus reikalavimus (GATT 1947 nuostatų transformacija arba aiški nuoroda į jas). Šie kriterijai detaliau nagrinėjami šios dalies 3.4. klausime.

Tačiau GATT 1947 teisės charakterį pakeitė PPO. PPO Apeliacinis komitetas *Desiccated Coconut*¹⁴⁶ byloje pabrėžė, kad „PPO susitarimas iš pagrindų skiriasi nuo GATT sistemos”. Argumentus, kuriuos ETT taikė GATT 1947 nesuteikti jo normoms tiesioginio veikimo, dabar PPO sistemai sunku taikyti.

GATT 1947 susitarime padaryti įvairūs pakeitimai. PPO susitarimais praplėsta ekonominių santykių reguliavimo sritis. Reguluojami tiek paslaugų prekybos (GATS), tiek intelektinės nuosavybės (TRIPS) santykiai ir kt. PPO steigiamajame susitarime numatyta XVI str. 4 d., kuri įpareigoja PPO nares užtikrinti “savo įstatymų, kitų teisės aktų ir administracinių procedūrų atitikimą savo įsipareigojimams” (taip pat TRIPS 41 straipsnis). Įvestos „kryžminio atsako“ (angl. *cross - retaliation*) priemonės¹⁴⁷. Svarbiausia, kad ypatingai kokybiškai pasikeitė ginčų sprendimo mechanizmas - DSU. Ginčų sprendimo sistema tapo labiau teisinė nei GATT 1947 sistemoje. Su PPO nebeliko konsenso reikalavimo patvirtinti kolegijos sprendimą dėl jo įsiteisėjimo, jis pakeistas kolegijos konsensu - atmesti sprendimą.¹⁴⁸ PPO sukurtas papildomas Apeliacinis komitetas – apeliacinė instancija, kuri gali ginčus nagrinėti apeliacine tvarka. Komiteto išnagrinėtų ginčų sprendimai gali būti atmesti tik konsensu. Jei anksčiau ginčo šaliai buvo galima su prieštaravimu (*veto*) sukliudyti kolegijos ataskaitos patvirtinimą, tai šiandien, patvirtinus sprendimą, bet jo nevykdant, parodomas Ginčų sprendimų institucijų sprendimų ignoravimas PPO sistemoje. Taigi PPO pakėlė buvusią GATT 1947 sistemą į aukštesnę teisinės kokybės lygmenį.

3.2. Europos Tarybos sprendimas 94/800¹⁴⁹

Kaip jau buvo minėta, PPO susitarimuose nėra numatyta, ar PPO normos yra tiesiogiai veikiančios. Todėl Taryba, patvirtindama PPO susitarimų sudarymą vidaus teisės aktu - Tarybos sprendimu 94/800, jo preambulės 16 dalyje nurodė, kad ”pagal savo prigimtį susitarimas,

¹⁴⁵ ETT byla C-69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v. Council of the European Communities*, [1991] ECR I-2069; ETT byla C-70/87 *Fediol v. Komisija*, [1989] ECR 1781.

¹⁴⁶ PPO Apeliacinio komiteto ataskaita WT/DS22/AB/R (1997 02 21).

¹⁴⁷ DSU 22 str. 3 d. b) ir c) pp.

¹⁴⁸ DSU 16 str. 4 d., 17 str. 14 d.

¹⁴⁹ Tarybos sprendimas 94/800/EC dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986-1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu // OJ 1994 L 336/1.

įkuriantis Pasaulio prekybos organizaciją, įskaitant ir jo priedus, nėra toks, kuriuo galima remtis Bendrijos bei nacionaliniuose teismuose”. Taigi ET sprendime 94/800 paaiškino, kad EB teisės sistemoje PPO nuostatos negali turėti tiesioginio veikimo.

Kyla klausimas, ar ETT visgi galėtų nesutikti su tokia ET nuomone ir pakeisti jos požiūrį dėl PPO normų tiesioginio veikimo? Kuri iš šių institucijų, ET ar ETT gali pasakyti baigiamąjį žodį dėl PPO veikimo EB teisės sistemoje? Įdomu, kad generaliniai advokatai turi skirtingus požiūrius, ar ši ET formuluotė ET sprendime 94/800 yra įpareigojanti ETT.¹⁵⁰

Jau minėjome, kad ETT *Kupferberg* byloje nurodė, jog Bendrijos institucijos su kitomis susitarimą sudarančiomis šalimis gali nustatyti PPO normų veikimo klausimą tarptautiniu lygiu, o „jei šis klausimas nėra išspręstas susitarimu, tai priklauso nustatyti teismams, turintiems šiuo klausimu jurisdikciją, ir ypač [Europos] Teisingumo Teismui savo jurisdikcijos ribose pagal EB Sutartį”¹⁵¹. Pasak Uepermann, pagal 300 straipsnio 7 dalį Taryba neturi įgaliojimų nuspręsti dėl PPO normų tiesioginio veikimo EB teisės sistemoje, tik tarptautiniu lygiu sudarant sutartį. Tai rodo ETT išaiškinimai *Kupferberg* byloje. Abejotina, ar gali ET PPO susitarimų patvirtinimo metu apriboti PPO normų veikimą neįvertinęs, ar šios nuostatos atitinka tiesioginio veikimo kriterijus. Paprastai šis klausimas turi būti reguliuojamas EB pirmine „konstitucine” teise arba įvertinamas ETT.¹⁵² AG Tesauro nuomone, ET nederėtų riboti teisminių institucijų kompetencijos.¹⁵³

Bogdandy mano priešingai, kad vidinis tarptautinės nuostatos veikimas priklauso nuo EB institucijų implementavimo teisės akto, kai jos nurodo, jog neįpareigoja savęs suteikti tarptautinių susitarimų nuostatoms tiesioginio veikimo EB teisės sistemoje. Jis mano, kad PPO teisė yra įpareigojanti EB institucijas, todėl PPO normos EB teisės sistemoje turi turėti tokį veikimą, kokį Bendrijos institucijos pačios nusprendžia.¹⁵⁴

Tačiau EBS 300 straipsnio 2 dalis suteikia Tarybai galias nuspręsti dėl Bendrijos tarptautinių įsipareigojimų. Taryba gali priimti, atmesti ar apriboti įsipareigojimų apimtį pagal tarptautinę viešąją teisę. PPO susitarimai palieka apibrėžti vidaus veikimą PPO narėms, t.y. šiuo

¹⁵⁰ GA Tesauro nuomonė ETT byloje C-53/96 *Hermès International v. FHT Marketing Choice*, [1998] ECR 3603. - 39 p., GA Cosmas nuomonė ETT byloje C-183/95 *Affish v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees*, [1997] I-4315. - 127 p., GA Elmer nuomonė ETT byloje C-364&365/95 *T. Port GmbH & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas*, [1998] ECR I-1023. - 28 p.

¹⁵¹ ETT byla C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg*, [1982] ECR 3641. -17 p.

¹⁵² **Uepermann, Robert.** International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions. // Jean Monnet Working Paper 9/03, 2003. - P. 23.

¹⁵³ GA Tesauro nuomonė ETT byloje C-53/96 *Hermès International v. FHT Marketing Choice*, [1998] ECR 3603. - 24 p.

¹⁵⁴ kaip jį cituoja **Uepermann, Robert.** International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions // Jean Monnet Working Paper 9/03, 2003. - P. 25.

atveju ir Bendrijai. EB pirminėje teisėje aiškiai nėra nurodyta, ar ET gali apibrėžti tarptautinių nuostatų tiesioginį veikimą EB teisės viduje.

Kai dėl PPO normų tiesioginio veikimo klausimo *Portugalija v. Taryba*¹⁵⁵ byloje, ETT rėmėsi ET sprendimo 94/800 preambule patvirtinti savo argumentacijai¹⁵⁶. Pasak Thomas von Danwitz, dėl šios priežasties toks ETT samprotavimas vadinamas politiniu pasiteisinimu.¹⁵⁷ Paprastai pagal EBS 230 ir 234 straipsnius ETT turi kompetenciją nustatyti, ar konkretus Bendrijos institucijų teisės aktas yra teisėtas, todėl ETT neturėtų remtis ET teisės aktu, o pats objektyviai įvertinti, ar PPO norma yra tiesiogiai veikianti.

Tačiau reikia pastebėti, kad ETT kai kurioms PPO normoms pripažino tiesioginį veikimą.¹⁵⁸ Nepaisant to, jog jis šioms normoms įvedė papildomus tiesioginio veikimo reikalavimus, kurių jis nereikalauja kitoms tarptautinėms sutartims, parodė, kad jis turi baigiamąjį žodį dėl PPO normų tiesioginio veikimo, kad ET sprendimas 94/800 jo neįpareigoja.

Taigi teisinėje literatūroje nėra vieningos nuomonės, ar ET turi kompetenciją nustatyti tarptautinių susitarimų nuostatų tiesioginį veikimą tarptautinių susitarimų patvirtinimo aktuose. Tačiau aišku tai, kad ET sprendimas 94/800 nėra įpareigojantis ETT. Jeigu ETT nustato, kad tarptautinio susitarimo nuostata atitinka jo nustatytus tiesioginio veikimo kriterijus, ji yra tiesiogiai veikianti. Todėl ETT pateisinimas savo argumentavimo ET sprendimu 94/800 prieštarauja jo veiksmams ir nesuprantamas.

3.3. *Portugalija v. Taryba*¹⁵⁹ - ETT argumentavimo įvertinimas

Portugalija v. Taryba byloje ETT pirmą kartą pateikė savo požiūrį dėl PPO susitarimų tiesioginio veikimo. Nors vėliau įvairiose (*Comafrica*, *Chemnitz*, *Atlanta*, *Biret*, *Van Parys ir kt.*) bylose¹⁶⁰ ETT taip pat nagrinėja PPO normų tiesioginio veikimo klausimą, *Portugal v.*

¹⁵⁵ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395.

¹⁵⁶ Tarybos sprendimas 94/800/EC dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986-1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu // OJ 1994 L 336/1-Preambulės 15 p., ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. - 48 p.

¹⁵⁷ **T. von Danwitz**, Der EuGH und das Wirtschaftsvölkerrecht – ein Lehrstück zwischen Europa Recht und Politik // *Juriste Zeitung*, 2001. - P. 727.

¹⁵⁸ ETT byla C-69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v. Council of the European Communities*, [1991] ECR I-2069, ETT byla C-70/87 *Fediol v. Komisija*, [1989] ECR 1781, ETT byla C-9/73 *Carl Schlüter v. Hauptzollamt Lörrach*, [1973] ECR 1135.

¹⁵⁹ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395.

¹⁶⁰ ETT byla C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465. ETT byla 93/02 *Biret International v. Taryba*, [2003] ECR I-10497, ETT byla 94/02 *Biret and Cie v. Taryba*, [2003]

Taryba lieka svarbiausia byla vertinant PPO normų tiesioginį veikimą EB teisės sistemoje. Net ir naujausioje *Van Parys* byloje ETT remiasi būtent *Portugal v. Taryba* byloje suformuluotu argumentavimu.¹⁶¹ Todėl svarbu įvertinti ETT argumentavimą šioje byloje.

Taigi *Portugal v. Taryba* byloje ETT, pripažinęs, „kad PPO susitarimai žymiai skiriasi nuo GATT 1947“¹⁶², išdėstęs savo svarstymus, nusprendė, kad PPO susitarimai „pagal savo prigimtį ir struktūrą“ vis tiek nėra tokie, kurie galėtų būti tiesiogiai veikiantys EB teisės sistemoje¹⁶³, išskyrus pagal nurodytas išimtis *Nakajima* ir *Fediol* bylose¹⁶⁴.

ETT, argumentuodamas, kodėl jis PPO normoms nėra linkęs pripažinti tiesioginio veikimo, aiškino, kad PPO susitarimai „yra, kaip ir GATT 1947, grindžiami **derybų pagrindu**“¹⁶⁵. Jis teigė, jog nebūtų **abipusiškumo**,¹⁶⁶ jei vienos iš PPO susitarimų šalių teismai laikytų susitarimų nuostatas tiesiogiai veikiančiomis, o tuo tarpu kitų susitarimų šalių teiminės institucijos toliau nepripažintų PPO nuostatas tiesiogiai veikiančiomis,¹⁶⁷ ypač, kai „PPO susitarimai yra grindžiami abipusiškais ir tarpusavyje naudingais susitarimais“¹⁶⁸. ETT akcentavo, kad svarbiausi Bendrijos prekybos partneriai taip pat nepripažino PPO normoms tiesioginio veikimo savo nacionalinės teisės sistemose,¹⁶⁹ ir dėl to PPO susitarimai būtų **nevienodai taikomi**.¹⁷⁰ Be to, ETT mano, kad EB institucijos būtų ribojamos pasinaudoti **veiksmų laisve** pagal DSU 22 straipsnio 2 dalį. Teisinėje literatūroje abejojama, ar ETT tiesioginio veikimo nepripažinimo PPO normoms argumentai yra pagrįsti. Šie argumentai yra vertinami veikiau kaip politiniai nei teisiniai.¹⁷¹

Be abejo, PPO narių derybos atlieka svarų vaidmenį ginčiuose. Tai akivaizdu ir DSU 3 str. 3 d. ir 12 str. 7 d. Skiriama didelė reikšmė susitarti gražiuoju.¹⁷² Tačiau reikia pastebėti, kad

ECR I-10565, ETT byla T-254/97, *Fruchthandels-gesellschaft mbH Chemnitz v. Commission*, [1999] ECR II-2743, ETT byla C-104/97 *P. Atlanta AG and Others v. Council and Commission*, [1999] ECR 6983, T-230/97, *Comafrika SpA and Dole Fresh Fruit Europe Ltd & Co v. Commission*, [1997] ECR II-3031.

¹⁶¹ ETT byla C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465. – 48, 53 p.

¹⁶² Ten pat. - 36 p.

¹⁶³ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. - 47 p.

¹⁶⁴ Ten pat. - 49 p.

¹⁶⁵ Ten pat. - 42 p.

¹⁶⁶ Ten pat. – 46 p.

¹⁶⁷ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. - 44 p., ETT byla C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg*, [1982] ECR 3641. - 18 p.

¹⁶⁸ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. - 45 p.

¹⁶⁹ Ten pat. - 43 p.

¹⁷⁰ Ten pat. - 45 p.

¹⁷¹ **Bourgeois, Jacques** H.J. *The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges // Weiler, J.H.H. The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 122.*

¹⁷² DSU 3 str. 4 d., 3 str. 7 d.

„*visi sprendimai dėl klausimų, kilusių pagal apibrėžtųjų sutarčių konsultacijų ir ginčų sprendimo nuostatas (tarp jų ir arbitražo sprendimai) turi atitikti tas sutartis, nepanaikinti bei nesumažinti naudos, kurią šalis narė gauna pagal tas sutartis, ir netrukdyti siekti bet kokių tose sutartyse numatytų tikslų*”¹⁷³. Todėl bet koks ginčas, kuris kyla dėl įsipareigojimų PPO nesilaikymo, turi būti išspręstas pašalinant PPO normoms prieštaraujančią priemonę. Suteiktas tiesioginis veikimas PPO normoms tik paspartintų PPO narę suderinti savo įsipareigojimus ir netgi išvengti tarptautinių ginčų. Juk tiesioginis veikimas nenurodo, kokiu būdu prieštaraujanti priemonė turi būti atšaukiama, tačiau ji užtikrintų EB įsipareigojimų vykdymą.

Kaip ETT pastebėjo, iš tikrųjų pajėgiausios PPO narės prekyboje neigia PPO normų tiesioginį veikimą. Pavyzdžiui, JAV Baigiamajame Urugvajaus raundo susitarimo akte aiškiai nurodė, kad GATT nuostatos negali būti tiesiogiai veikiančios JAV teismuose. Japonija taip pat paneigė PPO teisės tiesioginį veikimą bei pareiškė, kad ir toliau jį neigs, kol kiti svarbūs prekybos partneriai taip pat nepripažins tiesioginio veikimo. Didžioji Britanija apskritai žiūri kritiškai į tarptautinių susitarimų tiesioginio veikimo galimybę.¹⁷⁴

Tačiau PPO susitarimai nenurodo, kokį veikimą PPO narės turėtų suteikti savo nacionalinėse teisės sistemose. Todėl nėra įtikinamas ETT tiesioginio veikimo neigimas, grindžiant kitų PPO narių PPO normų tiesioginio veikimo pripažinimu ar neigimu jų nacionalinėse teisės sistemose.¹⁷⁵ Tarptautinėje teisėje, tokiu atveju, nėra bendros pareigos šalims suteikti vienodą veikimą tarptautinių susitarimų nuostatomis nacionalinėje teisėje. Valstybės narės savo vidaus teisės aktais patvirtindamos PPO susitarimus nurodo, kokį veikimą jos suteikia PPO normoms nacionalinėje teisės sistemoje, bet tai negali įtakoti kitų PPO narių savarankiškumo nuspręsti, kokį veikimą jos nori suteikti šioms normoms savo nacionalinės teisės sistemose.

Nors PPO steigimo sutarties preambulėje iš tikrųjų minima, kad PPO narės „sudaro abipusius ir tarpusavyje naudingus susitarimus dėl didelio tarifų ir kitų prekybos barjerų sumažinimo bei diskriminacinio tarptautinių prekybinių santykių režimo panaikinimo”¹⁷⁶, pasak Zonnekey, abejotina, ar vienodų teisių ir įsipareigojimų abipusiškumo idėja gali būti taikoma daugiašaliams susitarimams, juo labiau, kad kai kurie pagrindiniai PPO principai (didžiausio

¹⁷³ DSU 3 str. 5 d., pažymėta autorės

¹⁷⁴ **Berkey, Judson Osterhoudt.** The European Court of Justice and Direct Effect for the GATT: A Question Worth Revisiting // European Journal of International Law. 1998, Vol.9 No.4. - P. 641.

¹⁷⁵ **Uepermann, Robert.** International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions // Jean Monnet Working Paper 9/03, 2003. - P. 19.

¹⁷⁶ Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis//Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620. - Preambulė - 3 p.

palankumo arba nacionalinio režimo) nėra paremti tokiu vienodų teisių ir įsipareigojimų abišališkumu.¹⁷⁷

Įdomu yra tai, kad EBS 310 straipsnis aiškiai reikalauja abipusiškų teisių ir įsipareigojimų asociaciniais susitarimams, bet kai vertina, ar šie susitarimai gali būti tiesiogiai veikiančios, ETT, remiasi bendraisiais tiesioginio veikimo kriterijais ir abipusiškumo reikalavimo šiems susitarimams netaiko.¹⁷⁸ Jis netgi nurodo, kad EB asociaciniai susitarimai yra asimetriniai ir todėl nėra svarbu šalims abipusiškai suteikti šiems susitarimams tiesioginį veikimą. Gindamasis dėl PPO normoms tiesioginio veikimo nesuteikimo, ETT aiškina, kad „PPO susitarimai ir asociaciniai susitarimai su trečiosiomis šalimis yra skirtingi susitarimai, nes pastarieji yra *asimetriniai*“¹⁷⁹ (pavyzdžiui, asociaciniai susitarimai su besivystančiomis šalimis). Jie turi būti grindžiami arba ypatingais integraciniais santykiais (pavyzdžiui, stojimo į EB asociaciniai susitarimai), arba istoriniais santykiais (pavyzdžiui, EB susitarimai su AKR šalimis). Kyla klausimas: jeigu ETT mano, kad būtina atsižvelgti į PPO susitarimuose minimą abipusiškumą, kodėl jis neatsižvelgia į abišališkumo reikalavimą EBS 310 straipsnyje asociaciniais susitarimams, kai vertina, ar asociacinių susitarimų normos yra tiesiogiai veikiančios? Išvada ta, kad ETT dėl PPO normų tiesioginio veikimo vertinimo yra reiklesnis.

ETT teigia, kad PPO normoms tiesioginio veikimo suteikimas gali vesti prie PPO normų skirtingo taikymo.¹⁸⁰ Tačiau tai nebūtų išskirtinai PPO teisės problema. Pasak Uepermann, kitos tarptautinės sutartys taip pat leidžia susitariančiosioms šalims aiškinti sutarties nuostatas. Pavyzdžiui, ŽTPL¹⁸¹ konvencija. Tarptautinėje teisėje yra žinoma problema, kad gali atsirasti skirtumų tarp Europos Žmogaus Teisių Teismo ir ankstesnių nacionalinių teismų išaiškinimų tuo pačiu klausimu. Be abejo, ETT galėtų išaiškinti EB teisės normas, kaip prieštaraujančias PPO normoms, ir įpareigoti EB institucijas jas pakeisti. Tuo tarpu GSI galėtų manyti, kad tokia priemonė yra leistina. Bet ši problema gali atsirasti ir kituose tarptautiniuose susitarimuose. Ji nėra būdinga tik PPO normoms, o yra bendra visų tiesiogiai veikiančių tarptautinių susitarimų nuostatoms.

¹⁷⁷ Kaip jį cituoja **Uepermann, Robert**. International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions // Jean Monnet Working Paper 9/03, 2003. – P. 20.

¹⁷⁸ Ten pat. – P. 20.

¹⁷⁹ ETT byla 87/75 *Bresciani v. Amministrazione Italia delle Finanze*, [1975] ECR 129. – 22-23 p., ETT yla C-465/93 *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft v. Bundesamt für Ernährung*, [1995] ECR I-3799. – 31-35 p.

¹⁸⁰ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. – 45 p.

¹⁸¹ ŽTPL - Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija.

Tarptautinėje teisėje nėra lygybės principo, kuris įpareigotų skirtingų šalių teismus aiškinti tas pačias teisės normas tuo pačiu būdu, jei jis nenustatytas tarptautinėje sutartyje.¹⁸² Toks teisės taikymo vieningumo sukūrimas tarptautinėje bendrijoje yra sunkiai įsivaizduojamas. Pastebėtina, kad tiesioginio veikimo doktrina yra taikoma skirtingų tipų susitarimams. Taip pat ir susitarimams, pagal kuriuos nėra įkurtos tarptautinės teisminės ar kvazi-teisminės institucijos, kurios galėtų suvienodinti aiškinimus. Todėl šis ETT argumentas prieš tiesioginį veikimą dėl vieningo teisės normų taikymo yra neįtikinamas. Nors toks vieningo taikymo principas yra taikomas būtent Bendrijoje tarp jos valstybių narių, bet jo negalima perkelti į tarptautinę teisę.

Kita problema – dėl PPO nuostatų tiesioginio veikimo EB gali prarasti galimybę gintis dėl pažeidimų PPO GATT 1994 XXIV straipsniu ir tokiu būdu prieštaraujančią priemonę „legalizuoti“, t.y. palikti ją galioti EB teisės sistemoje. Apeliacinio komiteto sprendimas *Turkijos – Tekstilės ir drabužių prekių importo ribojimų*¹⁸³ byloje verčia susimąstyti, ar PPO normoms tiesioginio veikimo suteikimas nepašalintų tokios galimybės ir varžytų EB PPO teisės sistemoje. Tačiau tokia galimybė gintis GATT 1994 XXIV straipsniu yra gana ribota, nes EB negali ja remtis, norėdama įgyvendinti savo neekonominius interesus.

Be abejo, PPO narės pagal PPO steigiamojo susitarimo XVI straipsnio 4 dalį bei *pacta sunt servanda* principą turi bendrą pareigą laikytis PPO įsipareigojimų, tačiau PPO Apeliacinio komitetas „legalizuoja“ galimybę pasiteisinti EB GATT XXIV straipsniu dėl PPO įsipareigojimų pažeidimo. Tuomet dėl PPO normų tiesioginio veikimo EB būtų priversta pakeisti prieštaraujančią priemonę, užuot „legalizuotų“ PPO normoms prieštaraujančią priemonę.

ETT taip pat mano, kad tiesioginio veikimo suteikimas PPO normoms ribotų EB institucijų **veiksmų laisvę** „pasinaudoti galimybe [...] pradėti derybas“, t.y. jis teigia, kad „[DSU] 22 straipsnio 2 dalis nurodo, jei susijusiai šaliai nepavyksta įgyvendinti savo įsipareigojimų įvykdyti [...] rekomendacijų ir sprendimų per pagrįstą laikotarpį, tai [ji] gali [...] pradėti derybas su šalimi, inicijavusia ginčų sprendimo procesą, tikslu rasti abiem priimtina kompensaciją“¹⁸⁴. Todėl „reikalavimo pasekmė - susilaikyti teises institucijas nuo tų nacionalinių teisės nuostatų taikymo, kurios yra nesuderinamos su PPO susitarimais, būtų tokia, kad susitariančiųjų šalių leidžiamosioms bei vykdomosioms institucijoms nebūtų leidžiama pasinaudoti galimybe, esančia [DSU] susitarimo 22 straipsnyje, pradėti derybas dėl susitarimų,

¹⁸² **Uepermann, Robert.** International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions // Jean Monnet Working Paper 9/03, 2003. – P. 14-16.

¹⁸³ PPO kolegijos ataskaita WT/DS34/R (1999 05 31), PPO Apeliacinio komiteto ataskaita WT/DS34/AB/R (1999 10 22).

¹⁸⁴ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. - 39 p.

nors ir laikinu pagrindu. Išvada ta, kad PPO susitarimai, aiškinti jų objekto ir tikslo atžvilgiu, neužtikrina, kad jie gera valia būtų taikomi susitariančiųjų šalių teisės sistemose.”¹⁸⁵

*Biret*¹⁸⁶ byloje kilusi viltis, kad ETT ateityje galės suteikti tiesioginį viekimą GSI ataskaitoms, kurių įgyvendinimo terminas pasibaigęs, žlugo *Van Parys*¹⁸⁷ byloje. Šioje byloje ETT išaiškino, kad net pasibaigus GSI ataskaitų įgyvendinimo terminui neperžiūrės Bendrijos aktų teisėtumo, nes Bendrijai turi likti galimybė veikti pagal DSU 22 straipsnio 2 dalį. *Van Parys* 49 punkte ETT aiškina, jog „iš tikrųjų šio termino pabaiga nereiškia, kad Bendrija išnaudojo [DSU] Susitarime numatytas galimybes surasti ginčo su kitomis šalimis sprendimą. Tokiomis aplinkybėmis reikalavimas Bendrijos teismui kontroliuoti atitinkamų Bendrijos priemonių teisėtumą PPO taisyklių atžvilgiu vien dėl to, kad baigėsi šis terminas, galėtų susilpninti Bendrijos poziciją siekiant surasti abiem ginčo pusėms priimtina ir su šiomis taisyklėmis suderinamą sprendimą”.¹⁸⁸

*Omega Air*¹⁸⁹ byloje ETT dar aiškiau pabrėžė, kad ši galimybė pasinaudoti derybomis yra labai svarbi kaip teisinė alternatyva pasirinkti - vykdyti GSI ataskaitas ar geriau jų nevykdyti, o pradėti derybas: „ginčų sprendimas susijęs su PPO teise yra pagrįstas iš dalies derybomis tarp susitariančiųjų šalių. Neteisėtos priemonės pašalinimas iš tikrųjų yra PPO teisės rekomenduojamas sprendimas, bet kiti sprendimai yra taip pat *leistini*, pavyzdžiui, susitarimas mokėti kompensaciją ar nuolaidų sustabdymas.”¹⁹⁰

ETT vartojamas terminas „leistini” parodo, kad ETT mano, jog pagal PPO normas PPO narė turi teisinių alternatyvų GSI ataskaitų įgyvendinimui, t.y. PPO narė gali pasirinkti.

Vadinasi, ETT nesutinka suteikti pirmenybę PPO ginčų sprendimo institucijų sprendimų įgyvendinimui, bet teisę derėtis dėl kompensacijos laiko lygiaverte ataskaitų įgyvendinimui.¹⁹¹ Tokiu supratimu jis palieka Bendrijos institucijoms neribotą pasirinkimo teisę, tačiau ETT turi atkreipti dėmesį, kad pagal DSU nuostatas negalima aiškinti, jog PPO narė turi pasirinkimo teisę.

Prieštaraujanti PPO teisei EB teisės priemonė pirmiausia turi būti atšaukiama. Kompensacija yra galima tik tuomet, kai prieštaraujančios priemonės negalima tuojau pat

¹⁸⁵ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. - 40-41 p.

¹⁸⁶ ETT byla 93/02 *Biret International v. Taryba*, [2003] ECR I-10497, ETT byla 94/02 *Biret and Cie v. Taryba*, [2003] ECR I-10565.

¹⁸⁷ ETT byla C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465. - 49 p.

¹⁸⁸ Ten pat. - 51 p.

¹⁸⁹ ETT byla C-122/00 *Omega Air v. Secretary of State for the Environment and Omega Air v. Irish Aviation Authority*, [2002] ECR I-2569.

¹⁹⁰ Ten pat. - 89 p. (pažymėta autorės).

¹⁹¹ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. - 37 p.

atšaukti, t.y. kompensacija yra tik laikina išeitis. Be to, jei GSI ataskaitos nėra įvykdomos per nustatytą terminą, nukentėjusi šalis Ginčų sprendimo tarybos (toliau - DSB¹⁹²) leidimu gali įvesti sankcijas. Svarbiausia, kad GSI patvirtintos ataskaitos (sprendimai ir rekomendacijos) yra įpareigojančios ginčo šalis.

Remiantis DSU 3 straipsnio 7 dalimi aiškiai matyti, kad teisinės alternatyvos nėra, o nurodytas aiškus prioritetas GSI sprendimams įgyvendinti: „pirmasis ginčų sprendimo mechanizmo tikslas yra paprastai užtikrinti, kad būtų atšauktos aptariamoms priemonėms, jei nustatoma, kad jos neatitinka bet kokios iš apibrėžtųjų [PPO] sutarčių nuostatų. Nuostata dėl kompensacijos turėtų būti taikoma tik tuo atveju, kai praktiškai neįmanoma tuoj pat atšaukti tą priemonę, ir taikoma kaip laikinoji priemonė iki apibrėžtosios sutarties neatitinkančios priemonės atšaukimo. Kraštutinis sprendimas, numatytas šiame [DSU] susitarime ginčo sprendimo procedūrą inicijuojančiai šaliai narei, yra galimybė sustabdyti nuolaidų ar kitų išipareigojimų pagal apibrėžtąsias sutartis taikymą, tokiu būdu diskriminuojant kitą šalį narę, kai gautas šiai priemonei DSB leidimas”¹⁹³.

Be to, DSU 21 straipsnio 1 dalis aiškiai išdėsto, kad „spartus DSB rekomendacijų ar sprendimų vykdymas yra esminis dalykas, siekiant užtikrinti efektyvų ginčų sprendimą visų šalių narių labui”.

DSU 22 straipsnio 2 dalis aiškiai nurodo, „jei aptariamajai šaliai narei, kurios priemonė buvo pripažinta neatitinkanti apibrėžtosios sutarties, nepavyksta tos priemonės suderinti su ta sutartimi, arba ta šalis narė kitaip neįvykdo rekomendacijų ir sprendimų per pagrįstą laikotarpį, [...] ginčo sprendimo procedūras inicijavusi šalis gali prašyti, kad DSB leistų sustabdyti nuolaidų ar kitų išipareigojimų [...] taikymą aptariamajai šaliai narei”, t.y. kai baigiasi GSI patvirtintos ataskaitos įgyvendinimo terminas, nukentėjusi šalis DSB leidimu gali įvesti sankcijas GSI patvirtintos atsakaitos neįvykdžiusiai šaliai. Tai rodo, kad pažeidėja neturi teisinės alternatyvos įgyvendinti GSI ataskaitas, o pirmiausia turi įpareigojimą įgyvendinti GSI ataskaitą. Šios sankcijos atsiranda kaip pasekmė dėl GSI įpareigojimų nevykdymo.¹⁹⁴ Tačiau nuolaidų sustabdymas yra taip pat „laikinas ir taikomas tik iki priemonės, prieštaraujančios apibrėžtajai sutarčiai, pašalinimo arba tol, kol šalis narė, kuri *privalo* įgyvendinti rekomendacijas ar

¹⁹² DSB – trumpinys anglų kalba: *Dispute Settlement Body*.

¹⁹³ Pažymėta autorės.

¹⁹⁴ DSU 22 str. 2 d.

sprendimus, pateikia sprendimą dėl naudos anuliavimo ar sumažinimo, arba kol pasiekiamas abiem pusėms priimtinas sprendimas”¹⁹⁵.

Be to, DSU 22 straipsnio 9 dalis reglamentuoja taip: „jeigu DSB nusprendė, kad apibrėžtosios sutarties nuostatų buvo nesilaikoma, atsakingoji šalis narė imasi tokių motyvuotų priemonių, kurios jai yra prieinamos, kad būtų užtikrintas tų nuostatų laikymasis.” Tai reiškia, kad kompensacija nėra pageidaujama, geriau įsipareigojimų PPO vykdymas.

Taigi tokia DSU 22 straipsnio 2 bei 8 dalyse esanti galimybė PPO narėms pradėti derybas traktuotina kaip galimybė derėtis dėl sankcijų ir prieštaraujančios priemonės panaikinimo. Sankcijos (DSU 22 straipsnio prasme) - tai tam tikra priemonė priversti GSI ataskaitų nevykdančiai šaliai derybomis panaikinti prieštaraujančias priemones. Taigi GSI ataskaitos sukuria tarptautinį įsipareigojimą PPO narei pakeisti savo praktiką, kad ji atitiktų PPO susitarimams. “Kompensacija“ ir „sankcijos“ laikomos tikrai atsargine priemone esant pažeidėjos nepaklusimui.¹⁹⁶ Taigi teisinės alternatyvos nėra.

Įdomu pastebėti, kad ETT *Van Parys* byloje taiko veiksmų laisvės argumentavimą ir dėl GSI patvirtintų ataskaitų, kai EB pareiškia tarptautiniu lygiu deklaraciją siekti laikytis šios ataskaitos.¹⁹⁷ Juk galima teigti, kad paskelbus deklaraciją, veiksmų laisvė daugiau nėra reikalinga, nes Bendrija jau nusprendė laikytis įsipareigojimų. Todėl tokiais atvejais ETT argumentas nebeįtikinamas.

Būtinybė suderinti prieštaraujančias nacionalines nuostatas kyla ir iš bendros pareigos laikytis PPO nuostatų (PPO steigimo sutarties XVI str. 4 d., *pacta sunt servanda*). PPO narės turi pareigą suderinti prieštaraujančią priemonę su PPO normomis.

Taigi pirmiausia PPO narė, pažeidusi PPO nuostatas, privalo atšaukti nesuderinamas priemones ir tik tuomet, kai neįmanoma iš karto priemones atšaukti, gali būti teikiama kompensacija, kuri yra laikino pobūdžio ir taikoma tol, kol prieštaraujančios priemonės atšaukiamos.

Vienintelė galimybė ilgesniam terminui nepanaikinti prieštaraujančios priemonės - įsipareigojimų atidėjimas („waiver“). GATT 1994 XXV straipsnio 5 dalyje reglamentuojama, kad PPO narė gali atidėti savo įsipareigojimus ypatingomis aplinkybėmis, kurios nėra numatytos šiame susitarime. Tokia galimybė dėl įsipareigojimų PPO atidėjimo PPO narei gali būti suteikta

¹⁹⁵ DSU 22 str. 8 d.

¹⁹⁶ Jackson, John H. International Law Status of WTO Dispute Settlement Reports: Obligation to Comply or Option to “Buy Out”? // American Journal of International Law. 2004, Vol. 98. No.1. – P. 109.

¹⁹⁷ GA Alber nuomonė ETT byloje 93/02 *Biret International v. Taryba*, [2003] ECR I-10497. - 68 p., GA Tizzano nuomonė ETT byloje C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465. – 102 p.

tik „su sąlyga, kad sprendimas turi būti patvirtintas dviem trečdaliais balsų ir kad tokią daugumą sudaro daugiau nei pusė Susitariančiųjų šalių”¹⁹⁸. Tačiau praktikoje tokie įsipareigojimų atidėjimai taikomi ypač retai. Be to, ši galimybė taip pat yra laikina. Pasibaigus nustatytam terminui, prieštaraujančią priemonę reikia vis tiek suderinti su PPO normomis. Iš šio GATT 1994 XXV straipsnio aišku, kad įsipareigojimų atidėjimo galimybė priklauso nuo kitų PPO narių (daugiau kaip pusę balsavusių PPO narių dviejų trečdalių balsų dauguma turi pritari įsipareigojimų atidėjimui), kurios turi sutikti dėl tokios išimties, t.y. GSI patvirtintų ataskaitų neįvykdžiusi narė negali laisvai pasirinkti atidėti įsipareigojimus. Tačiau laikinas įsipareigojimų atidėjimas, be abejo, leistų EB „apsaugoti” savo teisės aktus nuo PPO teisės reikalavimų.

Beje, DSB turi kontrolės funkciją stebėti, ar PPO narė vykdo GSI patvirtintas ataskaitas. DSU 21 straipsnio 6 dalyje nurodoma, kad „DSB prižiūri, kaip įgyvendinamos priimtos rekomendacijos ar sprendimai”¹⁹⁹. PPO narė per tam tikrą laikotarpį turi pranešti DSB apie savo ketinimus, susijusius su rekomendacijų ir sprendimų įgyvendinimu. DSU 22 straipsnio 8 dalyje nurodoma, kad „pagal 21 straipsnio 6 dalį DSB tęsia patvirtintų rekomendacijų ar sprendimų įgyvendinimo priežiūrą taip pat ir tais atvejais, kai buvo suteikta kompensacija, arba kai nuolaidos ar įsipareigojimai buvo sustabdyti, tačiau nebuvo įgyvendintos rekomendacijos, kad priemonė būtų suderinta su apibrėžtąja sutartimi”.

Isteigtas Apeliacinis komitetas parodo GSI patvirtintų ataskaitų įpareigojantį pobūdį. Tik aukštesnės instancijos institucija gali peržiūrėti žemesniosios sprendimą, t.y. ginčo šalys turi kreiptis į Apeliacinį komitetą peržiūrėti kolegijos sprendimą. Jeigu kolegijų sprendimai neturėtų įpareigojančio pobūdžio, nebūtų suprantama, kodėl yra reikalinga apeliacinė institucija. Tuomet šalys galėtų pasirinkti - vykdyti kolegijos sprendimus ar spręsti ginčą vėliau kitais būdais, siekiant išvengti kolegijos sprendimo vykdymo. DSU 17 straipsnio 14 dalis dėl Apeliacinio komiteto ataskaitų nurodo, kad „Apeliacinio komiteto ataskaitas tvirtina DSB ir ginčo šalys jas priima *besąlygiškai*, išskyrus atvejus, kai DSB per 30 dienų nuo jos išplatavimo šalims narėms konsensu nusprendžia netvirtinti Apeliacinio komiteto ataskaitas”.

Pasak Bello, PPO ginčų institucijų sprendimai „nėra „įpareigojantys” tradicine prasme”²⁰⁰, t.y. DSU nenumato baudų ar bausmių. DSU nuostatos nenurodo, kaip nurodo JT įstatų²⁰¹ 94 straipsnis, Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto²⁰² 59 ir 60 straipsniai, kad

¹⁹⁸ GATT 1994 XXV str. 5 d.

¹⁹⁹ DSU 21 str. 6 d.

²⁰⁰ kaip jį cituoja **Joel P. Trachtman**. Bananas, Direct Effect and Compliance // European Journal of International Law. 1999, Vol.10 No. 4. – P. 668.

²⁰¹ Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002 02 13, Nr. 15-557.

sprendimai yra galutiniai ir jų privaloma laikytis. Tačiau GSI ataskaitų įpareigojantis pobūdis matomas iš PPO susitarimų konteksto.²⁰³

Taigi, kad ETT tariamos teisinės alternatyvos nėra, o GSI ataskaitos - įpareigojančios, yra paneigiamas ir ETT teiginys, jog dėl tokios teisinės alternatyvos DSU „*nenustato atitinkamo teisinio užtikrinimo*“²⁰⁴, kad susitarimai susitariančiųjų šalių būtų taikomi gera valia.

Nepaisant tai, jei tokia teisinė alternatyva ir būtų buvusi galima, ETT turėtų įvertinti, kad *pacta sunt servanda* principas tarptautinėje sutarčių teisėje yra esminis. Visa tarptautinė teisė yra pagrįsta savanoriškų susitarimų pagrindu tarptautinės teisės subjektui išreiškiant savo valią laikytis tokių susitarimų. Gera valia turi kilti iš pačios narės, o ne iš susitarimo nuostatų. Tuomet kiekviena susitariančioji šalis privalo laikytis savo įsipareigojimų nepriklausomai nuo to, ar yra galimybė, kad ateityje kita šalis gali pažeisti susitarimą. ETT negali neigti PPO tiesioginio veikimo argumentuodamas kitų šalių galimu įsipareigojimų nesilaikymu.

Reikia pabrėžti, kad tiesioginio veikimo nesuteikimas PPO normoms labiausiai nenaudingas įsipareigojimus PPO pažeidusiai šaliai. Jeigu EB laikytųsi PPO normų, o kita PPO narė pažeistų PPO teisę, EB galėtų inicijuoti ginčų sprendimo procesą ir laikinai sustabdyti savo įsipareigojimus (nuolaidas šaliai, pažeidusiai įsipareigojimus) kaip tai reguliuojama DSU 22 straipsnyje. Toks tarptautinės teisės laikinas sustabdymas taip pat galėtų būti vykdomas ir EB bei jos valstybių narių nacionalinių teismų. Jeigu norma būtų sustabdyta tarptautinėje teisėje, ji būtų netaikoma ir nacionalinėje (EB vidaus) teisėje.²⁰⁵ Jei EB pažeistų įsipareigojimus PPO, ji būtų suinteresuota pasinaudoti visomis galimomis priemonėmis ginti savo interesus.

Nors reikia pripažinti, kad EB, pažeidusi įsipareigojimus PPO, galėtų siekti įsipareigojimų atidėjimo pagal GATT 1994 XXV straipsnio 5 dalį ir gintis GATT XXIV straipsniu, bet GA Alber ir Tizzano nuomone, ETT užduotis daug bendresnė – puoselėti teisėtumą.²⁰⁶ EB interesai išsaugoti ginčų sprendimo sistemos veiksmingumą ir patikimumą turėtų būti aukščiau siauresnių trumpalaikių interesų konkrečioje byloje. Bendrija, kuri dažnai naudoja PPO ginčų sprendimo institucijomis, turėtų paremti sistemą, bet ne jai kenkti.²⁰⁷

²⁰² Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas (Statute of the International Court of Justice) // www.icj-cij.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasictext/ibasicstatute.htm.

²⁰³ Pagal 1969 ir 1986 Vienos konvencijų 31 straipsnius sutartis aiškinama atsižvelgiant ir į jos kontekstą.

²⁰⁴ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. - 41 p.

²⁰⁵ **Uepermann, Robert.** International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions // Jean Monnet Working Paper 9/03, 2003. – P. 9.

²⁰⁶ GA Alber nuomonė ETT byloje C-93/02 P, *Biret International v. Taryba*, [2003] ECR I-10497. – 87 ir 103 p., GA Tizzano nuomonė ETT byloje C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465. - 73 p.

²⁰⁷ **Emch, Adrian.** The Biret cases: What Effects Do WTO Dispute Settlement Rulings Have in EU Law? // Jean Monnet Working Paper 1/05, 2005. – P. 26.

Snyder mano, kad ETT argumentavimas *Portugalija v. Taryba* byloje yra kritikuotinas. Šios bylos sprendimas yra „nepatenkinamas“, turintis „nesuderinamų argumentų“, „ETT argumentavimas labiau politinis nei teisinis“.²⁰⁸

Taigi svarbu atkreipti dėmesį, kad šaliai, įsipareigojimų PPO pažeidėjai, nėra suteikta teisė laisvai pasirinkti - vykdyti GSI patvirtintą ataskaitą ar geriau pradėti derybas. Čia aiškiai matoma, kad GSI patvirtintų ataskaitų vykdymui suteikiamas prioritetas. Todėl ETT argumentas dėl EB institucijų veiksmų laisvės nėra įtikinamas.

Kai dėl GSI ataskaitų, reikia pastebėti, kad ETT neigė jų tiesioginį veikimą remdamasis tuo, jog pati PPO teisė neturi tiesioginio veikimo (*Van Parys, Comafrica, Chemnitz, Atlanta* bylos²⁰⁹). Zonnekeyn prieštarauja ETT požiūriui teigdamas, kad PPO ginčų sprendimo institucijų ataskaitoms nėra būtina suteikti tiesioginį veikimą, kad PPO normos būtų tiesiogiai veikiančios. Svarbiausia, kad šios ataskaitos būtų įpareigojančios EB institucijas.²¹⁰

Taigi ši analizė parodo, kad ETT argumentavimui trūksta teisinio pagrindimo ir sunku pripažinti ETT poziciją *Portugalija v. Taryba* byloje dėl PPO normų tiesioginio veikimo. Įvertinus, kad Taryba ir ETT turėtų suteikti prioritetą GSI ataskaitų vykdymui, *pacta sunt servanda* bei teisėtumo principams, Tarybos ir ETT siekis išlaikyti labai ribotas galimybes pasinaudoti neprioritetinėmis priemonėmis ginti savo interesus yra perdėtas ir parodo jų norą išlaikyti kuo daugiau savarankiškumo prieš PPO normas. EB valstybėms narėms ribojama galimybė remtis PPO normomis, pirmumas suteikiamas EB reglamentavimui.

3.4. PPO normų *ribotas* tiesioginis veikimas – *FEDIOL*²¹¹ ir *NAKAJIMA*²¹²

Portugalija v. Taryba byloje ETT aiškino, kad ten, „kur Bendrija ketino įgyvendinti konkretų įsipareigojimą PPO kontekste, ar kur Bendrijos priemonė aiškiai nurodo į PPO susitarimų apibrėžtas nuostatas, Teismas peržiūrės Bendrijos svarstomos priemonės teisėtumą

²⁰⁸ Kaip jį cituoja **N'Gunu N. Tiny**. Judicial Accommodation: NAFTA, the EU and the WTO // Jean Monnet Working Paper 04/05, 2005. – P. 34.

²⁰⁹ ETT byla C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465, ETT byla T-254/97, *Fruithandels-gesellschaft mbH Chemnitz v. Commission*, [1999] ECR II-2743, ETT byla C-104/97 P. *Atlanta AG and Others v. Council and Commission*, [1999] ECR 6983, T-230/97, *Comafrica SpA and Dole Fresh Fruit Europe Ltd & Co v. Commission*, [1997] ECR II-3031

²¹⁰ Kaip jį cituoja **Uepermann, Robert**. International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions // Jean Monnet Working Paper 9/03, 2003. – P. 23.

²¹¹ ETT byla C-70/87 *Fediol v. Komisija*, [1989] ECR 1781.

²¹² ETT byla C-69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v. Council of the European Communities*, [1991] ECR I-2069.

PPO normų atžvilgiu²¹³ ir nurodė į *Fediol* ir *Nakajima* bylas. Šiose dvejose bylose ETT suformulavo dvi išimtis, kada PPO nuostatos gali būti tiesiogiai veikiančiomis.

Teisinėje literatūroje šios dvi išimtis yra vadinamos *Nakajima* ir *Fediol* doktrinomis.²¹⁴

Fediol arba **aiškios nuorodos doktrina** kilo iš ***Fediol*** bylos. Šioje byloje ETT buvo pateiktas ieškinys dėl Komisijos reglamento 2641/84 panaikinimo. Reglamento 2641/84 2 straipsnis 1 dalis apibrėžė neteisėtą komercinę praktiką, kaip „bet kokią tarptautinę prekybos praktiką, priskiriamą trečiosioms šalims, kuri yra nesuderinama su tarptautine teise ar su bendrai priimtinomis taisyklėmis.“²¹⁵ *Fediol* byloje ETT nustatė, kad asmenys gali remtis GATT 1947 nuostatomis teismuose, kai „reglamentas **nurodo**“ į „tarptautinę teisę“, t.y. ir į GATT 1947 nuostatas, kurios yra „tarptautinės teisės sudėtinė dalis“.²¹⁶

Taigi ETT įvedė papildomą tiesioginio veikimo sąlygą – **nuorodą**. Jeigu ETT taikytų šią nuorodos sąlygą tik GATT 1947 susitarimui, tai galima būtų dar pateisinti tokį ETT požiūrį, nes EB nebuvo sudariusi GATT 1947 susitarimo pagal EBS 300 straipsnio nuostatas.

Tačiau šios nuorodos sąlygą ETT taiko ir PPO nuostatoms.²¹⁷ Tokia įvesta sąlyga PPO normoms stebina. Jeigu remtumėmės ETT teisine praktika²¹⁸, kurioje jis aiškina, kad EB sudaryti tarptautiniai susitarimai yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis, tai toks nuorodos įvedimas rodo, kad PPO nuostatos nėra laikomos EB teisės sistemos sudėtine dalimi. Abejones stiprina Teismo formuluotė, jog PPO normos yra „tarptautinės teisės sudėtinė dalis“²¹⁹, kai dėl kitų EB tarptautinių susitarimų ETT konkrečiai nurodo, kad jie yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis. ETT vengia konkrečiai suformuluoti, ar PPO normos yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis ir dar pasitelkia nuorodos sąlygą PPO normoms.

Jeigu PPO normos nėra EB teisės sistemos sudėtinė dalis, tai reiškia, kad jos šioje sistemoje taip pat ir nefunkcionuoja, nepriklauso šiai teisės sistemai. Tuomet būtų logiška manyti, kad jos neturi tiesioginio veikimo EB teisės sistemoje ir todėl privatūs asmenys negali remtis tarptautinėmis nuostatomis bei ginti tarptautinių teisės nuostatų suteikiamų teisių, o

²¹³ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395. - 49 p.

²¹⁴ **Bourgeois, Jacques H.J.** The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges // **Weiler, J.H.H.** The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 107.

²¹⁵ ETT byla C-70/87 *Fediol v. Komisija*, [1989] ECR 1781. - 2 p.

²¹⁶ Ten pat. - 19 p. (pažymėta autorės).

²¹⁷ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395, ETT byla C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465. – 52 p.

²¹⁸ ETT byla 104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg*, [1982] ECR 3641. - 13 p., ETT byla C-12/86 *Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd*, [1987] ECR 3719. – 8-9 p., ETT byla C-192/89 *S.Z. Sevince v. Staatsecretaris van Justitie*, [1990] ECR I-3461. - 7-9 p., ETT byla C-162/96 *Racke v. Hauptzollamt Mainz*, [1998] ECR I-3655. - 41 p.

²¹⁹ ETT byla C-70/87 *Fediol v. Komisija*, [1989] ECR 1781. - 19 p.

privalo laikytis EB vidaus teisės normų. Tuomet gali atsitikti taip, kad EB išleistų PPO normoms prieštaraujantį teisės aktą ir EB asmenys privalėtų laikytis EB normų bei prarasti tam tikras PPO suteiktas galimas teises. Asmenys negalėtų šių teisių ginti Bendrijos teismuose, nes jie negali tiesiogiai remtis PPO normomis EB teisės sistemoje. Tai prieštarauja, kaip minėjome, ir *Van Gend en Loos* byloje ETT išaiškinimui dėl EB išskirtinio bruožo, kad jos piliečiams irgi yra suteikiamos teisės.²²⁰

Tačiau ETT nurodo, kad būtent PPO nuostata tampa tiesiogiai veikianti. Tokia situacija primena neįgyvendintų ar netinkamai įgyvendintų direktyvų tiesioginio veikimo taisyklę. Galbūt tai artima Bendrijos teisei, tačiau netaikoma tarptautinėje teisėje, kai tarptautinės teisės nuostata nėra valstybės nacionalinės teisės sudėtinė dalis, t.y. tiesiogiai netaikoma ir dėl to nefunkcionuoja nacionalinėje teisės sistemoje.

Pritartina GA Van Gerven manymui, kad nesuprantama, jog tarptautinės teisės nuostata, kuri, anot ETT, neturi tiesioginio veikimo *per se*, ją transformavus į Bendrijos teisės sistemą, galėtų tapti norma (kaip tarptautinio susitarimo norma), turinčia tiesioginį veikimą.²²¹

Aišku, kad kilus EB antrinės teisės ir PPO normų nesuderinamumams, ETT turėjo kažkaip išspręsti šių EB ir PPO teisės nuostatų prieštaravimą - tarptautinių įsipareigojimų nesilaikymo klausimą. Tačiau jis nepasiryžo spręsti visų galimų nesuderinamumų. ETT pareiškė, kad nuorodos į skirtingus tarptautinius įsipareigojimus, kaip reglamente Nr. 404/93, nepakanka. Turi būti aiškiai nurodyta į konkrečius tarptautinius įsipareigojimus.²²² Taigi ETT pasiryžęs pripažinti EB antrinės teisės aktus neatitinkant PPO normų, tik jei yra akivaizdus nesuderinamumas. Taip ETT palieka didesnių galimybių EB išlaikyti savo interesų įgyvendinimą.

Be to, ETT *Belgian State v. Banque Indosuez and Others* byloje įvedė PPO ir EB teisės normų suderinamumo prezumpciją: „nebent įrodyta priešingai, laikoma, kad EB teisė yra suderinama su PPO teise“²²³. Tokia prezumpcija įvesta tik dėl PPO susitarimų normų. Dėl kitų EB tarptautinių susitarimų tokios prezumpcijos nėra.

²²⁰ ETT Byla C-26/62 *N.V. Algemene Transport – en Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*, [1963] ECR I. – II B 7 p.

²²¹ ETT byla C-70/87 *Fediol v. Komisija*, [1989] ECR 17811. - 8 p.

²²² **Bourgeois, Jacques** H.J. *The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges* // **Weiler, J.H.H.** *The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade?* – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 117.

²²³ ETT byla C-177/96 *Belgian State v. Banque Indosuez and Others*, [1997] ECR I-5659. – 26 p.

Nakajima doktrinos užuomazgas galima rasti *Schlüter*²²⁴ byloje. ETT nurodydamas, kad GATT 1947 nėra laikomas susitarimu, suteikiančiu asmenims teises, kuriomis jie gali remtis teismuose, pridūrė, kad GATT 1947 nuostata „gali suteikti teises, kuriomis šalys [asmenys ir EB valstybės narės] gali remtis teisme, kai ji [nuostata] yra Bendrijos reglamento dalis. Ji yra aiški ir besąlyginė bei nepriklauso nuo vėlesnių institucijų veiksmų“. Taigi čia galima išvelgti GATT 1947 normų transformavimo sąlygą.

Iš vienos pusės GATT 1947 kontekste būtų galima pateisinti ETT samprotavimą (kaip ir dėl aiškios nuorodos). Tačiau iš tikrųjų toks požiūris nėra visiškai priimtinas, kai ETT tokius reikalavimus taiko ir PPO nuostatoms. Tiek *Portugalija v. Taryba*²²⁵, tiek naujausioje *Van Parys*²²⁶ byloje jis nurodo į *Nakajima*²²⁷ bylą.

Stebėtina tai, kad tiesioginį veikimą įgyja būtent tarptautinė teisės norma, kuria remiantis galima užginčyti transformuotas normas. Iš ETT dėstymo aišku, kad pirmiausia tarptautinė nuostata turi būti aiški, besąlyginė ir nepriklausyti nuo vėlesnių institucijų veiksmų. Tuomet kyla klausimas, ar ETT neprieštarauja pats sau teigdamas, kad transformuotos PPO normos gali būti tiesiogiai veikiančiomis, tuo pačiu reikalauja, kad tokios PPO nuostatos nepriklausytų nuo vėlesnių institucijų veiksmų? Juk, pasak ETT aiškinimo, transformavimas suteikia tarptautinės teisės nuostatai tiesioginį veikimą. Transformavimas - institucijų veiksmas, perkeliantis tarptautinės teisės nuostatą į nacionalinę teisės sistemą, ir nuo šio veiksmo nacionalinė (arba EB vidaus) teisės norma įgyja tiesioginį veikimą. Dėl tarptautinės teisės nuostatos transformavimo nacionalinėje teisės sistemoje egzistuoja tik „nauja“ nacionalinės teisės norma, o tarptautinės teisės norma nacionalinės teisės sistemoje nefunkcionuoja. Taigi nesuprantama, kaip transformavimas gali suteikti PPO normai tiesioginį veikimą, juk negalima remtis tarptautinės teisės nuostata, kuri, kaip buvo minėta, valstybių teritorijose nefunkcionuoja.

Nakajima byloje ETT pabrėžė **ketinimo laikytis tarptautinius įsipareigojimus** sąlygą PPO normų tiesioginiam veikimui. Šioje byloje pagal EBS 184 straipsnį [dab. 241 straipsnį] ieškovas klausė ETT, ar EB Antidempingo reglamento Nr. 2423/88 2 ir 3 punktai teisėti. Jis tvirtino, kad šie punktai buvo nesuderinami su GATT 1947 VI straipsniu ir tam tikromis GATT 1947 Antidempingo kodekso normomis. ETT laikėsi nuomonės, kad ieškovas galėjo remtis šiomis

²²⁴ ETT byla C-9/73 *Carl Schlüter v. Hauptzollamt Lörrach*, [1973] ECR 1135. – 5 ir 6 p.

²²⁵ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395.

²²⁶ ETT byla C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465.

²²⁷ ETT byla C-69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v. Council of the European Communities*, [1991] ECR I-2069.

GATT 1947 nuostatomis, nes, „priimdama ginčijamą reglamentą, Bendrija *ketino laikytis* savo tarptautinių įsipareigojimų”²²⁸.

Ir vėl kyla kitas teisinis klausimas, ar ET sprendimas 94/800 nėra PPO normų laikymosi ketinimas? Jeigu ETT manytų, jog šis sprendimas parodo ketinimą, tai pagal *Nakajima* doktriną, visos PPO normos būtų tiesiogiai veikiančiomis. ETT *Chiquita Brands International* byloje nurodė, jog tai, kad „Bendrija *siekė laikytis* pagal PPO susitarimus priimtų įsipareigojimų [...]neįrodo, kad Bendrija *ketino įvykdyti* pagal PPO susitarimus priisintus įsipareigojimus *Nakajima* teismų praktikos prasme”, nes reglamentas „neužtikrina PPO susitarimų taisyklių perkėlimo į Bendrijos teisę siekiant išlaikyti pusiausvyrą tarp šio susitarimo šalių narių teisių ir įsipareigojimų”.²²⁹ Taigi ETT šias sąvokas nelaiko tapačiomis. Vadinasi, ETT mano, kad tarptautiniu lygiu parodytas siekis laikytis įsipareigojimų pasirašant susitarimą, nėra jo ketinimo įvykdyti įsipareigojimas. Jis akivaizdžiai reikalauja PPO nuostatų transformavimo. Taigi reiškia, kad ETT taip pat nelaiko ET 94/800 sprendimo ketinimu laikytis įsipareigojimų PPO. Jis taipogi nemano, kad EB paskelbta deklaracija *Europos Bendrijos – Priemonės, susijusios su mėsa ir mėsos produktais (hormonai)*²³⁰ byloje, jog ji laikysis Apeliacinio komiteto ataskaitos, yra ketinimas vykdyti GSI ataskaitą EB teisėje.²³¹

GA Alber neigė tvirtinimą, kad tokia deklaracija gali būti įpareigojanti EB teisės sistemoje. Šiuo požiūriu deklaracija būtų įpareigojanti tik tarptautinės teisės lygiu, nes ji adresuota PPO ir jos tikslas patvirtinti, kad EB ketina laikytis savo tarptautinių įsipareigojimų pagal PPO nuostatas.²³² Jo nuomone, tokia deklaracija neturi poveikio EB teisėje.²³³

Van Parys byloje ETT nepritaikė *Nakajima* doktrinos, nes neįžvelgė EB ketinimo įgyvendinti įsipareigojimų PPO. Autorės nuomone, deklaracija parodo EB ketinimą “įgyvendinti konkretų įsipareigojimą PPO kontekste”²³⁴. Tačiau ETT padarė išvadą, kad asmenys, išskyrus *Nakajima* ir *Fediol* išimtis²³⁵, negali užginčyti nacionaliniuose teismuose Bendrijos priemonių

²²⁸ ETT byla C-69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v. Council of the European Communities*, [1991] ECR I-2069. - 31 p., taip pat ETT byla C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg*, [1982] ECR 3641. – 11 p., ETT byla 266/81 *SIOT v. Ministero delle Finanze and Others*, [1983] ECR 731. – 28 p.

²²⁹ ETT byla T-19/01 *Chiquita Brands International and others v. Komisija*, [2005]. - 167 p.: <http://curia.europa.eu>

²³⁰ PPO Apeliacinio komiteto ataskaitos WT/DS26/AB/R ir WT/DS48/AB/R (1998 01 16).

²³¹ **Emch, Adrian.** The Biret cases: What Effects Do WTO Dispute Settlement Rulings Have in EU Law? // Jean Monnet Working Paper 1/05, 2005. - P. 16.

²³² GA Alber nuomonė ETT byloje 93/02 *Biret International v. Taryba*, [2003] ECR I-10497. - 68 p., GA Tizzano nuomonė ETT byloje C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465. – 102 p.

²³³ GA Alber nuomonė ETT byloje 93/02 *Biret International v. Taryba*, [2003] ECR I-10497. - 69 p.

²³⁴ ETT byla C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465. – 40 p.

²³⁵ Ten pat. – 40 p.

nesuderinamumo su PPO normomis, netgi jei GSI nurodė, kad Bendrijos teisė yra nesuderinama su šiomis normomis.²³⁶

Teisinėje literatūroje diskutuojama dėl *Nakajima* išimties logiškumo.²³⁷

Kaip jau išsiaiškinome II skyriaus 2 poskyrio 1 klausime, ETT tarptautinių susitarimų nuostatas paprastai laiko EB teisės sudėtine dalimi. Jeigu reiktų šį požiūrį taikyti PPO normoms, tai būtų nesuprantamas ETT atskyrimas „siekio laikytis“ įsipareigojimų nuo jų „ketinimo vykdyti“.

Be to, EB pirmiausia privalėtų laikytis *pacta sunt servanda* principo, todėl EB išreikšta valia tarptautiniu lygiu turėtų būti vykdoma EB teisės sistemos viduje.

Autorės nuomone, ETT *Nakajima* bei *Fediol* išimčių įvedimą galima būtų suvokti, kaip EB atsisakymą tariamų teisinių alternatyvų, t.y. EB priimdama antrinės teisės aktą, kuris aiškiai nurodo, kad ji vykdo tam tikrus įsipareigojimus PPO, pripažįsta, kad būtent tokiu būdu įgyvendina tam tikrus įsipareigojimus PPO. Tuomet, kai EB nebegali pasinaudoti teisinėmis alternatyvomis, ETT argumentavimo dėl galimybės išlaikyti teises alternatyvas prieš PPO normų tiesioginį veikimą nebegalima taikyti, todėl ETT priverstas peržiūrėti PPO normoms nesuderinamą EB teisės aktą.

Vadinamomis tiesioginio veikimo išimtimis ETT „pakoregavo“ Tarybos sprendimą, kuris tokių išimčių nenumato. Kita vertus, dabar EB institucijos, žinodamos, kokios yra PPO normų tiesioginio veikimo išimtys, gali pačios „nuspręsti“, kurioms jos norėtų suteikti tiesioginį veikimą, o kurioms ne. Paliekant politinėms institucijoms nuspręsti PPO tiesioginį veikimą EB teisės sistemoje, ETT suteikė EB institucijoms prieš PPO tam tikrą „suverenumo apsaugą“. Atrodo, kad EB uoliai rūpinasi EB „suverenumo apsauga“, kaip užsimenama siekti Europos Parlamento 1997-ųjų metų ataskaitoje.²³⁸

Taigi ETT papildomų tiesioginio veikimo patikrinimo kriterijų, nustatytų *Fediol* ir *Nakajima* bylose, taikymas PPO nuostatoms, nei paprastai taikoma EB tarptautiniams susitarimams, nesuprantamas. Skirtingų kriterijų taikymas reiškia, kad ETT teisinė praktika dėl PPO normų ir kitų EB tarptautinių susitarimų normų nėra vieninga. ETT Bendrijos valstybėms narėms leidžia remtis tik tomis PPO normomis, kurioms EB pati suteikia pirmumą. Tačiau

²³⁶ ETT byla C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465. – 54 p.

²³⁷ **Bourgeois, Jacques** H.J. The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges // **Weiler, J.H.H.** The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 103.

²³⁸ European Parliament, Committee on Legal Affairs and Citizen's Rights, *Report on the Relationship between International Law, Community Law and the Constitutional Law of the Member States*, priimta 1997 09 24 (pranešėjas S. Alber), A4-0278/97, PE 220.225/fin, 14.

nepakankamas išimčių teisinis pagrindimas EB teisės sistemos kontekste labiau verčia manyti, kad EB siekia riboti EB valstybėms narėms galimybę remtis PPO normomis.

3.5. TRIPS tiesioginio veikimo problema

Reikia pastebėti, kad ET sprendime 94/800²³⁹ nors ir nurodo, kad tvirtina PPO susitarimus savo kompetencijos ribose, dėl tiesioginio veikimo ET kalba apie visas PPO susitarimų nuostatas. Taip pat ir ETT savo teisinėje praktikoje kalba apie visų PPO normų tiesioginį veikimą. Tačiau TRIPS savo prigimtimi teisinėje literatūroje laikomas asmenims suteikiantis teises. Taigi kyla klausimai, ar EB valstybės narės privalo atsižvelgti į ET ir ETT nuomones dėl PPO nuostatų, kurios priklauso EB valstybių narių kompetencijai, ar TRIPS yra toks, kaip suteikiantis teises asmenims?

Dėl TRIPS susitarimų nuostatų įgyvendinimo kompetenciją turi tiek Bendrija, tiek jos valstybės narės. Tačiau dėl šio susitarimo tiek ET savo 94/800 sprendime, tiek ETT pareiškia, kad TRIPS nuostatos „nėra tokios, kurios kurtų teises, kuriomis asmenys galėtų remtis tiesiogiai teismuose“²⁴⁰. Taigi ETT savo teisinėje praktikoje tęsia savo argumentavimą, nurodydamas į *Portugalija v. Taryba*²⁴¹ bylą, ir neigia, kad asmenys gali remtis TRIPS nuostatomis teismuose.²⁴² Dar jis pridėjo, kad „iš kitos pusės, srityje, kurioje Bendrija dar nėra išleidusi teisės akto ir kuri todėl priklauso valstybėms narėms, intelektinės nuosavybės teisių apsaugos ir teisminių institucijų taikomos priemonės šiam tikslui nepriklauso Bendrijos teisės sričiai. Todėl Bendrijos teisė nei reikalauja, nei draudžia, kad valstybės narės savo teisės sistemoje suteiktų asmenims teisę remtis tiesiogiai TRIPS 50 straipsnio 6 dalimi, ar kad ji įpareigoja teismus taikyti normą savo pačių iniciatyva.“²⁴³ Toks ETT sprendimas naudingas valstybėms narėms, nes jos, jei nori, gali suteikti tiesioginį veikimą TRIPS nuostatomis (pvz.: Vokietija laiko TRIPS normas tiesiogiai veikiančiomis,²⁴⁴ Jungtinė Karalystė nesuteikė TRIPS nuostatomis tiesioginio veikimo²⁴⁵). Tačiau šiuo klausimu ETT požiūris yra labai stebėtinas, nes PPO nuostatomis

²³⁹ Tarybos sprendimas 94/800/EC dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986-1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu // OJ 1994 L 336/1.

²⁴⁰ ETT (sujungtos) bylos C-300/98 *Dior* ir C-392/98 *Assco*, [2000] ECR 11307. - 44 p.

²⁴¹ ETT byla C-53/96 *Hermès International v. FHT Marketing Choice*, [1998] ECR 3603, ETT (sujungtos) bylos C-300/98 *Dior* ir C-392/98 *Assco*, [2000] ECR 11307, ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395.

²⁴² ETT (sujungtos) bylos C-300/98 *Dior* ir C-392/98 *Assco*, [2000] ECR 11307. - 44 p.

²⁴³ Ten pat. - 47-48 p.

²⁴⁴ **Bontinck, Gaëlle.** The TRIPs Agreement and The ECJ: A New Dawn? Some Comments About Joined Cases C-300/98 and C-392/98, *Parfums Dior and Assco Gerüste* // Jean Monnet Working Paper 16/01. – P. 27.

²⁴⁵ Ten pat. – P. 27.

tiesioginio veikimo nepripažinimą jis argumentavo galimu nevienodu PPO susitarimų taikymu tarp PPO narių, tačiau EB narėms leidžia pačioms apsispręsti, kokį veikimą jos nori suteikti jų kompetencijai priklausančioms TRIPS nuostatomis. Bet reikia pastebėti, kad šalys šiuo klausimu nėra labai savarankiškos, nes ETT sau prisiskyrė jurisdikciją (*Parfums Dior&Assco* byloje²⁴⁶) aiškinti visas PPO nuostatas. EB valstybės narės turi atsižvelgti į ETT išaiškinimus dėl visų PPO normų. Pritartina Bontinck pastabai, kad ETT prisiskirta jurisdikcija aiškinti TRIPS nuostatas, kurios priklauso EB valstybių narių kompetencijai, tarptautinės teisės požiūriu silpnina kiekvienos EB valstybės narės padėtį PPO ir taip kartu stiprina Bendrijos tarptautinę padėtį.²⁴⁷

Taigi, kalbėdami apie ETT argumentavimus *Portugalija v. Taryba*²⁴⁸ byloje, priėjome išvadą, kad jie nėra visiškai įtikinami. Kai dėl TRIPS, teisinėje literatūroje ypatingai pabrėžiama, kad jo nuostatomis turi būti suteikiamas tiesioginis veikimas, nes TRIPS laikomas harmonizavimo instrumentu apsaugoti privačių asmenų intelektualinės nuosavybės teises.²⁴⁹ TRIPS preambulėje susitariančiosios šalys nurodo, kad jos pripažįsta, jog „intelektinės nuosavybės teisės yra privačios teisės“. TRIPS 1 straipsnio 3 dalis aiškina, kad „valstybės narės šioje Sutartyje numatytą režimą taiko kitų valstybių narių nacionaliniams subjektams. Konkrečios intelektualinės nuosavybės teisės atžvilgiu kitų valstybių narių nacionaliniai subjektai turi būti suprantami kaip fiziniai ar juridiniai asmenys, atitinkantys kriterijus, pagal kuriuos gali gauti apsaugą, numatytą Paryžiaus konvencijoje (1967), Berno konvencijoje (1971), Romos konvencijoje ir Intelektinės nuosavybės sutartyje dėl integralinių mikroschemų, esantys iš PPO valstybių narių, prisijungusių prie tų konvencijų.“ Kad užtikrintų teises asmenims, TRIPS inkorporuoja kitas intelektualinės nuosavybės apsaugos konvencijas, kurių nuostatos yra pripažintos kaip tiesiogiai veikiančios.²⁵⁰ Tačiau *Portugalija v. Taryba*²⁵¹ bylos argumentavimą dėl tiesioginio veikimo ETT taiko ir TRIPS susitarimui, ir šioms inkorporuotoms konvencijų nuostatomis.²⁵²

Pažvelkime iš PPO teisės perspektyvos. Sprendžiant PPO narių ginčus dėl jų teisių ir pareigų pagal PPO susitarimus, DSU nesuteikia galimybės PPO narių privatiems asmenims ginti jų valstybių ar EB pažeistas teises. Tačiau ginčų sprendimo procese jie gali dalyvauti netiesiogiai

²⁴⁶ ETT (sujungtos) bylos C-300/98 *Dior* ir C-392/98 *Assco*, [2000] ECR I-11307. – 37, 40 p.

²⁴⁷ **Bontinck, Gaëlle.** The TRIPs Agreement and The ECJ: A New Dawn? Some Comments About Joined Cases C-300/98 and C-392/98, *Parfums Dior and Assco Gerüste* // Jean Monnet Working Paper 16/01. – P. 15 psl.

²⁴⁸ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395.

²⁴⁹ **Bontinck, Gaëlle.** The TRIPs Agreement and The ECJ: A New Dawn? Some Comments About Joined Cases C-300/98 and C-392/98, *Parfums Dior and Assco Gerüste* // Jean Monnet Working Paper 16/01. – P. 28.

²⁵⁰ Ten pat. – P. 28.

²⁵¹ ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395.

²⁵² **Bontinck, Gaëlle.** The TRIPs Agreement and The ECJ: A New Dawn? Some Comments About Joined Cases C-300/98 and C-392/98, *Parfums Dior and Assco Gerüste* // Jean Monnet Working Paper 16/01. – P. 28.

pagal DSU 13 straipsnį. Anot Apeliacinio komiteto *Amerikos valstijos — Tam tikrų krevečių ir krevečių produktų importo draudimas* byloje, PPO ginčų sprendimo institucijos, kad „objektyviai įvertintų svarstomą klausimą“, „turi teisę gauti informaciją [...] iš bet kokio asmens ar institucijos”.²⁵³ Jis nusprendė, kad „kolegija klydo savo išaiškinime pripažindama, kad neprašyta informacija iš nevyriausybinų organizacijų yra nesuderinama su DSU nuostatomis”.²⁵⁴ Bourgeois mano, kad PPO narės, nepripažindamos tiesioginio veikimo PPO nuostatomis, kelią įtampą PPO ginčų sprendimo procesuose, nes GSI gali atsižvelgti į asmenų pateiktus neprašytus dokumentus.

Teisinėje literatūroje atkakliai reikalaujama suteikti privačioms šalims teisę prisijungti prie ginčų sprendimo procesų.²⁵⁵ Aišku, kad šiuo klausimu kyla ir aštrios diskusijos. Anot Bourgeois, praktiškiau būtų suteikti PPO nuostatomis tiesioginį veikimą ir geriau leisti privatiems asmenims ginti savo teises nacionaliniuose teismuose nei įtraukti juos tiesiogiai į PPO ginčų sprendimo procesus.²⁵⁶ Dar tikslingiau būtų apskritai išvengti ginčų PPO per PPO normų tiesioginį veikimą EB teisės sistemoje.

Bendrijos teisė išsiskiria kaip nauja teisės sistema tarptautinėje teisėje,²⁵⁷ kurios subjektais yra piliečiai. Jie gali naudotis suteiktomis teisėmis.²⁵⁸ EB turėtų būti ypač suinteresuota suteikti asmenims galimybę ginti šias teises Bendrijos teismuose. Nepripažįstant tiesioginio veikimo TRIPS nuostatomis, asmenys negali ginti jiems suteiktų teisių prieš Bendrijos ir valstybių narių neteisėtas priemones. Jeigu asmenys negali pasinaudoti suteiktomis teisėmis bei jų ginti, šios teisės tampa neveiksmingos EB teisės sistemoje. Tuomet ir pati Bendrijos teisė praranda savo išskirtinumo prasmę. Tai, kad ETT palieka savo valstybėms nuspręsti dėl TRIPS tiesioginio veikimo, - teigiama pozicija, tačiau ETT atsisakymas pripažinti EB kompetencijai priklausančių TRIPS nuostatų tiesioginį veikimą nėra įtikinama, ypač, kai jos inkorporuoja konvencijas, turinčias tiesioginį veikimą.

Kalbant apie EB požiūrį į PPO tiesioginį veikimą, reiktų arba suderinti PPO normų tiesioginio veikimo galimybes su bendrąją ETT tiesioginio veikimo doktrina, taikoma kitų EB

²⁵³ PPO Apeliacinio komiteto ataskaita WT/DS58/AB/R (1998 01 12). - 106-110 p., DSU 11 str., DSU 13 str. 1 d.

²⁵⁴ PPO Apeliacinio komiteto ataskaita WT/DS58/AB/R (1998 01 12). - 106-110 p.

²⁵⁵ **Bourgeois, Jacques** H.J. *The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges* // **Weiler, J.H.H.** *The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade?* – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 116.

²⁵⁶ Ten pat. – P. 116.

²⁵⁷ ETT Byla C-26/62 *N.V. Algemene Transport – en Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse adnistratie der belastingen*, [1963] ECR I. - II B d. 2 p.

²⁵⁸ Ten pat. – II B 8 p.

tarptautinių susitarimų normoms, arba pripažinti, kad tam tikrai tarptautinių susitarimų rūšiai yra taikomi papildomi reikalavimai.

ETT siekia EB valstybėms narėms primesti savo nuomonę dėl TRIPS nuostatų tiesioginio veikimo. Teismo tiesioginio veikimo nepripažinimas (EB kompetencijos ribose) TRIPS normoms nėra įtikinamas. EB institucijų požiūris dėl TRIPS tiesioginio veikimo riboja EB valstybes nares bei jos asmenis remtis PPO normomis.

IV. ĮSIPAREIGOJIMŲ PPO LAIKYMOŠI KONTROLĖS MECHANIZMAS EB TEISĖJE

Šiame darbo skyriuje siekiama nustatyti EB institucijų ir valstybių narių įsipareigojimų laikymosi kontrolės mechanizmą bei PPO normų netiesioginio veikimo klausimą. Tai gali parodyti EB atvirumą derinti savo antrinės teisės nuostatas su PPO teise, taip pat EB siekimą išsaugoti kuo daugiau savarankiškumo įgyvendinti savo interesus.

EBS 230 straipsnis nustato galimybę EB valstybėms narėms, EB institucijoms bei asmenims pateikti ETT ir Pirmosios instancijos teismui ieškinius dėl panaikinimo patikrinti EB institucijų veiksmus jų teisėtumui išaiškinti. Valstybėms narėms tokia galimybė yra labai svarbi, nes nacionaliniai teismai negali pripažinti EB institucijų teisės aktų negaliojančiais. EBS „173 straipsnis [dab. 230 str.] [Europos] Teisingumo Teismui suteikia išimtinę kompetenciją panaikinti Bendrijos institucijos aktą, todėl sistemos darnumas reikalauja, kad teisė pripažinti negaliojančiu tą patį aktą, jeigu jis ginčijamas nacionaliniame teisme, būtų palikta [Europos] Teisingumo Teismui“.²⁵⁹

Pagal šio EBS 230 straipsnio 4 dalį privatūs asmenys gali ETT pateikti ieškinį dėl panaikinimo tik tuomet, jei jie yra tiesiogiai ir konkrečiai susiję su ginčijama nuostata.²⁶⁰ Tačiau ETT nurodė, tam, kad privatūs asmenys galėtų ginčyti EB teisės akto neteisėtumą, „būtina, kad ši tarptautinės teisės nuostata Bendrijos asmenims suteiktų teises, kuriomis jie gali remtis teismuose“²⁶¹. Todėl ETT, nustatydamas, kad PPO susitarimų nuostatos neturi tiesioginio veikimo EB teisės sistemoje, suvaržė ir asmenų galimybę pateikti ieškinius teismuose remiantis PPO nuostatomis kaip pagrindu ginti savo teises.

²⁵⁹ ETT byla C-314/85 *Foto Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost*, [1997] ECR 4199. - 17 p.

²⁶⁰ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai **R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius**].- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004. – P. 47.

²⁶¹ ETT bylos C- 21&24/74 *International Fruit Company NV and others v. Produktschap voor Groenten en Fruit*, [1972] ECR 1219. - 8 p.

EBS 230 straipsnio 2 dalyje išvardinti vadinamieji „privilegijuotieji ieškovai“ (EB valstybės narės, Taryba, Komisija), kurie gali pareikšti ieškinį dėl EB antrinio teisės akto panaikinimo. Jie neprivalo įrodinėti savo suinteresuotumo dėl akto panaikinimo ir tuo pačiu teisės kreiptis į teismą.²⁶² Šis procesas skirtas objektyviam teisės išaiškinimui. Tokie ieškovai gali skusti ir dar nepriimtą teisės aktą.

*Vokietija v. Taryba*²⁶³ byloje Vokietija ginčijo Tarybos reglamentą 404/93 Europos Teisingumo Teisme, nes reglamentas reikalavo sugriežtinti jo ankstesnį liberalų bananų importo režimą. Vokietija aiškino, kad reglamentas 404/93 prieštarauja Vokietijos įsipareigojimams GATT. Tačiau, kad galėtų pasiekti tikslą, turėjo įrodyti, jog GATT nuostatos yra tiesiogiai veikiančios, ir todėl jomis gali remtis ETT.

Vokietija ginčijo, kad ankstesnė ETT jurisprudencija dėl GATT tiesioginio veikimo yra taikoma EB privatiems asmenims, bet ne valstybėms narėms. Tačiau, pasak ETT, netgi nacionaliniai teismai pagal EBS 230 straipsnį negali remtis GATT nuostatomis užginčyti prieštaraujančią EB antrinę teisę.

Taigi valstybės narės negali pakeisti ETT jurisprudencijos, o turi ja remtis. ETT varžo valstybės nars aiškindamas, kad valstybės narės negali remiantis EBS 230 straipsniu kreiptis į ETT dėl Bendrijos teisės aktų teisėtumo PPO nuostatomis.

Teismo vengimas leisti valstybėms narėms prieštarauti Bendrijos teisės aktui aktyviu veikimu parodo, kad valstybės narės praranda teisę į EB teisės objektyvų teisėtumo išaiškinimą. Toks ETT požiūris yra nesuprantamas, ypač dėl GATS ir TRIPS, nes valstybės narės negali prašyti ETT nustatyti, ar PPO mišriuosiuose susitarimuose EB institucijos vykdo PPO susitarimus savo kompetencijos ribose, neprisiima valstybių narių kompetencijų. Taigi EBS 230 straipsnis EB valstybėms narėms taip pat svarbus ir dėl jų kompetencijos apsaugos aspekto.

Šis ETT požiūris kritikuojamas ir teisinėje literatūroje.²⁶⁴ Aiškinama, kad ETT trukdo valstybėms narėms ginti pačioms save dėl tarptautinės atsakomybės už PPO teisės pažeidimus. Kitaip tariant, EB valstybės narės negali vertinti EB teisės akto ir jos tarptautinių įsipareigojimų suderinamumo. Be to, ETT įvedė aiškia EB ir PPO normų suderinamumo prezumpciją, jei

²⁶² Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai **R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius**].- Vilnius: VI Teisinės informacijos centras, 2004. – P. 47.

²⁶³ ETT byla C-280/93 *Vokietija v. Taryba*, [1994] ECR I-4973.

²⁶⁴ Everling, Hahn, Schuster, *Hilf kaip juos cituoja Bourgeois, Jacques* H.J. The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges // **Weiler, J.H.H.** The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 112.

neįrodyta priešingai, EB teisė yra suderinama su PPO teise.²⁶⁵ EB valstybei narei iškilus abejonių, ar konkretus EB teisės aktas yra suderinamas su PPO normomis, ji negali prašyti ETT tai įvertinti, todėl negali įrodyti, kad EB teisės aktas neatitinka PPO normų. Tuomet valstybė narė turi vadovautis suderinamumo prezumpcija ir laikytis EB teisės normų. Tačiau, jei EB teisės aktas iš tikrųjų nesuderinamas su PPO normomis, jo laikydamosi EB valstybė narė pažeidžia PPO normas.

Bendrijos valstybės narės, kaip PPO steigimo sutarties šalys, taip pat įsipareigojusios PPO susitarimais. Iš kitų PPO narių pozicijos tiek Bendrija, tiek jos valstybės narės tarptautinės teisės požiūriu vienodai įsipareigojusios. EBS 300 straipsnio 7 dalis įpareigoja tiek valstybes nares, tiek EB institucijas laikytis sudarytų tarptautinių susitarimų. Pagal EBS 230 straipsnio 2 dalį tiek valstybėms narėms, tiek Tarybai bei Komisijai turėtų būti suteikta galimybė išsiaiškinti, ar jų teisės aktai atitinka tarptautiniams įsipareigojimams bei įsipareigojimams pagal EBS 300 straipsnio 7 dalį. Todėl valstybėms narėms turėtų būti suteikta galimybė rūpintis, kad jų valstybėse taikoma teisė atitiktų PPO nuostatas. Kitaip EB valstybės narės neturi galimybės užginčyti PPO susitarimų normoms prieštaraujančias EB teisės normas, nes valstybės narės dėl ETT 1/94 Nuomonėje nurodytos glaudaus bendradarbiavimo pareigos taip pat neturi galimybės pareikšti ieškinius prieš Bendriją PPO ginčų sprendimo institucijose dėl Bendrijos įsipareigojimų PPO pažeidimų²⁶⁶.

Nėra suprantamas Teismo PPO normų tiesioginio veikimo reikalavimas patikrinti EB teisės aktų teisėtumą, nes objektyvaus teisėtumo nustatymas nepriklauso nuo to, ar nuostatos, kurių atžvilgiu yra tikrinamas EB teisės aktų teisėtumas, yra tiesiogiai veikiančios.

Reikia pastebėti, kad toks draudimas EB valstybėms narėms pateikti ieškinius pagal EBS 230 straipsnio 2 dalį yra taikomas tik PPO susitarimams. Kai dėl kitų tarptautinių susitarimų, ETT nereikalauja, kad susitarimo nuostatos būtų tiesiogiai veikiančios, kad valstybė narė galėtų remtis EBS 230 straipsniu.

Galimybė ETT užginčyti EB teisės aktų teisėtumą yra tik tuomet, kai PPO nuostatos yra laikomos tiesiogiai veikiančiomis pagal *Nakajima* ir *Fediol* išimtis.²⁶⁷

²⁶⁵ ETT byla C-177/96 *Belgian State v. Banque Indosuez and Others*, [1997] ECR I-5659, **N'Gunu N. Tiny**. Judicial Accommodation: NAFTA, the EU and the WTO // Jean Monnet Working Paper 04/05, 2005. – P. 49.

²⁶⁶ **Bogdandy, Armin von; Makatsch, Tilman**. Kollision, Koexistenz oder Kooperation? Zum Verhältnis von WTO-Recht und europäischem Aussewitzschaftsrecht in neuerem Entscheidungen // Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht. 2000, Nr. 9. – P. 261.

²⁶⁷ ETT byla C-280/93 *Vokietija v. Taryba*, [1994] ECR I-4973. - 111 p., **Bourgeois, Jacques H.J.** The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges // **Weiler, J.H.H.** The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 107.

Taigi ETT neigia valstybėms narėms galimybę užginčyti prieštaraujančių EB teisės aktų PPO normoms teisėtumą. Tačiau pagal 230 straipsnio 2 dalį tokius ieškinius gali pateikti ir EB Taryba bei Komisija. ETT leidžia Komisijai bei Tarybai reikalauti patikrinti valstybės narės nuostatas dėl jų suderinamumo su PPO nuostatomis.²⁶⁸ Jeigu šios situacijos yra lygintinos, tai toks ETT požiūris nėra suprantamas.

*Komisija v. Vokietija*²⁶⁹ byloje Komisija pateikė ETT ieškinį prieš Vokietiją dėl Vokietijos EBS 300 straipsnio 7 dalies įsipareigojimų pažeidimų, nes Vokietija nesilaikė Tarp-tautinės pieno produktų sutarties (toliau - TPS), vieno iš susitarimų, sudarytų Tokijo raunde. ETT priėmė Komisijos ieškinį nesvarstydama, ar TPS nuostatos yra tiesiogiai veikiančios. Taigi ETT nereikalauja, jog PPO normos būtų tiesiogiai veikiančios, kad Komisija ar Taryba galėtų ginčyti valstybės narės PPO normoms prieštaraujančių teisės priemonę.

Vadinasi, EBS 300 straipsnio 7 dalies pagrindu pagal EBS 230 straipsnio 2 dalies Komisijai ir Tarybai suteikiamas teisės jos gali ETT ginčyti valstybių narių teisės aktus dėl jų atitikimo visoms PPO nuostatomis, netgi priklausančioms valstybių narių kompetencijai ir, nepaisant tai, kad jos nėra tiesiogiai veikiančios, taip versti savo valstybes nares laikytis valstybių narių kompetencijai įgyvendinti priklausančias PPO normas. O tuo tarpu valstybės narės varžomos kontroliuoti, ar EB laikosi savo įsipareigojimų.

Jei atkreipsime dėmesį į DSU įvestą „kryžminio atsako“ priemonių galimybę,²⁷⁰ kuri leidžia GSI skundą pateikusiai šaliai taikyti nuolaidų, ar kitų įsipareigojimų sustabdymą PPO narei kitame prekybos sektoriuje nei padarytas pažeidimas, tai pamatysime, kad EB valstybės narės turėtų turėti teisę pateikti ETT ieškinį patikrinti EB teisės aktų atitikimą PPO normoms. Jei EB padarytų pažeidimą pagal PPO normas savo kompetencijos ribose, gali būti, kad sankcijas vykdyti tektų EB valstybėms narėms.

Taigi ETT užtikrina Bendrijai galimybę nelikti atsakinga tarptautiniu lygiu už savo valstybių narių pažeidimus. Tačiau ETT neleidžia EB valstybėms narėms remtis PPO teisės normomis, kad galėtų užginčyti EB antrinės teisės normas ir priversti EB laikytis PPO susitarimų normų, tokiu būdu valstybė narė galėtų užsitikrinti, kad ji dėl EB teisės aktų priverstinai nepažeis PPO normų. Tokiu būdu EB valstybių narių atžvilgiu ETT suteikė daugiau savarankiškumo EB prieš PPO normas. Ji gali įgyvendinti savo interesus nesibaimindama, kad jos valstybės narės

²⁶⁸ ETT byla C-61/94 *Komisija v. Vokietija (International Dairy Arrangement)* [1996] ECR I-3989. - 23 p.

²⁶⁹ ETT byla C-61/94 *Komisija v. Vokietija (International Dairy Arrangement)* [1996] ECR I-3989.

²⁷⁰ DSU 22 str. 3 d. b) ir c) pp.

užginčys PPO normoms prieštaraujančius jos teisės aktus. Todėl EB gali konkuruoti su PPO normomis dėl prekybos santykių reguliavimo EB valstybėms narėms.

Jeigu EB normas laikytume specialiosiomis pasaulio prekybos normomis, tai jų uždavinys būtų ne prieštarauti PPO normoms, o jas konkretinti. Todėl EB vidaus teisės mechanizmas, leidžiantis EB valstybėms narėms užginčyti EB teisės aktus, prieštaraujančius PPO normoms, neturėtų trukdyti reglamentuoti EB prekybos santykių.

Tačiau reikia pastebėti, kad ETT įveda PPO normoms netiesioginį veikimą. Jis visgi stengiasi aiškinti EB teisę taip, kad išvengtų konfliktų tarp EB teisės priemonių bei tarptautinių įsipareigojimų. *Komisija v. Vokietija* bei *Hermès*²⁷¹ bylose ETT pridėjo, kad Bendrijos antrinės teisės nuostatos turi būti aiškinamos kiek įmanoma sutinkamai su tarptautiniais susitarimais,²⁷² ypač kai PPO nuostatos turi tiesioginį veikimą pagal *Nakajima* ir *Fediol* išimtis.

Netiesioginio veikimo suteikimas PPO normoms yra labai svarbus, ypač tuomet, kai jų tiesioginis veikimas yra apribotas. Tačiau šios priemonės veiksmingumas nėra toks, kokį galėtų suteikti tiesioginis veikimas. Paprastai EB antrinė teisė bei EB nacionalinių teismų normos sutinkamai su PPO normomis yra aiškinamos teismuose taikant šias EB antrinės ar EB valstybių narių nacionalinės teisės normas. Apribota galimybė asmenims kreiptis į teismus remiantis PPO normomis, mažina teismams galimybių apimtį aiškinti EB normas atitinkamai su PPO normomis. Netiesioginis veikimas veiksmingiausiai taikomas, kai PPO normos atitinka *Nakajima* ir *Fediol* išimtis.

Taigi apibendrinant galima pasakyti, kad pagal EBS 230 straipsnį, išskyrus *Nakajima* ir *Fediol* išimtis, asmenys negali kreiptis į ETT prašyti patikrinti EB teisės atitikimą PPO normoms, nes PPO normos nėra tiesiogiai veikiančios. ETT pripažino, kad tokia taisyklė galioja ir EB valstybėms narėms, nors iš tikrųjų jos yra privilegijuoti ieškovai ir tokia taisyklė neturėtų būti taikoma. Tokį ETT veiksmą galima vertinti, kaip vieną iš EB normų apsaugos prieš PPO normas mechanizmų. ETT įvedė PPO normoms netiesioginį veikimą bei EB teisės aktų atitikimo PPO normoms prezumpciją, kuria valstybės turi vadovautis. Tačiau Taryba ir Komisija gali pagal EBS 230 straipsnį prašyti ETT patikrinti EB valstybių narių teisės aktų atitikimą PPO normoms. Tokia situacija parodo, kad ETT apribojus EB valstybių narių teises pagal EBS 230 straipsnį, išskyrus pagal *Nakajima* ir *Fediol* išimtis, EB suteikiama daugiau savarankiškumo

²⁷¹ ETT byla C-53/96 *Hermès International v. FHT Marketing Choice*, [1998] ECR I-3603, ETT byla C-61/94 *Komisija v. Vokietija (International Dairy Arrangement)* [1996] ECR I-3989.

²⁷² ETT byla C-61/94 *Komisija v. Vokietija (International Dairy Arrangement)* [1996] ECR I-3989. - 52 p., ETT byla C-284/95 *Safety High Tech v. S&T*, [1998] ECR I-4301. - 22 p., ETT byla C-341/95 *Bettati v. Safety High Tech* [1998] ECR I-4355. - 20 p., ETT byla C-53/96 *Hermès International v. FHT Marketing Choice*, [1998] ECR 3603.

prieš PPO normas įgyvendinti savo interesus ir galimybę konkuruoti su PPO dėl prekybos santykių reguliavimo EB valstybėms narėms, nes ETT apribojo EB teisės aktų atitikimo PPO normoms kontrolę.

IŠVADOS

1. EB kompetencija yra siauresnė nei PPO reguliuojamų prekybos santykių sfera, tačiau ji turi kompetenciją reguliuoti ir neekonominius santykius, kurių nereguliuoja PPO. EB, jos valstybių narių ir PPO santykius ypač komplikuoja neaiški EB ir jos valstybių narių kompetencijų riba prisiimti įsipareigojimus pagal PPO normas bei PPO normų įgyvendinimo EB teisės sistemos viduje problemos.
2. Nėra kategoriškos PPO daugiašalės prekybos sistemos viršenybės prieš išvystytas regionines integracines zonas prekybos santykių reguliavimo atžvilgiu. Konstitucinių normų sureguliuavimo stoka iškelia dilemą, kiek EB, kaip muitų sąjunga, turi būti „kontroliuojama“ GATT 1994 XXIV straipsnio ir kiek EB, kaip tarptautinė organizacija, gali siekti įgyvendinti savo steigimo sutartyje nustatytus tikslus (ypač neekonominius).
3. ETT vengia nurodyti, ar PPO normos yra EB teisės sistemos sudėtinė dalis, t.y. tiesiogiai taikomos. Jis mini PPO normų implementavimo būdus, kaip transformavimas ir nuoroda į šias normas. Tai prieštarauja EB, kaip monistinės teisės sistemai. PPO normų *proprio vigore* (gyvybinė jėga) EB teisės sistemoje yra ribojama. Tai suteikia EB savo normomis reguliuoti prekybos santykius valstybėms narėms.
4. EB institucijos riboja PPO normų tiesioginį veikimą EB teisės sistemoje. ETT remiasi teisiškai nepakankamu argumentavimu, kuriuo siekia išlaikyti EB ribotas galimybes pasinaudoti neprioritetinėmis priemonėmis ginti EB interesus PPO teisės sistemoje. Tokiu būdu EB prieš PPO normas išlaiko daugiau savarankiškumo reguliuoti EB valstybių narių prekybos santykius.
5. PPO normų tiesioginio veikimo išimtys – *Fediol* ir *Nakajima* doktrinos – akivaizdžių EB ir PPO normų nesuderinamumą sprendimo būdas, kai PPO normos yra transformuotos EB teisės aktuose, arba kai šie aktai „aiškiai nurodo“ į PPO normas ir kuriais EB „ketino vykdyti“ įsipareigojimus PPO. Šios išimtys nesuderinamos su EB tarptautinių susitarimų normų tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo praktika EB teisės sistemoje bei *pacta sunt servanda* principu.

6. ETT, atmesdamas valstybių narių galimybę EBS 230 straipsnio 2 dalies pagrindu užginčyti EB teisės aktų teisėtumą (išskyrus *Fediol* ir *Nakajima* išimtis), suteikia EB galimybę konkuruoti su PPO normomis dėl prekybos santykių reglamentavimo EB valstybėms narėms.
7. Išnagrinėjus EB valstybių narių atžvilgiu PPO ir EB prekybos santykių reglamentavimo dilemą tiesioginio taikymo, tiesioginio veikimo bei viršenybės aspektais, matoma, kad EB siekia pirmumo reguliuoti EB valstybėms narėms prekybos santykius, reglamentuojamus PPO normomis, ribodama EB valstybėms narėms galimybę jomis remtis. Tačiau hipotezę galima patvirtinti tik iš dalies, nes ETT suteikia PPO normoms netiesioginį veikimą EB teisės sistemoje.

PASIŪLYMAS

Siūloma EB įtvirtinti EBS EB tarptautinių sutarčių taikymo pobūdį, santykį su EB teisės normomis EB teisės sistemoje. Tai padėtų išvengti skirtingų tarptautinių sutarčių vertinimų.

NAUDOTOS LITERATŪROS ŠARAŠAS

Norminiai aktai

EUROPOS BENDRIJOS TEISĖS AKTAI IR TARPTAUTINĖS SUTARTYS

1. Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620.
2. Bendrasis susitarimas "Dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT 1947)" // Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620.
3. Bendrasis susitarimas "Dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT 1994)" // Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620.
4. Europos Bendrijos konsoliduota steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2 (Official Journal C 325, 12/12/2002).
5. Konsoliduota Europos Sąjungos steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2 (Treaty on European Union // Official Journal C 191, 29/07/1992).
6. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija:
http://www.ec.europa.eu/justice_hom/unit/charte/index_en.html.
7. European Parliament, Committee on Legal Affairs and Citizen's Rights, *Report on the Relationship between International Law, Community Law and the Constitutional Law of the Member States*, priimta 1997 09 24 (pranešėjas S. Alber), A4-0278/97, PE 220.225/fin, 14.
8. 1969 metų Vienos konvencija "Dėl tarptautinių sutarčių teisės" // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-480.
9. 1986 metų Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų“ // UN Doc.A-CONF.129-15.: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf.
10. Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002 02 13, Nr. 15-557.
11. Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas (Statute of the International Court of Justice):
www.icj-cij.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasictext/ibasicstatute.htm.
12. Tarybos sprendimas 94/800/EC dėl *daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986-1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu* (Council Decision concerning the conclusion on behalf of the

European Community, as regards matters within its competence, of the agreements reached in the Uruguay Round multilateral negotiations (1986-1994)) // OJ 1994 L 336/1.

13. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.

Specialioji literatūra

ŽINYNAI, ŽODYNAI

14. Encyclopedia of the European Union. Edited by Desmond Dinam.- London: Macmillon, 1998.
15. Europos Sąjunga: enciklopedinis žinynas/[R. Griekienis, K. Maniokas, R. Martikonis ... [et al.]; sudarė Gediminas Vitkus. – 2-asis patasis. ir papild. leid. – Vilnius: Eugrimas, 2002. – P. 343.
16. Tarptautinių žodžių žodynas. / Bendorienė A., Bogušienė V. ir kiti. – Vilnius: Alma littera, 2005. – P. 790.

KNYGOS

17. **Barnard, Catherine.** Europos Sąjungos materialinė teisė: keturios laisvės. – Vilnius: Eugrimas, 2005. T.1. – P. 360.
18. **Benedek, Wolfgang.** Die Europäische Union im Streitbeilegungsverfahren der WTO.- Berlin: BWV, Berliner Wiss.-Verl., 2005.- P. 356.
19. **Bogdandy, Armin von; Makatsch, Tilman.** Collision, Co-existence or Co-operation? Prospects for the Relationship between WTO Law and European Union Law // The EU and the WTO: Legal and Constitutional Issues. Edited by **Gráinne de Burca** and **Joanne Scott.**-Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2003.- P. 332.
20. **Bourgeois, Jacques H.J.** The European Court of Justice and the WTO: Problems and Challenges // **Weiler, J.H.H.** The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 234.

21. Free world trade and the European Union: the reconciliation of interests and the review of the understanding on dispute settlement in the framework of the World Trade Organization; [this volume contains essentially the papers of the Expert Meeting “Free World Trade and the European Union – the Reconciliation of interests and the Review of the Understanding on Dispute Settlement in the Framework of the World Trade Organisation”, organised by the Academy of European Law, Trier, in cooperation with the Legal Service of the European Commission in Brussels on 11 and 12 June 1998] / ed. by **Antonio Pérez van Kappel** and **Wolfgang Heusel**.- Köln: Bundesanzeiger, 2000.- P. 144.
22. **Herdegen, Matthias**. Europarecht, 4.Auflage.- Bonn: C.H.Beck Verlag, 2002. – P. 387.
23. **Hilpol, Peter**. Die EU im GATT/WTO-System: Aspekte einer Beziehung „sui generis“.- Frankfurt am Main: Lang, 1999.- P. 390.
24. **K. Lenaerts, P. von Nuffel**. Constitutional Law of the European Union. – London: Sweet&Maxwell Asia,1999. – P. 572.
25. **Kūris P., Požarskas M.** Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius: Mintis, 1985. – P. 453.
26. **Lavranos, Nikolas**. Legal Interaction between Decisions of International Organizations and European Law. - Groningen: Europa Law Publishing, 2004. – P. 310.
27. **Ott, Andrea**. GATT und WTO im Gemeinschaftsrecht: die Integration des Völkervertragsrechts in die Europäische Gemeinschaftsrechtsordnung am Beispiel des GATT-Vertrags und der WTO-Übereinkünfte.- Berlin: Carl Heymanns Verlag KG, 1997. – P. 317.
28. **Pauwelyn, Joost**. Conflict of norms in public international law: the example of the World Trade Organization: internal hierarchy and how WTO law relates to other rules of International law. – United Kingdom : Cambridge University Press, 2004. – P. 554.
29. **Pitschas, Christian**. Die völkerrechtliche Verantwortlichkeit der Europäischen Gemeinschaft und ihrer Mitgliedstaaten: zugleich ein Beitrag zu den völkerrechtlichen Kompetenzen der Europäischen Gemeinschaft.- Berlin: Duncker und Humblot, 2001. - P. 302.
30. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai **R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius**].- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004.- P. 374.

31. **Schmid Christoph U.** A theoretical Reconstruction of WTO Constitutionalism and its Implications for the Relationship with the EU.-San Domenico: European University Institute Press, 2001.- P. 38.
32. The EU and the WTO: Legal and Constitutional Issues. Edited by **Gráinne de Burca** and **Joanne Scott.**-Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2003. – P. 332.
33. The European Community and GATT. Edited by **Meinhard Hilf, Francis G.Jacobs, Ernst-Ulrich Petersmann.**- Deventer (the Netherlands): Kluwer Law and Taxation Publishers, 1986. – P. 400.
34. The European Union and the international legal order: Discord or Harmony? Edited by **Vincent Kronenberger** with a Foreword by Paul J.G. Kapteyn.- The Hague: T.M.C. Asser Press, 2001.- P. 640.
35. **Vadapalas, Vilenas.** Tarptautinė teisė: bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998. – P. 372.
36. **Weiler, J.H.H.** The EU, the WTO, and the NAFTA: Towards a Common Law of International Trade? – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 234.
37. **Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J.** Tarptautinės organizacijos. – Vilnius: Justitia, 2001.- P. 1100.

STRAIPSNIAI

38. **Abbott, Frederick M.** GATT and the European Community: A Formula for Peaceful Coexistence // Michigan Journal of International Law. 1990, Vol. 12 No. 1. - P.2-59.
39. **Appela, Andrea.** Constitutional Aspects of Opinion 1/94 of the ECJ concerning the WTO Agreement // International and Comparative Law Quarterly. 1996, Vol. 45. - P. 440-462.
40. **Bontinck, Gaëlle.** The TRIPs Agreement and The ECJ: A New Dawn? Some Comments About Joined Cases C-300/98 and C-392/98, *Parfums Dior* and *Assco Gerüste* // Jean Monnet Working Paper 16/01. – P. 35.
41. **Berkey, Judson Osterhoudt.** The European Court of Justice and Direct Effect for the GATT: A Question Worth Revisiting // European Journal of International Law. 1998, Vol. 9 No. 4. – P. 626-657.

42. **Bogdandy, Armin von; Makatsch, Tilman.** Kollision, Koexistenz oder Kooperation? Zum Verhältnis von WTO-Recht und europäischem Ausseewirtschaftsrecht in neuerem Entscheidungen // Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht. 2000, Nr. 9. - P.261-268.
43. **Cremona, Marise.** The Doctrine of Exclusivity and the Position of Mixed Agreements in the External Relations of the European Community // Oxford Journal of Legal Studies. 1982. - P. 393-428.
44. **von Danwitz T.** Der EuGH und das Wirtschaftsvölkerrecht – ein Lehrstück zwischen Europa Recht und Politik // Juriste Zeitung. 2001. - P. 721-727.
45. **Eeckhout P.** The Domestic Legal Status of the WTO Agreement: Interconnecting Legal Systems. 34 CML Rev. 1997.
46. **Emch, Adrian.** The Biret cases: What Effects Do WTO Dispute Settlement Rulings Have in EU Law? // Jean Monnet Working Paper 1/05, 2005. - P. 30.
47. **Geiger, Rudolf.** External Competences of the European Union and the Treaty - Making Power of Its Member States // Arizona Journal of International and Comparative Law. 1997, Vol. 14 No.2. – P. 319-328.
48. **Hilf, Meinhard.** The ECJ's Opinion 1/94 on the WTO? – No Surprise, but Wise? // European Journal of International Law. 1995, I-259. - P. 1-15.
49. **Hilf, Meinhard.** The European Community as an International Actor // European Journal of International Law. 1990, Vol. 1/2. – P. 89-117.
50. **Jackson, John H.** International Law Status of WTO Dispute Settlement Reports: Obligation to Comply or Option to “Buy Out”? // American Journal of International Law. 2004, Vol. 98. No. 1. – P. 109-123.
51. **Kuijper, Pieter J.** The Conclusion and Implementation of the Uruguay Round Results by the European Community // European Journal of International Law. 1995, Vol. 6 No. 2. – P. 222-244.
52. **N'Gunu N. Tiny.** Judicial Accommodation: NAFTA, the EU and the WTO // Jean Monnet Working Paper 04/05, 2005. - P. 50.
53. **Ni Chatháin, Carmel.** The European Community and the Member States in the Dispute Settlement Understanding of the WTO: United or Divided? // European Law Journal. 1999, Vol. 5, No. 4. – P. 461-478.
54. **Petersmann, Ernst-Ulrich.** Constitutionalism and International Organizations // Northwestern Journal of International Law & Business. 1996-97, 17:398. - P. 398-469.

55. **Petersmann, Ernst-Ulrich.** The World Trade Organization and the European Union: The Transformation of the World Trading System through the 1994 Agreement Establishing World Trade Organization // *European Journal of International Law*. 1995, Vol. 6 No. 2. – P. 161-221.
56. **Spiegel, Jessica. L.** Will the Great Banana War Ever End: Will the Tariff Only System Be the Solution? // *Boston College International & Comparative Law Review*. 2000-2001, 24:219. – P. 219-234.
57. **Steinberger, Eva.** The WTO Treaty as a Mixed Agreement: Problems with the EC's and the Member States' Membership of the WTO // *European Journal of International Law*. 2006, Vol. 17 No. 4. – P. 837-862.
58. **Tancredi, Antonello.** EC Practice in the WTO: How Wide is the „Scope for Manoeuvre”? // *European Journal of International Law*. 2004, Vol. 15 No. 5. – P. 933-961.
59. **Tangermann, Stefan.** Banana policy: A European perspective // *The Australian Journal of Agricultural and Recourse Economics*. 1997, 41:2. – P. 277-282.
60. **Trachtman, Joel P.** Bananas, Direct Effect and Compliance // *European Journal of International Law*. 1999, Vol. 10 No. 4. - P. 642 - 675.
61. **Uepermann, Robert.** International Law as an Element of European Constitutional Law: International Supplementary Constitutions // *Jean Monnet Working Paper 9/03*, 2003. – P. 46.
62. **Weisberger, Marc.** The Application of Portugal v. Council: The Banana Cases // *Duke Journal of Comparative & International Law*. Vol.12. - P. 153-178.

Jurisprudencija

EUROPOS TEISINGUMO TEISMO BYLOS

63. ETT byla C-10/61 *Komisija v. Italija*, [1962] ECR 1.
64. ETT Byla C-26/62 *N.V. Algemene Transport – en Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse adnistratie der belastingen*, [1963] ECR 1.
65. ETT byla C-6/64 *Flaminto Costa v. ENEL* [1964] ECR 1251.
66. ETT byla C-22/70 *Komisija v. Taryba (AETR)*, [1971] ECR 263.
67. ETT byla C-92/71 *Interfood v. Hauptzollamt Hamburg-Ericus*, [1972] ECR 231.

68. ETT bylos C- 21&24/74 *International Fruit Company NV and others v. Produktschap voor Groenten en Fruit*, [1972] ECR 1219.
69. ETT byla C-9/73 *Carl Schlüter v. Hauptzollamt Lörrach*, [1973] ECR 1135.
70. ETT bylos C-37&38/73 *Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders v. Indiamex and others*, [1973] ECR 1609.
71. ETT byla C-181/73 *Haegeman v. Belgija*, [1974] ECR 449.
72. ETT byla 87/75 *Bresciani v. Amministrazione Italia delle Finanze*, [1975] ECR 129.
73. ETT byla C-112/77 *Töpfer v. Komisija* [1978] ECR 1019.
74. ETT byla C-166/78 *Italija v. Taryba*, [1979] ECR 2575.
75. ETT byla C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg*, [1982] ECR 3641.
76. ETT byla 266/81 *SIOT v. Ministero delle Finanze and Others*, [1983] ECR 731.
77. ETT bylos C-267&269/81 *Amministrazione della Finanze dello Stato v. Società Petrolifera Italiana (SPI) and SpA Michelin Italiana (SAMI)*, [1983] ECR 801.
78. ETT byla C-294/83 *Les Verts v. Europos Parlamentas*, [1986] ECR 1339.
79. ETT byla C-174/84 *Bulk Oil v. Sun International*, [1986] ECR 588.
80. ETT byla C-314/85 *Foto Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost*, [1997] ECR 4199.
81. ETT byla C-12/86 *Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd*, [1987] ECR 3719.
82. ETT byla C-70/87 *Fediol v. Komisija*, [1989] ECR 1781.
83. ETT byla C-69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v. Europos Bendrijo Komisija*, [1991] ECR I-2069.
84. ETT byla C-192/89 *S.Z. Sevince v. Staatsecretaris van Justitie*, [1990] ECR I-3461.
85. ETT byla C-105/90 *Goldstar v. Taryba*, [1992] ECR I-677.
86. ETT byla C-432/92 *The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Anastasiou*, [1994] ECR I-3087.
87. ETT byla C-280/93 *Vokietija v. Taryba*, [1994] ECR I-4973.
88. ETT yla C-465/93 *Atlanta Fruchthandelsgesellschaft v. Bundesamt für Ernährung*, [1995] ECR I-3799.
89. Byla C-469/93 *Amministrazione delle finenze dello Stato v. Chiquita Italia SpA*, [1995] ECR I-4533.
90. ETT byla C-61/94 *Komisija v. Vokietija* [1996] ECR I-3989.
91. ETT byla C-268/94 *Portugalija v. Taryba*, [1996] ECR I-6177.
92. ETT byloje C-183/95 *Affish v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees*, [1997] I-4315.

93. ETT byla C-284/95 *Safety High Tech v. S&T*, [1998] ECR I-4301.
94. ETT byla C-341/95 *Bettati v. Safety High Tech* [1998] ECR I-4355.
95. Byla C-364&365/95 *T. Port GmbH & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas*, [1998] ECR I-1023.
96. ETT byla C-53/96 *Hermès International v. FHT Marketing Choice*, [1998] ECR 3603.
97. ETT byla C-149/96 *Portugalija v. Taryba*, [1999] ECR I-8395.
98. ETT byla C-162/96 *Racke v. Hauptzollamt Mainz*, [1998] ECR I-3655.
99. ETT byla C-177/96 *Belgian State v. Banque Indosuez and Others*, [1997] ECR I-5659.
100. ETT (sujungtos) bylos C-300/98 *Dior* ir C-392/98 *Assco*, [2000] ECR 11307.
101. ETT byla C-13/00 *Komisija v. Airija*, [2002] ECR I-2943.
102. ETT byla C-122/00 *Omega Air v. Secretary of State for the Environment and Omega Air v. Irish Aviation Authority*, [2002] ECR I-2569.
103. ETT byla 93/02 *Biret International v. Taryba*, [2003] ECR I-10497.
104. ETT byla 94/02 *Biret and Cie v. Taryba*, [2003] ECR I-10565.
105. ETT byla C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, [2005] ECR I-1465.
106. ETT nuomonė 1/91 (*Draft agreement between the Community, on the one hand, and the countries of the European Free Trade Association, on the other, relating to the creation of the European Economic Area*), [1991] ECR I-6079.
107. ETT nuomonė 2/91 *Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 170 dėl saugumo darbe naudojant cheminius produktus (Convention N° 170 of the International Labour Organization concerning safety in the use of chemicals at work)*, [1993] ECR I-01061
108. ETT nuomonė 1/94 *Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautinius susitarimus dėl paslaugų ir intelektinės nuosavybės apsaugos - EB sutarties 228 straipsnio 6 dalis (Competence of the Community to conclude international agreements concerning services and the protection of intellectual property - Article 228 (6) of the EC Treaty)*, [1994] ECR I-05267.

PPO GINČŲ SPRENDIMO INSTITUCIJŲ ATASKAITOS

109. PPO Apeliacinio komiteto ataskaita *Brazil – Measures affecting Desiccated Coconut*, WT/DS22/AB/R (1997 02 21).

110. PPO kolegijos ataskaita: *European Communities – Regime for importation, Sale and Distribution of Bananas*, WT/DS27/R (1999 05 27).
111. PPO Apeliacinio komiteto ataskaita: *European Communities – Regime for importation, Sale and Distribution of Bananas*, WT/DS27/AB/R (1999 09 09).
112. PPO kolegijos ataskaita: *Turkey — Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products* WT/DS34/R (1999 05 31).
113. PPO Apeliacinio komiteto ataskaita: *Turkey — Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products*, WT/DS34/AB/R (1999 10 22).
114. PPO Apeliacinio komiteto ataskaita: *European Communities – Meat and Meat Products (Hormones)*, WT/DS26/AB/R ir WT/DS48/AB/R (1998 01 16).
115. PPO Apeliacinio komiteto ataskaita: *United States — Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products*, WT/DS58/AB/R (1998 01 12)
116. PPO kolegijos ataskaita: *India — Quantitative Restrictions on Imports of Agricultural, Textile and Industrial Products*, WT/DS90/R (1999 04 06).
117. PPO Apeliacinio komiteto ataskaita: *India — Quantitative Restrictions on Imports of Agricultural, Textile and Industrial Products*, WT/DS90/AB/R (1999 08 23).
118. PPO kolegijos ataskaita: *United States – Sections 301-310 of the Trade Act of 1974, 99/5454*, WT/DS152/R (1999 12 22).

Internetinės svetainės

119. Pasaulio prekybos organizacijos oficialus puslapis: www.wto.org.
120. PPO ginčų sprendimo institucijų ataskaitos:
http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_status_e.htm.
121. Europos Sąjungos oficialus puslapis: www.europa.eu
122. Europos teisingumo teismo bylos:
http://curia.europa.eu/en/content/juris/index_form.htm.
123. Regionalism: friends or rivals?:
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/bey1_e.htm; prisijungimo laikas: 2006-07-23.

124. **Oesch, Matthias.** The Relationship Between WTO, EC and Domestic Law, Berne, The World Trade Institute: www.iew.unibe.ch/pdf/awr_wto-domestic-law.pdf; prisijungimo laikas 2006-09-13.

125. www.jeanmonnetprogram.org.

SANTRAUKA

Šiame darbe rašoma apie Pasaulio prekybos organizacijos ir Europos Sąjungos normų konkurenciją, t.y. EB ir PPO prekybos santykių reguliavimo pirmumo dilemą EB valstybėms narėms, tiesioginio taikymo, tiesioginio ir netiesioginio veikimo bei viršenybės aspektais.

Darbe pirmiausia nustatoma PPO ir EB bei jos valstybių interesų sankirta. Analizuojamas PPO ir EB normų teisės santykis tarptautinės bei EB teisės požiūriu, įvertinami PPO normų implementavimo būdai EB teisės sistemoje. Ypač atkreipiamas dėmesys į PPO normų tiesioginio veikimo klausimą. Įvertinamas ETT argumentavimas, neigiantis PPO normų tiesioginį veikimą. Gvildinama privačių asmenų, EB valstybių narių galimybė prašyti ETT patikrinti EB teisės aktų teisėtumą pagal EBS 230 straipsnį, kaip kontrolės mechanizmą, patikrinti EB įsipareigojimų PPO laikymąsi, rašoma apie PPO normų netiesioginį veikimą EB teisės sistemoje.

Iš šio darbo aišku, kad nėra vieningos praktikos dėl PPO ir kitų EB tarptautinių susitarimų EB teisės sistemoje, EB siekia reguliuoti prekybos santykius EB valstybėms narėms, savo normoms suteikti pirmumą prieš PPO normas.

SUMMARY

This master thesis addresses the issue of competition of norms between the WTO and the EU. It appears a dilemma of primacy of both, the EC and the WTO regulation of trade relations for the EC Member States with regard to the aspects of direct applicability, direct and indirect effect and supremacy.

The first question in this work deals with the intersections of interests of the WTO and the EC as well as the EC Member States. It is also necessary to compare the relationship between WTO norms and EC norms in the light of both, the international and the EC law. Also an evaluation of the implementation methods of WTO norms within the EC law system is suggested. Special attention is paid to the question of the direct effect of WTO norms. Also it is analysed the argumentation of ICJ which neglects the direct effect of WTO norms. It also should be taken into account the possibility of private persons and the EC Member States to apply to ECJ with request on the ground of the article 230 of the ECT (which purpose is to control the EC and to find out how the EC fulfills its obligations) in order to review the legality of EC legal instruments. Moreover the indirect effect of WTO norms within the EC law system is focused on.

There is no uniform practice for WTO and other EC international agreements within the EC law system. The EC seeks to regulate its Member States trade relations and activities, and thus to give its own norms primacy over WTO norms.

RECENZIJA